

M A T E R I A Ł Y
VI MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ
«OSOBOWOŚĆ, SPOŁECZEŃSTWO, POLITYKA»

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie (Rzeczpospolita Polska)

Uniwersytet Technologii Nowoczesnych (Ukraina)

Wszechukraińska Młodzieżowa Organizacja Społeczna
„Związek Młodzieży Uzdolnionej”

M A T E R I A Ł Y

VI MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ

«OSOBOWOŚĆ, SPOŁECZEŃSTWO, POLITYKA»

11-12 marca 2017 roku

Część 2

Lublin
Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie
2017

UDK 1: 32: 33: 930
BBK 87: 66: 65: 63
O - 75

Recenzenci:

Sergiusz Terepiszczy,

dr hab. w zakresie filozofii, docent, profesor Narodowego Uniwersytetu
Pedagogicznego im. M. Dragomanowa w Kijowie

Fabian Andruszkiewicz,

dr hab. inż., prof. nzw. w U.O. Samodzielna Katedra Inżynierii Procesowej
Instytut Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet Opolski, Opole

Opublikowana na podstawie decyzji Rady Naukowej
Uniwersytetu Technologii Nowoczesnych
(Protokół Nr. 5/12 21.03.2017)

O – 75 **Osobowość, społeczeństwo, polityka** : Mater. VI Międz. Konf. Nauk.-
Prakt. / Pod red. J. Kota. – Część. 2. – Lublin: WSEI, 2017. – 129 s.

ISBN 978-83-933083-2-3

Publikacja zawiera materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej „Osobowość, Społeczeństwo, Polityka”, która odbyła się 11-12 marca 2017 r. Na konferencji, która miała charakter interdyscyplinarny, zostały omówione aktualne problemy w zakresie pedagogiki, filozofii, historii, politologii, ekonomii oraz prawa.

Dla naukowców, wykładowców wyższych uczelni, doktorantów oraz studentów.

ISBN 978-83-933083-2-3

UDK 1: 32: 33: 930
BBK 87: 66: 65: 63

© Autorzy materiałów, 2017
© Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, 2017
© WMOS «Związek Młodzieży Uzdolnionej», 2017
© Uniwersytet Technologii Nowoczesnych, 2017

З М І С Т

Секція «Політичні науки»

Чабанов В. Г.	АНТРОПОЛОГІЯ СУЧАСНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ	6
Кириленко О. В.	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ: АСПЕКТ ФІНАНСУВАННЯ	8
Чернюк І. А.	ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА – ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	12

Секція «Юридичні науки»

Андрієнко І.С.	ДОСТАТОЧНЫЙ УРОВЕНЬ ЖИЗНИ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ	14
Даниленко С.К.	НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УСЫНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКИХ ДЕТЕЙ ИНОСТРАНЦАМИ	17
Маковій В.П. Лупундюк О.В.	ТЕМПОРАЛЬНА СУТНІСТЬ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ ЩОДО НЕРУХОМОГО МАЙНА	19
Мирза С.С.	СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОНДОМІНІУМІВ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	22
Нагорна А.О.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	25
Середницькая І.А.	К ВОПРОСУ О ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ	28
Церковная Е.В.	НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТНОГО СОСТАВА ОБЯЗАТЕЛЬСТВ, ВОЗНИКАЮЩИХ В СЛЕДСТВИИ СПАСЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ И ЖИЗНИ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА	31
Стеблінська О.С. Залялова І.М.	ЗАМІСНА ПІДТРИМУЮЧА ТЕРАПІЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ ІЗ НАРКОЗЛОЧИННІСТЮ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ	34
Міщенко М. О. Самара В. С.	ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	37
Пономарьова Т.С.	РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	39
Кисель В.И.	ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О СУЩНОСТИ ДОГОВОРА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА	41
Скакун І.В.	ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНІХ	44
Шевченко О. М.	ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОНОМІЇ ОСОБИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	47

Секція «Філософські науки»

Городницький А.В.	СУЧАСНІ ВЕРСІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ (М. СЕНДЕЛ) ЯК ПІДґРУНТЯ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТЕОРІЇ «SOCIAL CONTRACT»	51
Матюх Т. М.	ТЛУМАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЕМПАТІЇ У ФІЛОСОФІЇ ХХ СТ.	53
Петінова О. Б.	РЕКОНСТРУКЦІЯ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ	56
Сарнавська О.В.	ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ	59

Секція «Історичні науки»

Данильчук В.Р.	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ З УКРАЇНИ НА ТЕРИТОРІЮ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	63
Музичко О.Є.	НАУКОВІ КОНТАКТИ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ТА ІТАЛІЙСЬКИХ ІСТОРИКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	65
Пількевич В.О.	ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)	69
Гедьо А. В.	І. І. СОКОЛОВ: ДОЛЯ ВІЗАНТОЛОГА В ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ	70
Нарадько А.В.	ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛУБЕНСЬКОГО ПОВІТОВОГО ТОВАРИСТВА ПІКЛУВАННЯ ПРО НАРОДНУ ТВЕРЕЗІСТЬ	73
Бистра М.О.	ЖИТТЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЧАСІВ НІМЕЦЬКО-РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944 рр.) НА СТОРІНКАХ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ	76
Друздєв О.В.	СПРИЙНЯТТЯ УНІЇ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ НА ПРИКЛАДІ УСПЕНСЬКОГО БРАТСТВА	79
Касьянова Н.М.	ЖИТЛОВІ УМОВИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УРСР (1940–1960-ті рр.)	82

Секція «Економічні науки»

Gernego Ju. O.	POTENCJAŁ EKONOMII INNOWACYJNEJ W POLSCE	86
Івашків Т.С.	ТРУДОВІ МІГРАНТИ: МІСЦЕ У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	89
Неізнєстна О.В. Рясна В.М.	ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ	92

Полковниченко С.О.	РОЛЬ ТУРИЗМУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	95
Потапюк І. П., Потапюк Л. М.	КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА	98
Каминський П. Д., РізваО. С.	ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВОЮ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ	101
Шашула Л.О., Третяк Н.А.	СИСТЕМНІ ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ	103
Шевченко Л.Я., Шендригоренко М.Т.	ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ В КАСІ ПІДПРИЄМСТВА	106

Секція «Педагогічні науки»

Ващук О. В.	ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ	109
Войтко О. В.	К ПРОБЛЕМЕ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	112
Ілійчук Л.В.	РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ	115
ФомінаЛ.В., Кулікова І.І.	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПІДГРУНТТЯ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	118
Невмержицька О.В.	РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ	120
Прокопів Л. М.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОЧИСЕЛЬНИХ ШКІЛ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	122

Секція «Психологічні науки»

Омельченко Г.Ю.	ОБ АКТУАЛЬНОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	126
-----------------	--	-----

СЕКЦІЯ «ПОЛІТИЧНІ НАУКИ»

Чабанов В. Г.,
кандидат філософських наук
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський,
Україна

АНТРОПОЛОГІЯ СУЧАСНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

Досліджено антропологічну сутність феномену сепаратизму й розглянуто його роль у соціокультурному бутті соціуму. Сепаратизм розглядається суперечливий фактор трансформаційних соціокультурних й антропологічних перетворень сьогодення. Увага акцентується на внутрішніх і зовнішніх чинниках виникнення й формування сепаратистських рухів на Сході України.

Ключові слова: сепаратизм, антропологія, етнополітичний сепаратизм, ідентичність, етнокультурне розрізнення.

Початок ХХІ століття ознаменувався активізацією глобалізаційних і трансформаційних процесів у сфері політики, економіки й етнокультури. Такі перетворення формують в екзистенції людства нову історичну епоху й неминуче зумовлюють посилення сепаратистських рухів. Актуальність вивчення вказаної проблеми визначається власне цими перетвореннями. Сепаратизм, будучи дуже суперечливим суспільно-політичним феноменом, становить собою одну з найскладніших та найактуальніших проблем світового співтовариства, тому вартий уваги дослідження його ролі у міжнародних відносинах.

У науковій літературі немає єдиного підходу щодо трактування поняття «сепаратизм». Його визначають і як спосіб розв'язання проблеми, і як рух за територіальне відокремлення, і як політика та практика діяльності суспільно-політичних рухів. Одне з найширших визначень поняття, яке можна зустріти в науковій літературі, сепаратизм (лат. *separatio* – відокремлення) – політика і практика суспільно політичного руху, що спрямовані на здобуття державного суверенітету окремою етносоціальною спільнотою на території її проживання в межах існуючої держави або прагнення до об'єднання частин одного етносу, що мешкають у різних державах (іредентизм) [2].

На сьогодні сепаратизм використовується внутрішніми політичними силами у процесі боротьби за владу, в основу якої ставляться меркантильні корпоративні інтереси. У світовій історії й практиці є достатньо прикладів, коли всередині держави правлячі еліти чи опозиційні контреліти вдаються до розпалювання етнокультурної, релігійної чи мовної ворожнечі, опираючись на певні угруповання, чи граючи на спекулятивних темах життя соціуму.

Не менш згубним є й втручання у внутрішні справи держави зі сторони зовнішніх сил, які можуть або пришвидшити, або нівелювати інтенсивність сепаратизму. Так, скажімо, іноземні уряди держав, спецслужби, неурядові організації та різноманітні фонди прагнуть з максимальною для себе вигодою використовувати нестабільну конфліктну ситуацію всередині держави. Політичними наслідками таких втручань стає ослаблення державного суверенітету й дестабілізація соціально-політичної й економічної ситуації в державі.

Тут слід зазначити, що виникнення сепаратистських рухів притаманно не лише нестабільним неблагополучним державам, а й доволі успішним і розвиненим. Звичайно, характер зародження і протікання буде різнитись, адже у суспільстві з вищим рівнем політичної культури та економічного поступу сепаратистські рухи мають значно менше шансів розвиватися у стрімких та гострих проявах.

При виникненні етнополітичного сепаратизму антропологічні характеристики спільноти використовуються у протилежному напрямку. Особливо це простежується під час зростання напруги у міждержавних відносинах. Адже, незважаючи на прийняті внутрішні законодавчі норми і міжнародне право, проявляється расова неприязнь, психологічне протистояння між різними етнічними групами. Антропологічний фактор проявляється також у створенні фантастичних сюжетів пропагандистського характеру, які впливають і формують своєрідну політичну й етнокультурну свідомість на соціокультурному рівні.

За оцінкою міжнародних експертів, у світі на сьогодні налічується більше сотні активних сепаратистських рухів, які вимагають надання широкої автономії чи самовизначення для певного географічного регіону.

На морально-антропологічному аспекті сепаратизму наголошує дослідник В. Тишков, зазначаючи, що «за цим явищем часто стоїть симпатія до того, хто хоче відокремитись і для цього формує власну програму. Ключовим моментом досягнення цієї мети вважається вихід з існуючої системи та здобуття «своїї» держави чи возз'єднання території з «історичною батьківщиною» [4]. Тут тільки під питанням залишається наскільки така симпатія сформована спільнотою самостійно чи є продуктом зовнішнього пропагандистського впливу із застосуванням складних й довготривалих політичних технологій.

Вартою уваги щодо вирішення сепаратистських конфліктів видається позиція, запропонована зарубіжним етнополітологом Т. Гурре, який залежно від вимог етнічного регіону розробив Теорію «трьох груп»: «голос» (вимоги культурної автономії); «лояльність» (відмова від конфлікту в обмін на увагу і визнання); «вихід» (вимоги самовизначення, які можуть бути також пов'язані з федералізацією). На його думку, сепаратизм – немінуча риса державного розвитку, і він не завжди означає досягнення сецесії. Практично всі дослідники відзначають децентралізацію управління як спосіб вирішення проблем з правами окремої етнічної спільноти і демократизацією [5, с. 91].

Досить часто ставлення народу до влади негативне, а рівень довіри доволі низький. Коли заходить розмова про владу, тоді з'являється критичне ставлення. Тут працює те, що треба підтримувати своїх на основі антропологічного чуттєвого сприйняття принципу «свій-чужий».

Складне переплетіння різних цивілізаційних впливів з диференційованим контекстом етнокультурних, мовних і релігійних архетипів сформувало специфічні нестійкі соціокультурні пріоритети соціуму у певних регіонах України. «Так сталося, що регіон, який внаслідок вражаючих темпів суспільних трансформацій мав підставу хизуватися доволі високим ступенем модернізаційної проєктивності, втративши після розпаду СРСР значну частину економічного потенціалу, поринув у трясовину «взаємонерозуміння», зведення політичних рахунків, етнічної конфліктності. Своєрідною «турбулентною геополітичною зоною» (термін В. Кравченка) від 2004 р. стали дві області – Донецька й Луганська. Саме тут прояви войовничої непримиренності до інакшості призвели спочатку до спонтанних спалахів тероризму, а згодом і до зведення сепаратизму у ранг цінності, за яку, мовляв, варто проливати кров, руйнувати структуру життєзабезпечення, прирікати мирних мешканців на нелюдські умови існування. Зрештою ціннісний розкол, ускладнений

прямим втручанням у конфлікт Російської Федерації, став у цих областях виразною домінантою суспільної свідомості» [1, с. 18].

Новітня історія України, трагічні події кількох останніх років підтверджують вищезгадані явища і процеси. Адже протягом останніх десятиліть групи внутрішніх еліт, які прагнули здобути політичні дивіденди й переслідували меркантильні інтереси, регулярно підбурювали суспільство в певній його частині до сепаратистських настроїв. Це робилось перманентно, професійно, цілеспрямовано, цинічно й не без допомоги зовнішніх сил. А вже починаючи з подій Революції Гідності, анексії Кримського півострова Росією, неприхованої підтримки нею сепаратистських і терористичних угруповань на Сході України, остаточно засвідчило вирішальну роль зовнішньої сили. Як наслідок, ми спостерігаємо руйнування міжнародної системи безпеки й, на жаль, політичні й дипломатичні механізми врегулювання цих складних процесів є малоефективними.

В основі поширення сепаратистських рухів на Сході України лежить так званий «регіональний» (чи «місцевий») патріотизм, ідея якого часто доводиться до абсурду, у якому мільйонер і люмпен – представники однієї нової спільноти. У результаті відроджуються міфи і легенди, а якщо їх немає – вони створюються.

Отже, на сьогодні Україна в силу різних причин ще недостатньо вміє адекватно й швидко реагувати на такі серйозні виклики сьогодення як сепаратизм, який стає механізмом послаблення державного суверенітету розхитування єдності українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верменич Я. В. Південна Україна на цивілізаційному пограниччі / Я. В. Верменич // Відповідальний редактор В. А. Смолій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 482 с.
2. Панібудьласка В. Етнополітичний сепаратизм поняття, зміст, форми і природа / В. Панібудьласка // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2009. – Вип.44. (підсерія «Курасівські читання»). – С. 306-313.
3. Романюк Н. І. Сепаратизм як суспільно-політичне явище сучасності / Н. І. Романюк // режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2014/10/20>
4. Тишков В. А. Моральність сепаратизма / В. А. Тишков // Інститут етнологіїи антропологіїи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/lekcii2/lekcii/n61_moralno.html.
5. Цебенко О. О. Ідеологічні засади сепаратизму / О. О. Цебенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К.: Ін-т міжнар. Відносин, 2011. – Вип. 99, ч. 2. С. 90–94.

Кириленко О. В.,

Національний університет «Острозька академія»

м. Острозь, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ: АСПЕКТ ФІНАНСУВАННЯ

У статті розглянуто тенденції розвитку суспільного телеканалу UA: Перший на українському медійному ринку. Розкрито тематику та формат контенту як

чинники формування аудиторії телеканалу. Особливу увагу зосереджено на питанні абонентської плати як джерела фінансування UA:Першого. На основі проведеного дослідження проаналізовано можливість упровадження абонентської плати у середовищі українського суспільства та визначено потенційну аудиторію для суспільного мовника UA:Перший.

Ключові слова: суспільне мовлення, абонентська плата, UA:Перший, потенційна аудиторія, громадянське суспільство.

До 2014 року український медіапростір складали приватні, комунальні та державні ЗМІ, які впродовж 23 років формували інформаційну картину. Метою роботи державних, комунальних телеканалів було створення позитивного іміджу влади, приватних – просування політичних інтересів власників-олігархів, які водночас заповнювали його розважальним контентом, що призвело до втрати здатності критичного мислення аудиторії. В умовах відсутності альтернативної інфосистеми українці отримували викривлену інформаційну картину. Процеси демократизації, спричинені Революцією Гідності на початку 2014, прискорили створення незаангажованої платформи суспільного мовлення, яке зобов'язане оздоровити інфопростір в Україні.

Актуальність роботи полягає в дослідженні новоствореної системи сповіщення, запуск якої є важливим елементом нинішнього процесу формування громадянського суспільства в Україні, – суспільної.

Мета роботи: враховуючи сучасний стан конкуренції на медіаринку та економічну спроможність громадян, проаналізувати тенденції розвитку української системи суспільного мовлення: визначити рівень готовності українського соціуму до введення системи абонплати та конкурентоспроможності UA:Першого на медійному ринку.

Суспільне мовлення (далі – СМ) – це вид телерадіосповіщення, що сприяє формуванню громадянського суспільства шляхом заохочення громадян до активної участі в суспільно-політичному житті країни. Дослідник масових комунікацій Д. Мак-Квейл, наводить ряд ознак, за якими диференціюють суспільні мовники від комерційних: задоволення інформаційних потреб меншин, трансляція освітніх програм, підтримка демократії та плюралізму [3, с. 484]. Наявність суспільного мовника в державі є ознакою демократичного суспільного ладу, відкритості політичної системи [2, с. 183].

Дослідження співробітників Центру Д. Уоллеса та Університету Дюка показало, що нині існує 5 способів фінансування суспільних мовників: абонплата, дохід від реклами, продаж додаткових товарів та послуг, збір за використання частот та державне субсидування [6, с. 254]. Більшість світових мовників використовують комбіновані джерела, найпопулярнішими серед яких є поєднання доходів від реклами та абонплати. Єдиним способом забезпечення редакційної незалежності залишається абонплата [7]. Проте абонплата – це ризик для України – країни пострадянського типу, в якій громадяни звикли сплачувати за товари, а не послуги, зокрема й інформаційні, та розраховувати на державну допомогу. У ході дослідження, проведеного в державах СНД та Україні, країні-учасниці СНД, дослідники з'ясували, що використання абонплати як повноцінного інструменту фінансування СМ є неможливим через відсутність відповідної культури та потужний комерційний ринок ЗМІ, який привчив українського споживача до легкодоступних та примітивних передач [5, с. 41–42]. В Україні суспільні мовники, зокрема й UA:Перший, функціонують у рамках правового поля, визначеного ЗУ «Про Суспільне телебачення та радіомовлення». Ст. 4 цього закону

перераховує головні завдання українського мовника, а п. 2 ст. 14 фіксує варіанти фінансування. Нині UA:Перший фінансується з державного бюджету в обсязі не менше 0,2% від державного бюджету за попередній рік, а отже 1,3 млрд грн. на 2017 рік, що зафіксовано у п. 3 ст. 14 ЗУ «Про Суспільне телебачення та радіомовлення» [1].

UA:Перший – це телеканал СМ, який сьогодні випускає 53 політематичні програми, спрямовані на різну вікову аудиторію. Проте рейтинги телеканалу вказують, що частка аудиторії UA:Першого досягає позначки в 1% [4]. Попри політематичність програм, UA:Перший характеризується їх одноформатністю, що спричиняє низький рівень зацікавленості глядацької аудиторії. Вагому частину ефіру, 36%, займають розмовні студійні жанри, які швидко втомлюють глядача та важко сприймаються через відсутність динаміки. Ще 6% ефіру – одноманітний формат прямого запису концертів, які тривають 1–4 год. Причиною чисельної переваги студійних жанрів є відсутність належного фінансування, нині державного, яке б дозволило урізноманітнити контент.

У ході нашого дослідження ми перевірили реальність упровадження системи абонентської плати як джерела фінансування. В опитуванні, створеному за допомогою Google-форми, проведеному в соціальних мережах Facebook та Вконтакте, взяло участь 159 респондентів із 15 областей України: Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Київської, Кропивницької, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської (найбільше з Київської області – 34%). Серед респондентів найбільше молоді віком від 18 до 25 років – 34%, найменше людей із віковою позначкою більше 45 – 5,4%. 88%, вказали, що мають власний дохід, а отже, можуть самостійно розпоряджатися своїми коштами та свідомо робити вибір. Проаналізувавши анкети, маємо такі результати: 9,6% відповіли, що готові сплачувати абонплату незалежно від запропонованої ціни; 39,2% – не будуть сплачувати; 51,2% – вказали, що їх відповідь буде залежати від розміру абонплати. Можемо зробити припущення, що остання категорія опитаних схиляється до варіанту «так», адже роздуми про розмір сплати нашоухують їх на оцінку власної платоспроможності у питанні фінансування суспільного, а отже, вони розглядають себе потенційними платниками. У ході дослідження бачимо, що для українців пріоритетним є грошовий чинник, залежно від якого вони зможуть визначитися з вибором. Серед отриманих відповідей маємо 39,2% учасників, які не будуть сплачувати абонплату, та 60,8%, які не проти системи абонентської плати. Віковий чинник фактично не впливає на відповіді респондентів: представники усіх вікових категорій здебільшого обрали варіант «залежно від розміру абонплати»: «до 18» – 54%, «18–25» – 78%, «26–35» – 67%, «36–45» – 84%, «45+» – 57%.

Вказуючи на мотивацію свого вибору, учасники, які обрали варіант «так» або «залежно від абонплати», віддали перевагу пункту «Я рідко дивлюся канали СМ (зокрема і UA:Перший – авт.), проте хочу підтримати проект СМ в Україні» (80,8%). Це свідчить про те, що український соціум з постмайданівським синдромом надає СМ кредит своєї довіри та своїх коштів, а отже, нині сприятливий час для залучення максимальної кількості глядачів. Лише 3,8% учасників опитування обрали варіант «Я часто дивлюся канали UA:Перший, UA:Крим, «Культура», регіональну філію НСТУ у своєму місті», що вказує на низький рівень зацікавленості контентом як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях. Учасники анкетування, які обрали варіант «ні» або «залежно від абонплати» здебільшого обирають відповідь «Я ніколи не дивлюся такі канали: UA:Перший, UA:Крим, «Культура», регіональну філію НСТУ у своєму місті» (46,2%), що

демонструє відсутність попиту на аналітичний студійний продукт. Ще 31,9% обрали пункт «Я інколи дивлюся вищеперераховані канали, але їх контент мене не зацікавлює». Це свідчить про наявність частини аудиторії, яка вже дивиться UA:Перший і за умови поліформатності програм буде робити це частіше, а отже, у перспективі сплачувати абонплату. 15,4% учасників, які проголосували, що мають бажання сплачувати абонплату, та 22% тих, хто не готовий переходити на систему абонентської плати, обрали варіант «інше», у якому самостійно вказали причину свого вибору. Об'єднуючи ці два блоки, маємо таке: 59% людей не дивляться телевизор узагалі: отримують новини з інтернет-мережі. Отже, UA:Першому необхідно оперативнo працювати зі своїми онлайн-платформами, аби отримати цю частину аудиторії. 6% хочуть дивитися канали суспільного, але не хочуть за них платити, що підтверджує думку про відсутність культури сплати за інформаційні послуги. Ще 12% вважають, що суспільні канали є елементом державної політики і мають бути безкоштовними. Це вказує на недостатню поінформованість щодо процесу реформування UA:Першого, що призводить до ототожнення СМ з державним.

Отже, український соціум, відповідно до результатів дослідження, у своїй переважній більшості висловлює довіру проєктові СМ та готовність сплачувати абонплату, проте не є зацікавленим у нинішньому контентові UA:Першого. Це означає, що перспективи існування UA:Першого на медійному ринку з фінансового боку є цілком реальними, проте питання конкурентоспроможності контенту викликає сумніви, а отже, ставить під ризик існування системи СМ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЗУ \"Про Суспільне телебачення та радіомовлення\" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/122718>.
2. Інформаційна політика України : європейський контекст : монографія / [Л. В. Губерський, Є. Є. Камінський, Є. А. Макаренко, М. А. Ожеван, О. І. Шнирков, А. В. Яковець] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Либідь, 2007. – 360 с.
3. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Д. Мак-Квейл. – Л. : Літопис, 2010. – 538 с.
4. Падіння Суспільного [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://stv.detector.media/kontent/Audytoria/padinnya_suspilnogo_yak_padali_pokazniki_ua_pershogo_i_yak_ikh_znovu_virivnyati/.
5. Правовое регулирование общественного телерадиовещания в странах СНГ. – Страсбург : Европейская Аудиовизуальная Обсерватория, 2008. – 84 с.
6. Шевченко Т. С. Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення / Т. С. Шевченко, О. А. Сушко. – К. : Тютюкін, 2010. – 264 с.
7. Public broadcasting. Why ? How ? // Sector of Communication and Information Division of Communication Development. – 2001. – №1. – С. 28.

*Чернюк І. А.,
кандидат політичних наук
доцент кафедри суспільних дисциплін
Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА – ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У статті визначається проблема самоідентифікації українського суспільства через формування демократичної політичної культури. Зазначається, що політична еліта незалежної України не використала всі можливості для розвитку громадянського суспільства та підняття рівня політичної культури населення.

Ключові слова: політична культура, політична система, демократизація, трансформація.

Проблема самоідентифікації українського суспільства, як суспільства перехідного типу, виникла після розпаду Радянського Союзу. В Україні розпочався процес кардинальної зміни політичного режиму, перехід від тоталітаризму до демократії. З моменту незалежності політичною елітою був проголошений курс на побудову демократичної держави із відповідними законами, цінностями та ідеалами. Українська держава стала перед фактом принципової відкритості світові та глобального характеру політичних, культурних, економічних, технічних, духовних і навіть мовних процесів та взаємовпливів [1, С.89].

На початкових стадіях переходу поширеним було спрощене уявлення про можливість демократичних змін у країнах, де раніше панували комуністичні режими. Певні ілюзії поділяли як політичні еліти цих держав, так і представники політичного істеблішменту на Заході. Вважалося, що на всі перетворення знадобиться близько 5 років, після чого розпочнеться поступова консолідація демократичних режимів [2, С.88]. Але, на жаль, все виявилось не так легко і просто. Наслідки модернізаційних потуг еліти й невизначеності суспільства щодо напрямку подальшої трансформації зумовили несподівано повільні й суперечливі процеси розбудови незалежної правової соціальної держави і становлення громадянського суспільства РЕЗНІК с.4.

У демократичній державі громадяни є найбільшою цінністю, без них вона просто не може існувати. У свою чергу, лише свідомі громадяни здатні побудувати таку державу. З моменту демократизації країни, кожну людину потрібно розглядати як особистість, як найбільшу і найважливішу соціальну цінність.

Перехід до демократії – досить складний і тривалий процес, зумовлений цілою низкою чинників. Одним із них є політичні традиції та особливості політичної культури українського народу. Тому при виборі ефективної моделі самореалізації даний факт потрібно обов'язково брати до уваги та й враховувати трансформаційні процеси, які проходять в Україні, які істотно впливають на її формування.

Український науковець Г. Уджмаджурідзе використовуючи методико-методологічних положень запропонованої Інститутом соціології моделі виділяє чотири типи політичної культури, притаманної українському суспільству сьогодні, а саме:

1) активно-недемократична політична культура – характерна для індивідів із негативним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники втілюють або готові втілювати відповідні практики проти демократичного устрою;

2) пасивно-недемократична політична культура – характерна для індивідів із негативним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники неготові втілювати відповідні практики проти демократичного устрою;

3) пасивно-демократична політична культура – характерна для індивідів із позитивним ставленням до демократії, її цінностей, рис; проте її представники неготові втілювати відповідні практики для підтримки і відтворення даного режиму;

4) активно-демократична політична культура – характерна для індивідів із позитивним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники втілюють або готові втілювати відповідні практики для підтримки і відтворення даного режиму [].

Приходимо до висновку, що модель політичної культури українського народу повинна формуватися на основі політичному досвіді та історико-політичних традиціях побудови політичної системи країни. Звичайно, що до структури політичної культури входять ще й інші складові, зокрема, політичні знання, політична ідеологія, політична свідомість та поведінка, вони також повинні враховуватися при формуванні моделі самореалізації. Адже політична культура є складним багатшаровим феноменом і, одночасно, це індивідуальні орієнтації (установки) стосовно політичних систем. Щороку динаміка політико-ідеологічної самоідентифікації українського суспільства змінюється і розвивається у бік соціал-демократичних ідей.

Можливо, одним із найкращої способів самоідентифікації для українського народу, української державності є реалізація політики національної згоди і єдності навколо загальнонаціональної ідеї. Що в результаті може призвести до становлення України як впливової та конкурентоспроможної держави у межах світового співтовариства.

Громадяни із високим рівнем політичної культури демократичного типу – це запорука успішного розвитку майбутньої держави. Тому формуючи українську модель політичної культури потрібно звернути увагу на досягнення європейських країн та не забувати власний історичний досвід. Лише цілеспрямована співпраця усіх політичних суб'єктів держави у сфері боротьби із політичними стереотипами поведінки призведе до цілковитої самоідентифікації кожного громадянина із соціумом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макух-Федоркова І. Проблема збереження національної ідентичності в умовах глобалізації // Наук. вісник Чернівецького університету : Зб. наук.статтей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип.325-326. – Чернівці : Рута, 2007. – С.89– 93.
2. Основи демократії : навч.посібник для студентів вищ.навч.закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т освіти АПН України, Укр.-канад. Проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.
3. Резнік О. Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства / О. Резнік. – К., 2003. – 184 с.
4. Уджмаджурідзе Г. Політична культура студентської молоді ДНУ ім.О. Гончара / Г. Уджмаджурідзе // Грані . – 2016. – №4(132). – С. 88-98.

СЕКЦІЯ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»

*Андрієнко І.С. ,
кафедра громадянсько -
правових дисциплін ОГУВД,
Одеса, Україна*

ДОСТАТОЧНИЙ УРОВЕНЬ ЖИЗНИ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ

В работе исследованы проблемы определения правовой сущности категорий «жизненный уровень» и «достаточный жизненный уровень». Осуществлен анализ норм международного и отечественного законодательства с точки зрения границ достаточности. Выявлена зависимость категории достаточного жизненного уровня с прожиточным минимумом.

Ключевые слова: уровень жизни, право на достаточный уровень жизни, прожиточный минимум, социальные стандарты, социальное обеспечение.

Категория «достаточный уровень жизни» на сегодняшний день весьма востребована. Анализ последних исследований и публикаций в сфере права социального обеспечения свидетельствует о том, что различным аспектам обеспечения права на достаточный жизненный уровень посвящено немало работ ведущих специалистов данной отрасли. В то же время отсутствие законодательного закрепления категорий «уровень жизни» и «достаточный уровень жизни», неопределенность их соотношение с прожиточным минимумом оставляет ряд проблем как теоретического так и практического содержания.

Понятие достаточного жизненного уровня неразрывно связано с категорией «уровень жизни», которая весьма широко используется многими отраслями научного познания. Очерчивая круг специфических признаков данной категории, каждая из наук предлагает собственный подход ее трактования.

Исследования сущности правовой составляющей уровня жизни следует осуществлять с учетом международных стандартов в соответствующей сфере социального обеспечения, где традиционно используется понятие «достаточный жизненный уровень».

На сегодняшний день социальные стандарты и комплекс мероприятий в этой сфере определены на международном и европейском уровнях.

Всеобщая декларация прав человека провозглашает право каждого человека право на такой жизненный уровень, включая еду, одежду, жилище, медицинский уход и необходимое социальное обслуживание, который необходим для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, и право на обеспечение в случае безработицы, болезни, инвалидности, вдовства, наступления старости или иного случая утраты средств к существованию по не зависящим от него обстоятельствам.

Статья 11 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах отмечает, что государства, участвующие в настоящем Пакте признают право каждого на достаточный жизненный уровень для него и его семьи, включающий достаточное питание, одежду и жилище, и на непрерывное улучшение условий жизни.

Такой же по содержанию социальный стандарт «жизненного уровня» закрепляет и Конвенция МОТ № 117 1962 г. «Об основных целях и нормах социальной политики», которая обязывает государства-участников к «принятию

всех возможных мер для достижения такого жизненного уровня, включая еду, одежду, жилье, медицинское и социальное обеспечение, а также образование, которые необходимы для поддержания здоровья и благосостояния независимых производителей, наемных работников и членов их семей».

Европейская социальная хартия 1996 (пересмотренная) в части первой отмечает, что государства-участники должны обеспечивать условия при которых все работники имеют право на справедливое вознаграждение, достаточное для поддержания достойного уровня жизни самих и членов их семей.

В практике отечественного законодательства впервые право на достаточный жизненный уровень для лица и его семьи, включающий достаточное питание, одежду, жилье, было закреплено ст. 48 Конституции Украины. Однако, особенностью положения «достаточный жизненный уровень» специалисты отмечают отсутствие в законодательстве определения границ этой достаточности, его рекомендательное формулировки и постоянная изменчивость в зависимости от уровня социально-экономического развития страны и других факторов. Термин «достаточный жизненный уровень» является оценочным понятием, имеет относительный характер и не подлежит точному определению [1].

Отечественное законодательство не содержит понятия «уровень жизни». И только на подзаконном уровне Методика комплексной оценки бедности, утвержденная Министерством социальной политики совместно с другими министерствами от 08.10.2012 № 629/1105/1059/408/612, предусматривает расчет системы показателей, непосредственно характеризующих уровень жизни бедного населения [2].

Государственное регулирование уровня жизни населения базируется на категории прожиточного минимума, который выступает в качестве базового государственного социального стандарта на основе которого устанавливаются социальные гарантии и стандарты в сферах доходов населения, жилищно-коммунального, бытового, социально-культурного обслуживания, здравоохранения и образования.

Законодательство определяет прожиточный минимум как стоимостную величину достаточную для обеспечения нормального функционирования организма человека, сохранения его здоровья набора продуктов питания, а также минимального набора непродовольственных товаров и минимального набора услуг, необходимых для удовлетворения основных социальных и культурных потребностей личности [3].

В состав прожиточного минимума входят наборы продуктов питания, непродовольственных товаров и наборов услуг, одобренных научно-общественной экспертизой на принципах социального партнерства и утвержденных постановлением Кабинета Министров Украины от 14 апреля 2000 г. № 656 «Об утверждении наборов продуктов питания, наборов непродовольственных товаров и наборов услуг для основных социальных и демографических групп населения» [4].

В то же время не следует забывать, что используемая в Украине величина прожиточного минимума ориентирована на минимальное потребление продуктов питания и непродовольственных товаров по минимальным нормам, предоставление ограниченного количества услуг по самым низким ценам в соотношении со средним уровнем жизни населения в стране. В основу прожиточного минимума положено потребительскую корзину, которая содержит конкретный перечень материальных благ, используемых для удовлетворения самых необходимых потребностей человека (семьи) при среднестатистическом потреблении за определенный период времени.

Такой подход полностью соответствует мировой практике, где прожиточный минимум существует в форме жизненного (или физиологического) и социального минимума.

По своей сути прожиточный минимум является установленной законодательно чертой бедности, поскольку именно ему принадлежит ведущая роль в определении права на предоставление большинства видов государственной социальной помощи. В то же время, негативным опытом отечественного законодательства является факт существования по сути двух социальных стандартов - прожиточного минимума, а также уровня обеспечения прожиточного минимума, который используется для назначения отдельных видов государственной социальной помощи. При этом последний предусматривает предоставление социальных пособий в размерах, значительно ниже установленной законодательством стоимостной величины прожиточного минимума, а значит не может обеспечить даже минимально необходимых потребностей существования.

Таким образом, уровень жизни является сложным и многоплановым понятием, охватывающим различные аспекты жизнедеятельности человека. Уровень жизни является динамичной категорией понимания которой зависит от уровня развития общества в конкретный период времени. Достаточный жизненный уровень предполагает обеспеченность уровня дохода лиц необходимый для удовлетворения их базовых (минимальных) физиологических и социальных потребностей. Достаточный жизненный уровень не может быть ниже величины прожиточного минимума, установленного государственным для соответствующих социальных групп населения.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кириченко Ю.В. Пояснительная записка с обоснованием необходимости изменения статьи 48 Конституции Украины [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cau.in.ua/ua/news/id/kirichenko-776/>
2. Об утверждении Методики комплексной оценки бедности Минсоцполитики Украины, Минэкономразвития Украины, Минфин Украины [...]; Приказ, Методика от 08.10.2012 № 629/1105/1059/408/612 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1785-12>
3. О прожиточном минимуме: Закон Украины; 15.07.1999 г. № 966-XIV / Верховная Рада Украины. - Ст. 1. // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1999. - № 38. - Ст. 348.
4. Об утверждении наборов продуктов питания, наборов непродовольственных товаров и наборов услуг для основных социальных и демографических групп населения: постановление; 14.04.2000 г. № 656 / Кабинет Министров Украины // Официальный вестник Украины. - 2000. - № 16. - Ст. 97.

*Даниленко С.К.,
Одесский государственный
университет внутренних дел
Одесса, Украина*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УСЫНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКИХ ДЕТЕЙ ИНОСТРАНЦАМИ

Рассмотрены международно-правовые основы усыновления иностранцами. При этом освещаются проблемы взаимодействия норм национального законодательства Украины и зарубежных стран. Особое внимание акцентируется на выявлении пробелов в действующем законодательстве, регулирующем институт международного усыновления, и определении путей их решения.

Ключевые слова: международное усыновление, дети-сироты, иностранные граждане.

Необходимость глубокого и всестороннего анализа основной формы устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей – усыновления – в условиях реформирования украинского общества не вызывает сомнения. Одним из острых вопросов современного общества является проблема социального сиротства. Вопрос усыновления детей иностранными гражданами занимает особое место в национальном законодательстве. Актуальность института международного усыновления заключается в том, что усыновление является приоритетной формой устройства, поскольку обеспечивает ребенку безопасность на всю жизнь.

Решение современных задач защиты прав детей, оставшихся без попечения родителей, связанное с созданием правовых основ для устройства осиротевшего ребенка в семью через усыновление, в качестве альтернативы допускает усыновление иностранными гражданами. При этом права и интересы ребенка должны быть соблюдены, причем в силу того, что ребёнок сам не в состоянии понять свой интерес, это должны сделать его законные представители и суд. Этим и объясняется актуальность изучения и анализа сущности международного усыновления, а также его регулирования в законодательстве Украины.

Международное усыновление является предметом дискуссий с начала истории независимой Украины. Общетеоретические вопросы и проблемы практического характера, появляющиеся в процессе усыновления украинских детей иностранными гражданами, нашли отражение в работах представителей разных направлений науки (В.И. Акуленко, В. Буткевич, М.В. Буроменский, А.И. Венгловский, В.Н. Денисов, Л. Заблоцкая, В.К. Забигайло, Н.И. Карпачева, Л. Колодий, Л. Майко, Л.Ю. Олійник, П. Рабинович, И.Б. Усенко, и др.).

Тема имеет как много сторонников, так и широкий круг критиков [1, с.2]. Сегодня еще остаются белые пятна в сфере нормативного регулирования данного вопроса, в то же время наиболее широкого обсуждения приобретает морально-этическая сторона. Оппоненты ищут ответы на противоположные вопросы: можно ли лишать ребенка Родины; можно говорить о гарантии лучшего будущего усыновленного ребенка; чем руководствуются потенциальные родители в поисках ребенка в другой стране.

Отсутствие однозначных ответов, рост количества детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, отсутствие очередей на усыновление доказывают актуальность и проблемность вопроса межгосударственного усыновления. Тема детства привлекает внимание и приверженность со стороны общества повсюду в

мире. Соблюдение интересов ребенка, обеспечение стабильных и гармоничных условий его жизни и развития - является показателем благополучия общества и государства в целом [2, с.37].

Усыновление является самостоятельным институтом семейного права, главной задачей которого является предоставление детям-сиротам и детям, которые остались без родительского попечения, надлежащих условий воспитания в семье. Оценочным, в данном контексте, выглядит понятие «надлежащие условия».

Формально украинским законодательством разрешено усыновление украинских детей иностранными гражданами. Вместе с тем, как свидетельствует статистика, количество иностранных усыновлений ежегодно уменьшается [3, с.91].

Согласно ст.21 Конвенции о правах ребенка, усыновление в другой стране может рассматриваться как альтернативный способ ухода за ребенком, если ребенок не может быть передан на воспитание или в семью, которая могла бы обеспечить его воспитание или усыновление, и если обеспечение какого-либо надлежащего ухода в стране происхождения ребенка является невозможным [4]. Так возникает вопрос о содержании категории «надлежащий уход». Кто уполномочен решать вопрос о способности страны происхождения обеспечить подходящий уход за ребенком.

Межгосударственное усыновление - это возникновение семейных отношений как юридического акта с участием иностранного гражданина. Следует отметить тот факт, что процесс международного усыновления предусматривает, что ребенок, который усыновляется, находится на учете для усыновления и доступен украинцам. Если в течение года этого ребенка не усыновляют, он становится доступным для усыновления иностранцами [5, с.283]. Итак, гражданам Украины предоставляется больше прав на усыновление детей и только после 1 года иностранные граждане имеют право усыновить ребенка.

Процедура усыновления ребенка-сироты и ребенка, лишённого родительского попечения, проживающего в Украине, иностранцами и гражданами Украины, которые проживают за пределами Украины, представляет определенный порядок действий, выполнение которых приближает осуществление мечты о счастливой семье.

Однако обратная сторона такой мечты ребенка - это полное отсутствие контроля и механизма опеки государства за судьбой своих маленьких граждан, оказавшихся в условиях новой страны, новой культуры, наряду с фактически незнакомыми людьми, которые получают ребенка в полное собственное распоряжение. Так, среди основных недостатков усыновления украинских детей иностранцами, исследователи указывают: отсутствие адекватных механизмов контроля обеспечения защиты ребенка и предотвращения насилия; проблемы психосоциальной и культурной адаптации; коррупцию как угрозу прозрачности процесса усыновления; распространенную мировую практику торговли детьми [6, с.193].

Анализируя основные проблемы, которые требуют неотложного решения, следует акцентировать внимание на проблеме отсутствия учета усыновленных детей. Невозможность сотрудников консульских учреждений, лично посетить семьи усыновителей; отсутствие в некоторых странах украинских дипломатических представительств является еще одним свидетельством неопределенности дальнейшей судьбы усыновленного ребенка. Решением проблемы может стать нормативное введение двусторонних соглашений со странами, в которые больше всего усыновляется украинских детей. Это даст возможность обеспечить контроль за соблюдением прав детей в семьях иностранцев, гарантировать возврат на Родину детей, пострадавших от насилия усыновителей. Вместе с тем при заключении

двусторонних договоров следует тщательно изучать и учитывать как отечественный, так и международный опыт.

По сути, усыновленный иностранцами украинский ребенок становится бипатридом. Украина лишена возможности контролировать обеспечение прав усыновленных детей в семьях иностранных усыновителей, хотя согласно п.6 ст.283 Семейного кодекса Украины «за усыновленным ребенком сохраняется гражданство Украины до достижения им восемнадцати лет». Например, по законодательству США усыновленный ее гражданами ребенок автоматически приобретает американское гражданство при пересечении границы. Поэтому даже в случае лишения усыновителей родительских прав, ребенок будет устроен в другую американскую семью без какого-либо согласования с соответствующими государственными органами Украины [6, с.194].

Таким образом, решение данного вопроса возможно лишь при условии согласования украинского законодательства по вопросам усыновления с законодательством других государств с обязательным изучением международного опыта и негативной практики, а также приведение национального законодательства в соответствие с международными нормами.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями // Юридичний журнал – 2009. № 2 <http://www.justinian.com.ua/>
2. Логвінова М. Усиновлення: національні та міжнародно-правові аспекти / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 90 с.
3. Менджул М.В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми // Порівняльно-аналітичне право – 2014. - № 1. – С.90-93.
4. Конвенція про права дитини. – К.: Право, 1995. – 31 с.
5. Сімейний кодекс України : станом на 15 черв. 2012 р. : (відповідає офіц. текстові). – Х. : Одиссей, 2012 . – 87 с. – (Серія „ Закони України”).
6. Дружиніна В. Реалії з життя та мотиви усиновлення іноземними громадянами українських дітей // Вісник Хмельницького національного університету – 2012. – №1. – С.190-194.

Маковій В.П.,

*Кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна*

Лупундюк О.В.,

*студент факультету №2 ННІЗДН
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна*

ТЕМПОРАЛЬНА СУТНІСТЬ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ ЩОДО НЕРУХОМОГО МАЙНА

У даному виступі проведено дослідження набувальної давності як комплексної цивільно-правової категорії. Звертається увага на дане правове явище, що виступає в

якості темпорального елемента правового механізму регулювання суспільних відносин, за яких відбувається трансформація давнісного володіння у відповідне речове право. Виокремлюються особливості темпорального обмеження давнісного (кваліфікованого) володіння щодо нерухомого майна.

Ключові слова: набувальна давність, нерухоме майно, строк, темпоральне обмеження, суб'єктивне право, звичайний, екстраординарний.

У цивільному праві склався усталений підхід до розуміння набувальної давності як засобу до усунення певних дефектів у правовому режимі майна, що перебуває у володінні учасників цивільних правовідносин, які не мають можливості в силу певних обставин підтвердити підстави виникнення відповідного фактичного або правового стану, а також в інших аномальних цивільному обороту ситуаціях. Набувальна давність як права категорія розглядається у розрізі цивільно-правового інституту, підстави набуття речового права, цивільно-правового строку.

Останнє розуміння даного виду давності у цивільному праві дає привід до дещо іншого погляду на її сутність з огляду на таке. У цивілістиці наявна низка досліджень, які присвячені питанням обмеження суб'єктивного цивільного права в границях численних цивільних правовідносин, що обґрунтовує можливість сприйняття цивільно-правового часу як темпорального обмеження, яке є елементом механізму правового регулювання відповідних суспільних відносин, спрямованого на охорону як приватних так і публічних прав та інтересів шляхом звуження змісту останніх та ускладнення їх здійснення, виступаючи при цьому “компромісним посередником” між публічним та приватним інтересом, що віднайшли прояв у суспільних відносинах [1, с. 130], [2, с. 78-79].

Наведена точка зору має право на існування з огляду на сприйняття набувальної давності як так званого кваліфікованого (давнісного) володіння, наслідком якого є виникнення відповідного речового права за визначених законом обставин. Саме вплив строку набувальної давності за наявності таких обмежує відповідне “абстрактне” або дійсне право давнісного володільця трансформуючи його в інше за природою повноваження [3, с. 202].

З приводу характеристики наведеної темпоральної величини необхідно відзначити, що за підставами встановлення строки набувальної давності належать до таких, які визначені законом. За ступенем самостійності учасників – імперативні, тобто які не підлягають зміні за домовленістю сторін. У зв'язку з тим, що строки набувальної давності підлягають точному обчисленню шляхом вказівки на їх початок та закінчення, точну тривалість, посилення на конкретний момент заволодіння, впливу позовної давності, їх можна віднести до визначених строків. За призначенням строки набувальної давності належать до правостворюючих, оскільки їх вплив має наслідком виникнення певного речового права.

Строки у праві визначаються закінченням певного проміжку часу, який у строках набувальної давності обчислюється у роках.

У характеристиці строків важливим є визначення початкового та кінцевого моменту їх перебігу. Для набувальної давності початковим моментом перебігу строків буде, очевидно, наступний день після дня заволодіння чужим майном без належної правової підстави. У випадку ж наявності у володінні майна на законній підставі (договору) строк набувальної давності починається, як правило, з настанням наступного дня після того дня, коли сплинув строк позовної давності стосовно цього майна. Кінцевим моментом перебігу строків набувальної давності є відповідний місяць і число останнього року строку.

До того ж склалася диференціація строків набувальної давності на ординарні (звичайні) та екстраординарні (спеціальні). Причому останні застосовуються у разі відсутності такого юридичного факту, як добросовісність (під час володіння або заволодіння) та правової підстави такого заволодіння.

Специфічною є характеристика відносин з приводу застосування набувальної давності. При цьому, як і будь-які відносини, вони характеризуються своїми складовими — суб'єктивним, об'єктивним складом і змістом. Щодо суб'єктів, то в цивільному законодавстві на це є два погляди: за першим, ними можуть бути всі учасники цивільних правовідносин [4, с. 35], за другим — за виключенням окремих (наприклад, суб'єктів публічного права [5, с. 19]). До того ж не є суб'єктами давнісного володіння особи, які не можуть набути у власність або інше речове право те чи інше майно.

Об'єктами даних відносин виступають речі, які в подальшому можуть стати об'єктами відповідного речового права. Виникає питання стосовно характеристики строку як темпорального обмеження здійснення кваліфікованого володіння з приводу об'єкта за таким критерієм поділу як нерозривний зв'язок з землею (матеріальний критерій) й наявність державної реєстрації відповідного об'єкта (юридичний критерій). Законодавство сучасності містить нормативні приписи, які відмежовують два види строків набувальної давності залежно від об'єкта: рухоме чи нерухоме майно (ст. 937 Німецького цивільного укладення, ст. 2229 Французького Цивільного кодексу (надалі — ЦК), ст. 172-173 ЦК Польщі, ст. 234 ЦК Російської Федерації, ст. 240 ЦК Казахстану, ст. 235 ЦК Білорусії).

Побіжний аналіз чинного українського законодавства з приводу застосування набувальної давності у відносинах з нерухомим майном створює передумови для наступних висновків. По-перше, вітчизняний законодавець вирізняв для подібного майна в якості відмінної риси саме строк набувальної давності, залишивши інші умови здійснення кваліфікованого володіння незмінними як і для рухомості.

По-друге, застосовуючи темпоральне обмеження здійснення давнісного володіння українське законодавство дотримується загального підходу, відображеного у інших нормах при застосуванні правового часу у відносинах з нерухомим майном, наприклад право привілейованої купівлі-продажу частки у праві спільної часткової власності на нерухоме майно обмежене подовжене до одного місяця на відміну від десяти днів для рухомого майна (ст. 362 ЦК України), право відмови від договору найму з приводу нерухомого майна обмежене строком у три місяці на відміну від одного місяця для рухомого майна (ст. 763 ЦК України), а тому вирізняється загальний строк набувальної давності в десять років за обставин добросовісного заволодіння нерухомим майном, подальшого відкритого та безперервного володіння ним (ч. 1 ст. 344 ЦК України), а також екстраординарний строк набувальної давності у п'ятнадцять років за умови наявності правової підстави у якості договору з передачі майна від власника й подальшого відпадиння останньої обставини, як наслідок перетворення титульного володіння у фактичне недобросовісне (ч. 3 ст. 344 ЦК України). При цьому досить спірним є питання невідповідності розміру строку набувальної давності за таких обставин щодо рухомого та нерухомого майна, оскільки на відміну від рухомого для нерухомого темпоральні межі здійснення давнісного володіння збільшуються у півтора рази, подібне має місце й у ст. 172 ЦК Польщі, де строк набувальної давності збільшується з двадцяти до тридцяти років.

По-третє, українське законодавство містить відмежування ще одного строку набувальної давності з приводу такого специфічного об'єкта з сукупності нерухомого майна як земельна ділянка. Норма абзацу 2 ч. 1 ст. 344 ЦК України з

приводу набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю є бланкетною, оскільки містить посилання на регулювання відповідних відносин спеціальним законом, яким з урахуванням змісту ст. ст. 2, 3 Земельного кодексу (надалі – ЗК) України та ст. 9 ЦК України є саме нормативні положення першого кодифікованого нормативного акту, зокрема ст. 119 ЗК. Для земельної ділянки давнісне володіння обмежене строком у п'ятнадцять років.

I, нарешті четверта обставина, яка є визначальною у відносинах з застосування набувальної давності з приводу нерухомого майна, пов'язана з характерною рисою легітимації трансформації давнісного володільця у власника через процедуру державної реєстрації у відповідності до положень Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”.

Отже, набувальна давність як темпоральне обмеження здійснення давнісного володіння щодо нерухомого майна має низку особливостей, пов'язаних зі спеціальним правовим режимом даного об'єкта, вирізняльною процедурою легітимації відповідного речового права, створення додаткових правових засобів до захисту суб'єктивного цивільного права на такий об'єкт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія. / Є.О. Мічурін – Х.: Юрsvit, НДІ Приватного права та підприємництва АПрН України, 2008. – 482 с.
2. Маковій В.П. Правовий час у цивільному праві та цивільному процесі. / В.П. Маковій // Науковий вісник Херсонського державного університету: серія “Юридичні науки”. – 2016. – № 2. – С. 75-79.
3. Маковій В.П. Набувальна давність у цивільному праві: теорія та практика: монографія / В.П. Маковій – Одеса: ОДУВС, 2014. – 232 с.
4. Яворська О. Проблеми виникнення права приватної власності за давністю володіння (набувальна давність) // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №1 – С.32-35.
5. Карлова Н.В. Михеева Л.Ю. Приобретательная давность и правила ее применения: Практическое пособие. М.: Палеотип, 2002. – 96 с

Мирза С.С.,

*Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОНДОМІНІУМІВ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується історія виникнення та розвитку об'єднань співвласників багатоквартирного будинку в Україні та в інших державах. Проаналізовано співвідношення поняття кондомініум та об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. Визначено використання поняття кондомініум у вітчизняному законодавстві України.

Ключові слова: кондомініум, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, прибудинкова територія, право власності.

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку згідно із чинним законодавством України створюються для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними [1; 2]. Ураховуючи деяку

невизначеність у понятті «співвласники», саме з прийняттям закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» пов'язане правове закріплення в українському законодавстві концепції про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. Фізичні особи, які приватизували своє житло, можуть виступати учасниками процесу створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків або так званих «кондомініумів» [3, с. 15]. Разом з тим зазначене поняття має історію свого походження та впровадження в законодавство багатьох країн світу.

Так, поняття «condominium» у римському праві слугувало синонімом «communio» (спільна власність) [4, с. 79]. Інститут спільної власності вирішує проблему юридичного обґрунтування існування прав декількох осіб на одну річ, де кожний співвласник є власником ідеальної частки. Деякі автори вважають, що ідею власності багатьох осіб на одну річ в ідеальних частках – *pars pro indiviso* вперше висунув Кв. Муцій Сцевола [5, с. 180].

Відомо, що перші об'єднання співвласників житла з'явилися ще в ХІХ ст. у Англії. Прийнятий в 1836 році закон про будівельні організації регламентував організацію та діяльність об'єднань, які будують та обслуговують житло та поклав початок для створення кондомініумів [6, с. 14].

Пізніше після першої світової війни в деяких країнах Східної Європи, зокрема в Угорщині, перші кондомініуми почали будуватися представниками середнього класу, друга хвиля будівництва кондомініумів почалась у 60-ті роки ХХ ст., коли в житловій політиці Угорщини було взято напрям на залучення особистих коштів громадян на будівництво житла.

Економічні умови, які призвели до поширення інституту кондомініуму в Європі, існували і на українських землях, що входили тоді до складу Російської імперії, де на початку ХХ ст. у великих містах (Київ, Харків) почало розвиватися будівництво багатоквартирних будинків на пайових засадах. У таких будинках квартири належали різним власникам. Однак після революції фактично всі будинки в результаті націоналізації були зосереджені у єдиного власника в особі держави. Як зазначає І.Б. Новицький, у приватній власності залишились лише малопробудовані житлові споруди в містах [7, с. 6]. Отже, як висновок: через наведену причину на той момент часу в Російській імперії відпала необхідність у правовому регулюванні взаємовідносин власників приміщень в багатоквартирних будинках.

Згодом у зв'язку із зміною суспільного, політичного, економічного ладу поняття «кондомініум» було запроваджено в законодавстві більшості країн Європи, під яким розуміють спеціальну організаційно-правову форму юридичної особи, тобто товариство власників житлових приміщень у багатоквартирних будинках з установленням умов сумісного володіння та користування міжквартирними сходами, коридорами, дахами, технічними підвалами, інженерним обладнанням, прибудинковою територією та іншими місцями загального користування.

Із цього приводу має власну думку О.І. Сивоградков, який зазначає у своїй статті наступне: «Здебільшого зарубіжні автори підтримують хибне уявлення про те, що кондомініум – це тип споруди. Іноді кондомініум асоціюється з певним архітектурним стилем. Насправді кондомініуми можуть мати багато фізичних форм: багатоповерхові будинки, будинки дачного типу, окремі міські будинки та будинки, об'єднані в квартали». Саме форма власності відрізняє кондомініуми від інших понять. Кондомініум – це нове правове явище, яке дозволяє власнику користуватися житловим комплексом разом з іншими співвласниками [8, с. 3].

Водночас на відміну від класичних приватноправових інститутів кондомініум набув значного поширення порівняно недавно – у першій половині ХХ ст. в Європі,

а з 1961 році отримав правове закріплення в США. Досвід США та країн Європи показав, що кондомініуми є основною ефективною формою організації співвласників багатоквартирних будинків при наданні їм житлово-комунальних послуг [9, с. 117]. На даний момент у зазначених країнах об'єднання співвласників існують у кожному багатоквартирному будинку.

Порівняльне дослідження законодавства Франції, США, Канади, Японії та країн Східної Європи, яке було проведено ученими-цивілістами, указує на те, що зміст поняття «кондомініум» у законодавстві вказаних країн збігається [10, с. 27]. Що стосується використання цього поняття у вітчизняному законодавстві, то на даний момент часу термін «кондомініум» не вживається у чинному законодавстві України, здебільшого це прерогатива зарубіжного законодавства. Законодавство більшості зарубіжних країн детально регламентує відносини спільної власності, які складаються при володінні, користуванні та розпорядженні об'єктами загального користування в багатоквартирних житлових будинках. Об'єднання власників нерухомості в житловій сфері отримали різноманітні назви: кондомініуми, асоціації, товариства і т. ін. Обсяг прав та обов'язків як самих об'єднань, так і їх членів у різних державах неоднаковий, але всі ці утворення мають єдину мету – ефективну експлуатацію житлових та нежитлових приміщень, прибудинкових територій та інших об'єктів, які належать до жилих багатоквартирних будинків.

Зокрема французьке законодавство називає об'єднання співвласників нерухомості в житловій сфері синдикатами і наділяє їх правами юридичної особи. У Сполучених Штатах Америки значного поширення набули кондомініуми – асоціації власників квартир. Слід додати, що взагалі в юридичній доктрині США прийнято за правило розглядати кондомініум як одну з форм власності.

Оскільки кондомініум є правовим явищем, його сутність зводиться до сукупності норм права. Правова характеристика явища об'єктивної дійсності являє собою правовий режим, в якому об'єднано всю сукупність прав, обов'язків суб'єктів, яким вони належать або адресовані. У кондомініумі комплексу нерухомого майна відповідає комплекс правових режимів даного майна, оскільки кожне приміщення в кондомініумі, а також загальне майно виступають як самостійні об'єкти цивільних прав.

Таким чином, кондомініум можна розглядати як правове явище, що склалося історично і являє собою єдиний комплекс нерухомого майна, як правовий режим цього майна та як спільноту домовласників, що складається на підставі відносин спільної часткової власності на майно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29. 11. 2001 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14 травня 2015 року // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 29. – Ст. 262.
3. Гнатюк А. Несколько слов о кондоминиумах в Украине / А. Гнатюк // Господарське право. – 2001. – № 12. – С. 14-15.
4. Бартошек М. Римское право: понятие, термины, определения / М. Бартошек. – М.: Юрид. лит., 1989. – 447 с.
5. Римское частное право: учебник / под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. – М.: Юристъ, 1996. – 544 с.

6. Крашенинников П.В. Правовые аспекты английской жилищной реформы XX века / П.В. Крашенинников // Теория и практика совершенствования законодательства на современном этапе. – Екатеринбург, 1993. – С. 12 – 15.
7. Новицкий И.Б. Права частных лиц на строения / И.Б. Новицкий // Право и жизнь. – 1924. – № 9. – С. 3-7.
8. Сивоградков О. Когда у дома много хозяев / О. Сивоградков // Белорусская деловая газета. – 1998. – 28 мая (№ 470). – С. 2-3.
9. Крашенинников П.В. Жилищное право. / П.В. Крашенинников. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – М.: Статут, 2006. – 365 с.
10. Крашенинников П.В. Кондоминиумы. Общая собственность в многоквартирных домах / П.В. Крашенинников, Н.В. Маслов. – М.: Спарк, 1995. – 187 с.

*Нагорна А.О.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського
державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Тези містять системне дослідження правового регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні, визначають межі прав та обов'язків суб'єктів, що укладають шлюбний договір, причини укладення шлюбного договору в Україні

Ключові слова: шлюбний договір, суб'єкти шлюбного договору, майнові відносини.

Досліджувана тема завжди буде актуальна, тому що на певному етапі свого життя громадянин вступає у шлюб. Досвід нашої країни та іноземних держав свідчить про те, що все більше і більше з них мають бажання укласти шлюбний договір, що у свою чергу виступає як гарант регулювання майнових відносин між подружжям. Враховуючи те, що число розлучень зростає, більшість людей прагнуть захистити себе якщо не від моральних, то хоча б від матеріальних втрат у разі, якщо шлюб виявиться невдалим.

Чіткого визначення шлюбного договору в Цивільному та Сімейному кодексі України немає. На основі поняття договору та ст. 93 Сімейного кодексу України, яка визначає зміст шлюбного договору, ми можемо запропонувати таке визначення: «Шлюбний договір – це цивільний правочин, посвідчений нотаріально і оформлений у письмовій формі, який ґрунтується на домовленості двох сторін (а саме наречених або подружжя) щодо регулювання майнових відносин між ними, визначення та встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу».

Шлюбний договір – це вже перевірений часом сімейно-правовий правочин. Ще в часи Київської Русі укладався договір, спочатку він був в усній формі, а вже з XVII століття – у письмовій. Почали з'являтися так звані «шлюбні листи» та «віновні листи», де зазначалися умови шлюбного договору [3;4]. В Україні ще за часів Литовсько-Руського князівства існували договори, які укладались при вступі у «состояние малжонское». Цими договорами встановлювались придане нареченої та «вино», яке мав би дати їй чоловік. Все це - розмір приданого та вина – мало бути записане до так звані «книги городские».

Досить специфічно виглядали шлюбні договори членів королівських родин Європи, оскільки були одночасно і міжнародними договорами про дружбу і торгівлю, визначали нові кордони, оскільки в придане за принцесами, як правило, передавали адміністративно-територіальні одиниці. [4;159]

В радянські часи Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР взагалі не передбачав визначення шлюбного договору. Було присвячено ст. 23, ст. 27 «Здійснення подружжям угоди у відносинах пов'язаних зі спільним майном» в главі 6 «Майнові права та обов'язки подружжя» [5;13]

Будь-які правовідносини характеризуються їх учасниками. У нашому випадку суб'єктами шлюбного договору можуть бути особи, як ті котрі подали заяву на реєстрацію шлюбу, так і ті які вже знаходяться у шлюбі. Сімейний кодекс передбачає право на укладання подібного договору також між особам, які знаходяться в позашлюбних відносинах, але такий договір вже не буде називатися шлюбним, це буде цивільним договором, в якому будуть передбачені майнові права та обов'язки сторін, пов'язані з спільним проживанням.

Вік, з якого особа може самостійно укласти шлюбний договір – для жінок – 17 років, для чоловіків – 18 років. На укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом. У разі відмови батьків чи піклувальника дати свою згоду на укладення шлюбного договору таке рішення може бути оскаржено до суду [7].

Обмеження, які існують при укладенні шлюбного договору [5;184-185]:

- шлюбний договір не може обмежувати правоздатність і дієздатність одного з подружжя або майбутнє подружжя, в тому числі регулювати особисті відносини подружжя (ч.3 ст. 93 СК України).

- шлюбний договір за Сімейним кодексом України можна укласти лише з приводу майнових відносин подружжя (ст.93).

- шлюбний договір не може регулювати також особистісні відносини між подружжям, батьками і дітьми, визначати те з ким і де буде проживати дитина у разі розірвання шлюбу, здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків.

- шлюбним договором не можна обмежувати право непрацездатного подружжя або такого, що потребує матеріальної допомоги, а навпаки (ст. 99 СК України).

- шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини встановлені Сімейним кодексом (ч.4.ст.93).

- шлюбний договір не може ставити одного з подружжя в надзвичайно не вигідне матеріальне становище (ч.4 ст. 93).

Шлюбним договором не може бути передбачено:

- яке прізвище обере кожен з наречених при реєстрації шлюбу, яке прізвище і ім'я буде надано дітям, які народяться у подружжя;

- пріоритет чоловіка або жінки у вирішенні питань сім'ї, ці питання повинні вирішуватись спільно чоловіком і жінкою;

- обмеження у праві кожного подружжя стосовно навчання і закінчення того чи іншого навчального закладу;

- обов'язок одного з подружжя щодо прийняття тієї чи іншої віри;

- обов'язок вінчання після реєстрації шлюбу;

- працю на присадибній або дачній ділянці;

- обмеження кількості дітей у подружжя;

- обмеження жінки, яка має дитину (дітей), у праці або громадській діяльності;

- обов'язок жінки (чоловіка) вступати у шлюбні відносини.

Шлюбний договір психологічно не всіма громадянами сприймається позитивно. Таке ставлення до шлюбного договору, яке склалося у нашому суспільстві, пояснюється багатьма причинами.

По-перше, в Україні відсутня традиція укладення шлюбних договорів. З точки зору молодят шлюб розглядається, як життєвий період на протязі якого діють почуття кохання, моралі, взаємодопомоги. Тому якщо хтось з осіб (наречених або подружжя) мають намір укладення шлюбного договору, то це розцінюється як відсутність почуттів кохання, тобто шлюб укладається з матеріальних міркувань.

По-друге, на сьогодні більшість громадян нашої країни, на превеликий жаль, належать до осіб з невеликим матеріальним статком (малозабезпечені) і не володіють будь-яким цінним майном, тому встановлювати правовий режим відносно майна між подружжям у шлюбному договорі не має потреби.

По-третє, члени нашого суспільства недостатньо поінформовані про можливість укладання шлюбного договору. Звичайно, укладання шлюбного договору – це можливість мирного регулювання майнових відносин у сім'ї на випадок розлучення. Це можливість уникнути конфліктних ситуацій щодо вирішення майнових питань, так як не завжди справедливо можна досягнути згоди шляхом домовленості.

На підставі вищезазначеного можна зробити такі висновки:

- шлюбний договір слід розглядати як цивілістичний правочин з ознаками сімейно-правового. Він є двосторонньою, консенсуальною, строковою чи безстроковою угодою, направленою на встановлення певного режиму майна подружжя, а також їх взаємних майнових прав та обов'язків;

- шлюбний договір розширює диспозитивні можливості суб'єктів сімейно-правових відносин, надаючи їм можливість відійти від законом встановленого режиму майна подружжя і регулювати свої майнові відносини відповідно до своїх індивідуальних потреб;

- переважна більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. В різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі;

- шлюбним договором регулюються виключно майнові права подружжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 01 вересня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015.-320с.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 , зі змінами та доповненнями: Офіц. текст. – К: Алерта, 2015.- 115с.

3. Липець Л.В. Етапи формування шлюбного договору// Судова практика(наукові статті) – Київ.-2014.

4. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович] –К.: Правова єдність, 2009.- 512 с.

5. Кодекс о браке и семье Украинской ССР от 20.06.1969 г. – Политиздат.- Киев. – 91 с.

6. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник/ В.П.Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. Ред. В.П. Мироненко].- К.: Правова єдність, 2008.-477с.

7. Майстренко І.В. Шлюбний договір [Електронний ресурс] //– Режим доступу: <http://tele-gurman.com>

8. Укладення шлюбного договору – варто чи ні? [Електронний ресурс] //– Режим доступу: <http://kontrakty.ua>

*Середницькая І.А.,
Одеський державний
університет внутрішніх дел
г.Одеса Україна*

К ВОПРОСУ О ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ

В тезисах рассмотрены вопросы, касающиеся порядка государственной регистрации хозяйствующих субъектов. Отражены тенденции развития законодательства в отношении упрощения процедуры госрегистрации. Затронуты полномочия государственных органов по регистрации субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: Субъекты хозяйствования, предпринимательство, госрегистрация, Единый государственный реестр.

Право заниматься предпринимательской деятельностью является конституционным правом не только граждан, но и всех лиц, проживающих на территории Украины. Так, ст.42 Конституции Украины закреплено «Каждый имеет право на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом» [1]. Это право закреплено в ч.2 ст.5 Хозяйственного кодекса Украины, которая устанавливает, что «конституционные основы правового хозяйственного порядка в Украине составляют... право каждого на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом,... определение исключительно законом правовых основ и гарантий предпринимательства...»[2]. Это право предоставляет возможность выбора рода деятельности в зависимости от своих желаний и возможностей.

Социально-экономические изменения, которые происходят в украинском обществе вызывают настоятельную потребность в пересмотре подходов к регистрации субъектов хозяйствования. В настоящее время создаются и улучшаются условия для повышения предпринимательской активности, выведения бизнеса из так называемого, «теневое сектора» экономики, при котором заниматься не легальным предпринимательством становится не выгодно; прослеживается тенденция уменьшения влияния вмешательства государства в деятельность субъектов хозяйствования.

Именно этими, а так же многими другими факторами влияющими на правовое обеспечение развития предпринимательства на территории Украины и обусловлена актуальность данной темы. С принятием Закона Украины «О государственной регистрации юридических лиц, физических лиц-предпринимателей и общественных формирований» [3] сформировались определенные условия способствующие упрощению процедуры регистрации субъектов хозяйствования.

Принятые в Закон о госрегистрации изменения, призваны де бюрократизировать экономику и упорядочить контрольные и разрешительные функции государства в деятельности предпринимателей.

Исходя из положений Хозяйственного кодекса Украины и его Научно-практического комментария к субъектом хозяйствования относится любой участник хозяйственных отношений, осуществляющий хозяйственную деятельность,

реализуемый предоставленные ему хозяйственные права и обязанности, обладающий своим обособленным имуществом, и несущий по своим обязательствам личную ответственность [4].

Действующим законодательством Украины государственная регистрация юридических лиц и физических лиц-предпринимателей определяется как засвидетельствование факта создания или прекращения юридического лица, или засвидетельствование факта приобретения или лишения статуса предпринимателя физическим лицом, а также совершение иных регистрационных действий, предусмотренных законом, путем внесения соответствующих записей в Единый государственный реестр.

Данное определение позволяет определить характерные признаки государственной регистрации: во-первых, все регистрационные действия, которые осуществляются, предусмотрены и регламентируются законодательством; во-вторых, характер этих действий является порождающей или прекращающей. Ведь именно регистрация является удостоверением факта создания или прекращения субъекта хозяйствования; в-третьих, внесение данных в Единый государственный реестр свидетельствует о публичном характере государственной регистрации.

14 августа 2011 вступил в силу Закон «О внесении изменений в Закон Украины» О государственной регистрации юридических лиц и физических лиц - предпринимателей "относительно проведения электронной регистрации", в соответствии с которым зарегистрировать предприятие (юридическое лицо или ФЛП) возможно через Интернет из любой точки мира без непосредственного контакта с госрегистратором. Однако, интернет-регистрация, как и любая другая госрегистрация, требует от предпринимателя выполнения определенных правил прохождения такой процедуры [5].

Однако уже к началу 2016 года в законодательство были внесены существенные изменения, которые предусматривают еще более упрощенный порядок регистрации субъектов хозяйствования. Определены органы, имеющие право проводить такую регистрацию. К ним относятся: исполнительные органы сельских, поселковых, городских советов, нотариусы и аккредитованные субъекты. Аккредитованными субъектами в соответствии с буквой закона признаются те юридические лица публичного права, которые находятся в трудовых отношениях с тремя государственными регистраторами.

Теперь, государственная регистрация должна проводиться:

1. Обязательно в случае обращения лица с заявлением (так называемый заявительный принцип).
2. Прозрачно и открыто, в частности это касается документов, которые являются основанием регистрации.
3. Документы будут приниматься по принципу экстерриториальности.
4. Сведения Единого государственного реестра должны быть доступны и открыты.

Для госрегистрации необходимо предоставить заявление о регистрации, заявление о выборе упрощенной формы налогообложения, учредительные документы субъекта. Государственная регистрация проходит в несколько этапов: 1- все документы проверяются на комплексность, то есть на наличие всех документов предусмотренных Законом; 2- все сведения в карточке, прилагаемой государственному регистратору проверяются на полноту и истинность; 3 - после проведения этих проверок сведения о личности заносятся в Единый государственный реестр; 4 - если не будет обнаружено оснований для отказа лицу в

регистрации, ему выдается свидетельство, подтверждающее факт регистрации, а также выписка из Реестра.

Кроме того, согласно изменениям от 02.11.2016 года, к документам теперь предъявляются дополнительные требования, а именно, решение уполномоченного органа управления юридического лица (в виде протокола), подаваемого для государственной регистрации изменений о юридическом лице, содержащиеся в Едином государственном реестре, излагается в письменной форме, прошивается, пронумеровывается и подписывается учредителями (участниками), уполномоченными ими лицами или председателем и секретарем общего собрания (в случае принятия такого решения на общем собрании). Подлинность подписей на таком решении должна быть нотариально удостоверена, кроме случаев, когда осуществляется государственная регистрация изменений в сведения о государственном органе, орган местного самоуправления, содержащиеся в Едином государственном реестре, а также на государственную регистрацию изменений в сведения о юридическом лице, которые вносятся на основании распорядительного акта государственного органа, органа местного самоуправления.

Данные изменения призваны, усилили контроль Министерства юстиции за действиями уполномоченных лиц. В частности, для выявления нарушений порядка государственной регистрации, Министерство наделено правом мониторинга всех действий в Едином государственном реестре.

В случае нарушения процедуры регистрации, а также в случае нарушения прав и свобод лиц, Министерство юстиции наделено полномочиями по прекращению соответствующих действий, а также информирование компетентных органов, в том числе правоохранительных, для правоохранительной и профилактической деятельности в пределах их полномочий.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Господарський кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV – Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // ВВР України 2016, № 2, ст.17 Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835-19>

4. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 688 с.

5. Про внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб від 06.10.2016 № 1666-VIII // ВВР України 2016, № 47, ст.800 Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-19>

*Церковная Е.В.,
Кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры гражданско-правовых дисциплин
Одесского государственного университета внутренних дел,
Одесса, Украина*

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТНОГО СОСТАВА ОБЯЗАТЕЛЬСТВ, ВОЗНИКАЮЩИХ ВСЛЕДСТВИИ СПАСЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ И ЖИЗНИ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА

Анализируется, правовой статус таких участников обязательств, возникающих вследствие спасения здоровья и жизни физического лица, как кредитор и должник. Рассматривается, правовой статус спасателя и государства в данных обязательствах. Указывается, что кредитор может меняться в зависимости от особенностей характера причиненного вреда. В отношении же должника, то он всегда остается неизменным – им выступает государство в лице его уполномоченных органов.

Ключевые слова: кредитор, должник, обязательства, государство, спасатель, причинение вреда, собственник имущества.

Гарантией защиты имущественных прав физических лиц и исполнение соответствующей обязанности заинтересованными лицами и государством является положение Конституции Украины о праве каждого на возмещение за счет государства или органов местного самоуправления материального и морального вреда, причиненного потерпевшему в некоторых видах деликтных обязательств.

И поскольку государство приняло на себя обязанность обеспечивать безопасность частного лица и его имущества, оно должно нести обязанность возмещения вреда потерпевшему во всех случаях. Не является исключением и случаи, когда опасность, которая угрожала правам и интересам лица, предупреждается и ликвидируется не государственными органами или соответствующими государственными служащими, а другими лицами, которые понесли убытки в связи с совершением ими спасательных действий.

Анализу деликтных обязательств и ответственности за причинение вреда в целом посвящены труды таких ученых-цивилистов, как Бобровой Д.В., Иоффе О.С., Канзафаровой И.С., Матвеева Г.К., Нежинской И.С., Русу С.Д., Собчака А.А., Яичковой К.К., и других.

В ст. 1162 ГК Украины различается две разновидности обязательств по возмещению вреда, причиненного лицу, которое без соответствующих полномочий спасало имущество другого лица. При этом критерием разграничения указанных обязательств, является характер ущерба, а также специфический субъектный состав названных обязательств.

В частности, частью первой ст. 1162 ГК Украины предусматривается возмещение вреда, причиненного увечьем, другим повреждением здоровья или смертью физического лица, которое без соответствующих полномочий спасало имущество другого лица. Как следует из этой нормы, она фактически устанавливает специфическую разновидность обязательств, возникающих в связи со спасением имущества другого лица.

Критерием выделения этой разновидности указанных обязательств является характер причиненного вреда – увечьем, иное повреждение здоровья или смерть физического лица, которое спасало имущество, другого лица, имеющее существенную ценность, от реальной угрозы.

Следует указать, что субъектом права на возмещение (кредитором) в данном случае, как правило, должно быть физическое лицо. Это следует из самого характера причиненного ущерба, поскольку не может идти речь об увечье, ином повреждении здоровья или смерти относительно юридического лица.

В норме статьи 1162 Гражданского кодекса Украины определяется еще один специфический субъект рассматриваемых обязательств – должник. Должником является государство, которое должно возместить вред, причиненный здоровью или жизни физического лица, в полном объеме.

Необходимо обратить внимание на то, что кредитор в указанных обязательствах может меняться в зависимости от особенностей характера причиненного вреда: в случаях увечья или иного повреждения здоровья это лицо, которому причинен вред при спасении им чужого имущества, а в случаях смерти лица, которое осуществляло спасательные действия в отношении имущества другого лица, это его иждивенцы или иные лица, указанные в законе. В рассматриваемых обязательствах должник всегда остается неизменным – им выступает государство в лице его уполномоченных органов.

Таким образом, субъектами исследуемых обязательств, возникающих вследствие спасения имущества другого лица, могут быть следующие категории лиц: спасатель – лицо, которое без соответствующих полномочий спасало имущество другого лица, имеющее существенную ценность; государство, которое является должником, обязанным возместить вред, причиненный лицу, которое без соответствующих полномочий спасало имущество другого лица, в полном объеме; иждивенцы спасателя или другие лица, указанные в законе, которые приобретают право требования к государству о возмещении вреда в случаях причинения смерти лицу, которое без соответствующих полномочий спасало от реальной угрозы имущество другого лица, имеющее существенную ценность [2, 28].

Относительно дееспособности физического лица, спасавшего имущество другого лица от реальной угрозы необходимо отметить, что существующие в законодательстве ограничения касаются, прежде всего, именно малолетних, несовершеннолетних, ограниченно дееспособных и недееспособных лиц по осуществлению ими некоторых сделок, которые специально направлены на установление, изменение и прекращение гражданских прав и обязанностей [6, 45-46].

Нормы Гражданского кодекса Украины, которые определяют объем дееспособности физического лица, не предусматривают ограничения по возможности осуществлять фактические действия, в том числе и спасательные. Поэтому, лица с неполной гражданской дееспособностью и даже недееспособные могут осуществлять спасательные действия с правовыми последствиями.

При характеристике субъектного состава обязательств, возникающих вследствие причинения вреда лицу, спасавшему имущество другого лица от реальной угрозы, нужно обратить внимание на личность собственника, имущество которого спасало другое лицо, здоровью или жизни которого причинен вред. В данном случае собственник имущества, в отношении которого существовала реальная угроза, вообще не упоминается в части первой ст. 1162 Гражданского кодекса Украины.

В соответствии с правилами части первой ст. 1162 Гражданского кодекса Украины в случае, когда угроза возникла по объективным причинам или по вине самого лица, имуществу которого угрожала опасность, вред в виде увечья, иного повреждения здоровья или смерти, причиненный при совершении спасательных действий, должен возмещаться государством. После возмещения данного вреда он и

в дальнейшем продолжает оставаться на расходах государственного бюджета [1, 41]. Если же причиной возникновения угрозы имуществу другого лица были виновные действия или бездействие другого физического или юридического лица, то государство, в лице соответствующих государственных органов, после возмещения вреда, причиненного спасателю увечьем, другим повреждением здоровья или смертью спасателя, приобретает право регресса к лицу, виновному в создании опасной ситуации.

В таком случае, создание реальной угрозы имуществу физического или юридического лица является не только условием возникновения обязательств вследствие спасения имущества другого лица, но одновременно также и основанием возникновения обязательства вследствие создания угрозы имуществу физического или юридического лица и условием предоставления регрессного иска к лицу, виновному в создании опасности, а, следовательно, и возникновении ущерба у лица, которое без соответствующих полномочий осуществляло действия, направленные на спасение имущества другого лица.

Определяя ответчика по регрессному иску государства к собственнику имущества, чьими действиями была создана опасность, следует учитывать, что им может быть только лицо с полной дееспособностью.

Особенностью возмещения вреда, причиненного увечьем, другим повреждением здоровья или смертью физического лица, которое без соответствующих полномочий спасало от реальной угрозы имущество другого лица, имеющее существенную ценность, является то, что соответствующая обязанность возлагается на государство независимо от его вины.

Анализируя все вышесказанное можно сделать вывод о том, что при возмещении вреда, причиненного здоровью или жизни физического лица, спасавшего имущество другого лица от реальной угрозы, необходимо учитывать, что ст. 1162 Гражданского кодекса Украины не определяет объем ущерба, подлежащего возмещению. Вместе с тем, она не содержит и ссылки на конкретную норму Гражданского кодекса, которой нужно пользоваться в соответствующих случаях.

Учитывая нормы Гражданского кодекса Украины, которые посвящены деликтным обязательствам, можно сделать вывод, что при определении объема и характера ущерба следует руководствоваться как нормами общей части Гражданского кодекса, так и правилами главы 82 Гражданского кодекса Украины, где достаточно подробно урегулированы вопросы возмещения вреда, причиненного увечьем, другим повреждением здоровья или смертью физического лица.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ніжинська І.С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями правоохоронних органів, з державного бюджету України // Право України. – 2002. – № 11. – С. 41.
2. Отрадна О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 240 с.
3. Резніченко С.В., Церковна О.В. Підстави звільнення працівника ОВС від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: монографія. – Одеса : ОДУВС, 2014. – 176 с.
4. Харитонов Е. Обязательства, возникающие вследствие предотвращения вреда, в Гражданском кодексе Украины // Право України. – 2015. – № 4. – С. 26-34.
5. Церковна О.В. Деякі особливості відшкодування шкоди у зв'язку з рятуванням майна іншої особи // Теоретико-прикладні проблеми правового

регулювання в Україні: матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Львів, 16 грудня 2016 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2016.

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – ст. 356.

Стеблинська О.С.,

*Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ, Україна),
завідувач кафедри кримінального права, процесу та кримінології, к.ю.н., доц.*

Залялова І.М.,

*Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ, Україна),
доцент кафедри кримінального права, процесу та кримінології, к.ю.н.*

ЗАМІСНА ПІДТРИМУЮЧА ТЕРАПІЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ ІЗ НАРКОЗЛОЧИННІСТЮ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

У статті досліджено наркотизм в місцях позбавлення волі не лише як національну соціально-правову проблему, а як глобальну міжнародну соціально-небезпечну загрозу. Проаналізовано замісну підтримуючу терапію в системі заходів боротьби з наркозалежністю. Також зазначено, що політика в сфері боротьби з наркотизмом є одним із основних напрямів політики України у сфері боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: наркотизм, місця ув'язнення, наркотичні засоби, замісна терапія.

Вживання наркотиків є однією з головних проблем, з якою стикаються пенітенціарні системи, вона загрожує національній безпеці, і є домінуючим фактором у відносинах між засудженими і персоналом, призводить до насильства, знущань і сваволі по відношенню до засуджених, а часто й до членів їх сімей і друзів на волі. Зловживання наркотиками та вірусні інфекції, що передаються через кров (в тому числі ВІЛ/СНІД та вірусні гепатити) є серйозними проблемами в тюрмах і в системі кримінального правосуддя в цілому. Це підкреслює важливість надання ефективних послуг по боротьбі з наркоманією і гемотрансмісивними вірусними інфекціями для зменшення шкоди, яке вживання наркотиків завдає здоров'ю засуджених, безпеці в тюрмах, а також суспільству в цілому (в зв'язку з вчиненням нових злочинів і поширенням інфекцій після звільнення засуджених).

Для України є корисним досвід наших сусідів, щодо роботи з в'язнями, які перебувають на обліках. За даними В'язничної Служби Польщі в установах ведеться облік, схильних до вживання наркотичних речовин. Також підрозділи служби проводять профілактичні, інформаційні та розпізнавальні заходи стосовно всіх засуджених, котрі утримуються в виправних колоніях, при цьому вони оцінюють можливість такої схильності до вживання наркотиків. Крім того, важливим є те, що під час здійснення ресоціалізаційного аналізу (з'ясування причин «виходу на злочинну дорогу» та непристосованості до життя в суспільстві) здійснюється так званий діагноз залежності. У випадку підтвердження залежності вживаються заходи щодо скерування такого засудженого до «терапевтичних» відділів. Стосовно так званих «вживаючих» проводяться профілактичні програми (навчальні і психо-корекційні). Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що у кожній установі ведеться і постійно актуалізується так званий «реєстр схильних». Станом на кінець 2015 року під дію терапевтичних заходів для засуджених, залежних від вживання

одурманюючих або психотропних речовин (в тому числі і наркотиків) підпадало 1017 засуджених, ще 1251 особа очікували на переведення до таких відділів.

Кожен із вказаних випадків розглядається індивідуально, вивчається кваліфікованим спеціалізованим в'язничним персоналом. В 2015 році психологи в цілому провели 8189 коротких втручань (складається не менше ніж з 3 психокорекційних зустрічей). В тому числі, 5593 таких втручань були проведені з особами залежними від наркотиків, а інші - 2596 стосовно осіб, котрі вживали вказані речовини ризикованим або шкідливим способом.

Відповідно до точки зору суспільної охорони здоров'я, лікування наркозалежності, система лікування в Польщі має два підходи: «без наркотиків» лікування (психо-соціальні моделі) і медикаментозне лікування (тобто замісна терапія). З цих двох моделей «без наркотиків» переважає і включає в себе терапевтичні спільноти, когнітивно-поведінкова психотерапія, 12-крокових програм, управління справами та груп самопомоги. Лікування проводиться в двох режимах: амбулаторної та житлові приміщення.

Лікування замісною терапією в Польщі, а також перша програма підтримуючої терапії метадонем була введена в 1993 р. З 2005 р. таке лікування проводилися тільки державними одиницями охорони здоров'я, які отримали дозвіл від губернатора регіону у співпраці з Міністерство охорони здоров'я.

Як свідчать результати досліджень, незважаючи на доведену ефективність введення замісної терпії, у різних країнах часто доводиться зіштовхуватися зі спротивом державних діячів і деяких політиків. Найбільшу критику викликало тривале призначення наркотичного препарату пацієнтові. Деякі високопосадовці вважали це чимось на кшталт «легалізації» наркотиків. Проте під впливом неспростовних фактів, що свідчать про ефективність замісної терпії, ці програми широко застосовувались у багатьох країнах, і основні суперечки тепер ведуться не з приводу того, використовувати замісну терпію чи ні, а яка її модель і метод організації є найефективнішими. У контексті все більшої загрози, яку для нашого суспільства становить поширення ВІЛ/СНІД, треба додати, що, згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у країнах, де епідемія розвивається в першу чергу серед споживачів ін'єкційних наркотиків, лікування наркозалежності, зокрема замісна терапія, виявляється одним із найбільш ефективних засобів профілактики поширення ВІЛ/СНІД та необхідною передумовою для масивного впровадження антиретровірусної терапії. ЗТ є ефективним інструментом для забезпечення прихильності до лікування. Вона дозволяє утримувати на лікуванні споживачів наркотиків, використовувати методику лікування під безпосереднім наглядом (DOT) та попередити розвиток резистентності ВІЛ до антиретровірусних препаратів унаслідок їх нерегулярного застосування [2, С. 1-2].

Відповідно до вимог законодавства, служба охорони здоров'я в'язнична служба Польщі має можливість включення засуджених до такої форми терапії, однак в 99% випадків вона застосовується в закладах охорони здоров'я назовні до поміщення особи в місця позбавлення волі. Щодо способу застосування, потрібен діагноз лікаря психіатра, який визначає час і дозу вживання медикаменту. Ця умова є обов'язковою, як під час перебування на волі, так і в місцях позбавлення волі. Як свідчить статистика це не є дуже поширене явище, так, станом на 31 грудн 2015 року таку форму терапії застосовували до 140 засуджених, станом на 30.06.2016р. – до 128. Застосування медикаменту відбувається під наглядом медичного персоналу виправного закладу. Крім того з такими засудженими проводяться психокорекційні заходи.

В останні роки завдяки оцінками програм замісної терапії в виправних установах отримані переконливі докази дієвості цих програм. Дослідженнями встановлено, що, якщо дозування достатня (не менше 60-80 мг метадону або бупренорфіну 12-16 мг) і лікування проводиться протягом усього терміну тюремного ув'язнення, такі програми дозволяють зменшити частоту випадків ін'єкційного введення наркотиків і користування загальними голками, а значить, і поширення ВІЛ-інфекції та інших інфекцій, що передаються через кров. Крім того, ці програми приносять й іншу чималу користь як для здоров'я засуджених, так і для пенітенціарних систем і суспільства в цілому.

Замісна підтримувальна терапія позитивно впливає на поведінку контингенту в установі, знижуючи націленість на пошук наркотику в поведінці засуджених і тим самим підвищуючи безпеку у виправній установі. Пенітенціарні системи, в яких надається замісна терапія, серед іншого, виграють і від зменшення симптомів відміни при надходженні (які часто супроводжуються покаліченням, а то і спробами самогубства), від зменшення поширеності торгівлі наркотиками і від підвищення продуктивності праці засуджених, які отримують замісну терапію. Крім того, серед засуджених, які отримують замісну терапію, значно знижується ймовірність вчинення нових злочинів. Також замісна терапія у виправній установі значно полегшує включення в процес лікування після звільнення і утримання в ньому колишніх засуджених в порівнянні з засудженими, які брали участь в програмах детоксикації. Хоча адміністрація виправних установ спочатку часто висловлює побоювання з приводу безпеки, агресивної поведінки та нецільового використання метадону, після того, як програма замісної терапії починає реалізовуватися, ці проблеми не виникають. Як засуджені, так і персонал виправних установ повідомляють про те, що замісна терапія має позитивний вплив на життя в установі виконання покарань. Також замісна терапія дозволяє щодня підтримувати контакти між медичними службами виправної установи і засудженими - ці відносини можуть стати основою для початку обговорення інших проблем охорони здоров'я і послужити сполучною ланкою з іншими стратегіями профілактики передачі ВІЛ-інфекції [3, С. 130-131].

І Україна, і Польща є країнами з високим рівнем вживання наркотичних засобів як на волі, так і в пенітенціарних установах. Крім того, спільною для обох країн є проблема контрабанди наркотиків в пенітенціарні установи. Проте, в Україні дана проблема більш розповсюджена, про що свідчать статистичні дані. Також неабияке занепокоєння викликають і дані про кількість ВІЛ-інфікованих в обох країнах.

На відміну від України в пенітенціарній системі Польщі більш ширша система заходів превентивного впливу на осіб, схильних до вживання наркотичних засобів.

Таким чином, в Україні також можна використовувати цей позитивний польський досвід, імплементувавши його в чинне кримінально-виконавче законодавство України та практику його застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Poland country overview : Режим доступу : <http://www.emcdda.europa.eu/countries/poland>
2. Замісна терапія: аналітичний огляд. Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні. – 2005. – 20 с.
3. Здоровье в исправительных учреждениях. Вена, Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. Всемирная организация здравоохранения, 2015. – 206 с.

Мищенко М.О.,

Інституту кримінально-виконавчої служби, старший викладач кафедри кримінального права, процесу та криминології, к.ю.н., м. Київ, Україна

Самара В.С.,

Інституту кримінально-виконавчої служби, курсант 2 курсу юридичного факультету, м. Київ, Україна

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Визначено, що у сучасній українській правничій науці досі виникають питання щодо кримінально-правової оцінки таких ситуацій, за яких у особи існує відмінне психічне ставлення до об'єктивних ознак одного і того ж самого суспільно небезпечного діяння. Розкрито найбільш розповсюджені точки зору науковців на складну форму вини. Запропоновано можливі шляхи вирішення зазначеної ситуації.

Ключові слова: вина, умисел, необережність, складна форма вини, змішана форма вини, подвійна форма вини

Кримінальне законодавство України (ст. 23 Кримінального кодексу України) визначає вину як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу злочину.

У теорії кримінального права поняття «змішана, подвійна, складна форма вини» у загальному вигляді визначають як «різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного й того самого злочину». З приводу доцільності виділення зазначених форм вини, серед науковців немає єдиної точки зору, але й навіть ті хто їх визнають, мають суттєві розбіжності щодо визначення змісту та співвідношення кожного з названих понять.

Зокрема, одні автори вважають за доцільне виділяти так звану «змішану форму вини», проте вкладають різний зміст у це поняття. Інші зазначають, що подвійну та змішану форми вини слід розрізняти з огляду на особливості конструкції об'єктивної сторони різних складів злочинів. Висловлено також позицію, згідно з якою в межах одного складу злочину вина може бути або лише умисною, або виключно необережною, оскільки ні про яке змішування чи подвоєння її форм говорити не можна [1, с. 62]. Крім того, розроблено концепцію «подвійної вини», прихильники якої доводять, що дві вини або подвійна вина в межах одного складу є можливими, проте подвійної або змішаної форми вини як єдиного поняття не існує.

Виходячи із зазначених позицій науковців, можна стверджувати, що одні визнають таку форму вини, а інші заперечують, вказуючи, що злочин може бути вчинений або лише умисно, або з необережності.

Не існує єдиної уніфікованої точки зору у науковців на складну форму вини. Одні з них виділяють дві групи злочинів з такою формою вини. Зокрема, В. І. Борисов відносить до них:

1) злочини, в яких діяння, що являє собою порушення яких-небудь правил безпеки, само по собі, у відриві від наслідків, є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням, і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, причинно пов'язаних із діянням, робить все вчинене злочином;

2) злочини, в яких умисне діяння спричиняє два різних наслідки: перший (найближчий) є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, другий (віддалений) – кваліфікуючою ознакою [2, с. 180-181].

М. І. Хавронюк до складної форми вини відносить чотири випадки:

1) психічне ставлення до діяння характеризується прямим умислом, а до наслідків – необережністю;

2) психічне ставлення до діяння характеризується прямим умислом, а до наслідків – умислом або необережністю;

3) психічне ставлення до діяння характеризується умислом або необережністю, а до наслідків – необережністю;

4) психічне ставлення до діяння характеризується прямим умислом, а до наслідків – прямим або непрямим умислом [3, с. 11].

З вищезазначеного випливає, що переважна більшість науковців допускає наявність складної форми вини, що не підпадає повністю лише під ознаки умислу або необережності, проте не виходить за рамки цих форм вини.

Цілком закономірно, що складна вина має місце тоді, коли склад злочину передбачає декілька обов'язкових суспільно небезпечних наслідків, а суб'єктивне ставлення до злочину не виражається тільки в «чистому» умислі або необережності, а характеризується поєднанням одночасно цих двох форм вини. Таким чином, повинна бути встановлена вся сукупність ознак, які стосуються кожної з цих форм вини. Разом із цим, якщо вчинений злочин з декількома обов'язковими наслідками характеризується поєднанням умислу з умислом, необережності з необережністю, то про складну (змішану, подвійну) вину не йдеться – злочин є або умисним, або необережним.

Вважаємо, що вирішення питання щодо визначення змісту понять для позначення особливостей суб'єктивної сторони окремих складів злочинів (при з'ясуванні форми вини) не може будуватися виключно на змістовному тлумаченні того чи іншого терміну. Наявні в правовій літературі точки зору щодо цього є певною мірою односторонніми, заснованими на аналізі окремих суспільно небезпечних діянь з ускладненою суб'єктивною стороною. Більш перспективною у цьому сенсі є спроба групувати злочини з такими особливостями суб'єктивної сторони, досліджуючи їх ознаки, особливості психологічного ставлення і як наслідок, обирати більш доречну термінологію – складна форма вини, змішана чи подвійна, оскільки усі ці поняття хоч і є змістовно близькими, але не повністю тотожними між собою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рарог А.И. Вина в советском уголовном праве / А.И. Рарог. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 187 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2005. – 479 с.
3. Хавронюк М. І. Злочини зі складною виною у Кримінальному кодексі України / М. І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – С. 9-17.

Пономарьова Т.С.

*Інститут кримінально-виконавчої служби
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У цивільному праві з давніх часів і до сьогодення зміст поняття «зобов'язання» не був сталим. У даному матеріалі досліджуються наукові погляди різних часів на дану категорію. Також проводиться аналіз динаміки нормативного визначення поняття «зобов'язання».

Ключові слова: зобов'язання боржник, кредитор, правовідношення.

В силу положення статті 509 ЦК зобов'язання визначається як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Сьогодні категорія зобов'язання є однією з основних категорій приватного права [4, с. 7], проте одна з перших згадок про зобов'язальні відносини зустрічається ще в найдавніших пам'ятках права Близького Сходу, Єгипту, стародавніх грецьких держав [6, с. 59].

Із плином часу концепція зобов'язань отримала свій розвиток у працях римських юристів. При цьому можна вести мову про певну динаміку розгляду поняття «зобов'язання», адже у ранньому римському цивільному праві йшлося не про «зобов'язання» як такі, а про способи придбання речей та захист прав, що виникали в процесі вчинення зазначених дій [2, с. 33]. На перших порах зобов'язання за давньоримським правом мало певні особливості. По-перше, це суворо особистий характер, тобто зобов'язання стосувалось тільки тих осіб, які його уклали. Кредитор не міг передати свої права, а боржник перевести свої обов'язки на інших осіб. По-друге, не зважаючи на вищевикладене, допускався перехід більшості зобов'язань у спадщину. По-третє, не можна було вступати в зобов'язання через представника [1, с. 33]. По-четверте, зобов'язання виступали в якості інституту, який був чітко окреслений межами римського національного права [1, с. 14]. Такий висновок впливав з найбільш широко відомої сентенції «зобов'язання є правовими ланцюгами, що з необхідністю примушують нас щось виконати на користь іншої особи відповідно до законів нашої держави [3, с. 45].

З часом погляди на правову природу зобов'язань змінилися і в класичному римському приватному праві сформувалося поняття зобов'язань як правового зв'язку між конкретно визначеними суб'єктами [2, с. 33]. Одним з основних поштовхів до нового підходу у понятті зобов'язання став розвиток торгових відносин, який в свою чергу викликав потребу у більш гнучкому підході адже нерухливість зобов'язання стала вже нетерпимою. Інтереси торгівлі зажадали мобілізації зобов'язань. Для задоволення цієї потреби, для цілей передачі права вимоги почали застосовувати так звану новацію, або відновлення зобов'язання [5, с. 177]. Згодом стала допускатись заміна осіб у зобов'язальному правовідношенні, потім виникла цесія [1, с. 23-24]. Територіальні межі застосування зобов'язань також були розширені і не зводилися виключно до кордонів римської держави. Іншою характерною рисою зобов'язань у більш пізній період Римського права є те, що римські юристи почали допускати виникнення прав і обов'язків сторін вже не лише

на підставі норми законодавства, а з інших підстав, наприклад з положень природного права тощо [1, с. 14-15].

Таким чином, зобов'язання стали розглядатися в якості правового зв'язку між суб'єктами права, внаслідок якого одна особа (боржник) повинна щось дати, зробити або надати іншій особі (кредиторові). Римські правознавці наголошували на тому, що сутність зобов'язання не в тому, щоб зробити якийсь предмет або сервітут нашим, але в тому, щоб зобов'язати іншого дати нам щось, або зробити, або надати (залишити, виконати).

Особливістю такого визначення є, по-перше, універсальність формулювання зобов'язання стосовно необмеженої кількості видів зобов'язань, а, по-друге, те, що зобов'язання за римським правом стало містити необхідність виконання, а не його бажаність, та стало адресованим обов'язково особі, а не речі [1, с. 13-14].

Отже, зміст зобов'язання становила тріада «дати», «зробити», «виконати». «Дати» – означало спочатку передачу права власності на майно чи встановлення права на потрібну річ. У більш пізній час «дати» спрямовувалося взагалі на передачу речі, незалежно від того, чи передавалось право власності або право користування. «Зробити» – означало здійснити однією особою на користь іншої неподільні та комплексні дії, що мають реальний фізичний зміст і прояв. «Виконати» – означало, що особа повинна щось виплатити, відшкодувати в матеріальній формі [1, с. 16].

На території сучасної України поняття зобов'язання так само зазнало певних змін за останні роки. Так, у статті 107 Цивільного кодексу УРСР 1922 року вказувалося, що в силу зобов'язання одна особа (кредитор) має право вимагати від іншої особи (боржника) певної дії, зокрема – передачі речей або виплати грошей чи утримання від дії. У статті 151 Цивільного кодексу УРСР 1963 року містилось інше – дещо розширене визначення: «в силу зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як-от: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші та інше або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Як бачимо, ЦК УРСР 1922 року зводить поняття зобов'язання до особи кредитора, певним чином ставлячи його права в основу категорії зобов'язання. ЦК УРСР 1963 року, у свою чергу відійшов від такої позиції і в його нормах зобов'язання розглядалось вже узгодження прав і обов'язків його сторін – кредитора і боржника. Тому основною відмінністю між правовими нормами наведених кодексів буде те, що в останньому запроваджено принцип зазначення права і кореспондуючого йому обов'язку. Також можна помітити деякі зміни у термінології, що використовується в обох законодавчих актах.

Цивільний кодекс України містить принципово інше визначення. Згідно зі статтею 509 Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Основною відмінною рисою норми ЦК України є те, що в ній вперше зобов'язання назване правовідношенням. Раніше ж воно характеризувалося таким чином лише в науковій та навчальній літературі [1, с. 191]. В принципі, в обох Цивільних кодексах радянських часів взагалі не містилось визначення зобов'язання як такого, замість нього використовувалась конструкція «в силу зобов'язання особа має право вимагати чи зобов'язана вчинити певну дію».

На сучасному етапі термін «зобов'язання» використовується у різних сферах суспільного життя і є невід'ємним елементом багатьох видів правовідносин. Таким

чином можна стверджувати про те, що дане поняття набуло міжгалузевого характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глубева Н.Ю. Забоб'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання : монографія / Н.Ю. Голубева. – О., 2013. – 642 с.
2. Ківалова Т.С. Забоб'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти) : монографія / О. – 2008. – 357 с.
3. Кутателадзе О. Д. Підстави виникнення зобов'язань за римським приватним правом і сучасним цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Д. Кутателадзе. – О., 2005 – 207с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К., 2005. – т. II - 1088с.
5. Новицький И.Б. Римское право / 6-е изд., стереотип. – М., 1998. – 310 с.
6. Харитонов С.О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Витоки. – О., 1999 – 344 с.

Кисель В.И.,

*Одесский государственный университет внутренних дел,
доцент кафедры гражданско-правовых дисциплин,
Одесса, Украина*

ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О СУЩНОСТИ ДОГОВОРА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Статья посвящена анализу современных доктринальных представлений о сущности гражданского договора. Проводится связь между научными изысканиями, осуществленными в различные исторические эпохи. Делается вывод о том, что вся история становления и развития представлений о сущности гражданского договора позволяет определять его как наиболее универсальный юридический инструмент.

Ключевые слова: гражданский договор, теории гражданского договора.

Научная дискуссия, связанная с гражданско-правовым договором, имеет уже тысячелетнюю историю и, несмотря на это, до сих пор продолжает составлять ядро гражданской науки, как одна из наиболее актуальных. Это обстоятельство становится понятным в связи с тем, что, с одной стороны, договор всегда был основой для построения либеральной цивилизации западного типа, с другой - договор является одним из ключевых элементов юридического мышления, который используется в юридической доктрине в самых разнообразных значениях.

Проблематику, связанную с гражданским договором, в разные исторические эпохи разрабатывали: М.М. Агарков, С.Н. Бервено, М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, Р. Иеринг, О.С. Иоффе, О.А. Красавчиков, В.В. Луць, Ф.К. Савиньи и другие правоведы. Среди последних публикаций, посвященных выяснению сущности гражданско-правового договора, хотелось бы выделить научные статьи В. В. Луця «К вопросу о сущности и содержанию гражданско-правового договора» [1], Т.А. Колянковской «К вопросу о сущности гражданско-правового договора» [2]. Отдельного внимания, на наш взгляд, заслуживают монографии С. Н. Бервено

«Проблемы договорного права Украины» [3] и И. В. Бекленищевой «Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные тенденции» [4].

Вместе с тем, несмотря на достаточный интерес со стороны гражданской доктрины, проблема выбора единого подхода к пониманию сущности гражданско-правового договора продолжает и сегодня оставаться дискуссионной, что и обуславливает актуальность представленного исследования.

Предпосылкой логического и последовательного исследования эволюции представлений о сущности гражданско-правового договора является надлежащая периодизация концептуальных подходов к исследованию понятия гражданского договора. На наш взгляд, такая периодизация должна быть следующей:

1) эпоха римского права (VI в. до н.э. - III в. н.э.) - начало становления представлений о сущности гражданского договора;

2) эпоха канонического права (XI - XV в.в.) и эпоха Возрождения (XV - XVII в.в.) - развитие представлений о сущности гражданского договора;

3) завершение становления классического представления о сущности гражданского договора (XIX в.);

4) советский период развития представлений о сущности гражданского договора (1917 - 1991 г.г.);

5) развитие представлений о гражданском договоре в условиях современного права (1991г. - по настоящее время) [5, с. 69].

Вместе с тем, в связи с ограничениями объеме представленных тезисов, остановимся лишь на кратком анализе представлений о гражданском договоре в условиях современного украинского гражданского права. Прежде всего хотелось бы отметить, что в украинской национальной доктрине, так же, как и в национальном законодательстве, в той или иной степени нашли свое отражение большинство из теорий сущности договора, ранее разработанных представителями различных правовых школ.

В частности, влияние волевой теории, в наиболее полном виде представленной в трудах Савиньи, заключается в том, что в соответствии с ч. 3 ст. 203 Гражданского кодекса Украины [6] (далее - ГК Украины) волеизъявление участника сделки должно быть свободным и отвечать его внутренней воле. Кроме того, именно волевой компонент стал качественной характеристикой договора и той особенностью, которая отделяет его от других юридических фактов, являющихся основаниями возникновения обязательства.

Теория интереса, разработанная Иерингом, нашла свое воплощение в ст. 3 Гражданского кодекса Украины, согласно которой одной из общих начал и смысла гражданского законодательства является судебная защита не только гражданского права, но и гражданского интереса. Таким образом, законодатель, осознавая то обстоятельство, что он в принципе не способен урегулировать собственными средствами всю необозримую массу человеческих поступков, использовал категорию «законный интерес», санкционировав тем самым возможность расширения сферы правового регулирования за пределы, закрепленные в законодательстве.

Каузальная теория договора, разработанная в немецкой правовой школе (Б. Виндштейн, А. Бринц и др.), четко прослеживается в том, что все без исключения договора, урегулированные ГК Украины, по своей сущности являются каузальными, поскольку имеют четко определенную правовую цель («causa»). Более того, именно «causa» стала одним из основных критериев для нормативной классификации гражданских договоров: договора о передаче имущества в

собственность, договора о передаче имущества в пользование, договора на выполнение работ, оказание услуг и так далее.

Сама же сущность договора, в условиях нового гражданского законодательства, сводится к тому, что договор считают основополагающей категорией договорного права, универсальным средством само регуляции в сфере частного права [7, с. 219].

Наиболее согласованной дефиницией договора, на наш взгляд, является его определение как соглашения (согласия, договоренности, консенсуса и т.п.) двух или более сторон, направленного на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей [1, с. 127].

Вместе с тем, несмотря на определенное единодушие относительно трактовки понятия и сущности гражданского договора в свете традиционного видения, современная украинская гражданско-правовая доктрина не лишена и определенной дискуссионности в этом направлении научных исследований.

В частности, С.Н. Бервено, продолжая научную полемику, начатую еще со времен возникновения теории воли, считает, что до сих пор является дискуссионной проблема соотношения значимости воли и волеизъявления. С его точки зрения утверждение о единстве воли и волеизъявления является абсолютно бесспорным, ведь такое положение субъекта договора является, безусловно, самым желанным. Но, как показывает практика, такое единство может и отсутствовать, а договор будет продолжаться считаться действующим, поскольку оспариваемые сделки могут признаваться недействительными только по требованию его сторон или других уполномоченных лиц (ч. 3 ст. 215 ГК Украины) [3, с. 18].

Т. А. Колянковская отмечает, что смысловая многозначность термина «договор» является его естественным содержанием, поскольку фактически отражает стадии его заключения и исполнения, выражающиеся сначала в изготовлении договора-документа, затем в заключении договора-соглашения и, наконец, в выполнении договора-правоотношения [2, с. 75].

С.А. Погребной, утверждая, что договор следует рассматривать не только как сделку, правоотношение или документ, а прежде всего, как регулятор договорных гражданских отношений, является последователем нормативной теории договора. Вот почему договор, по мнению ученого, в тех случаях, когда стороны закрепляют в нем созданное ими правило поведения, отличное от того, что установлено в гражданском законе, должен рассматриваться именно как источник норм гражданского права [8, с. 38].

Подытоживая изложенное, отметим, что договор занимал, занимает и будет занимать решающее место среди институтов гражданского права. Вся история становления и развития представлений о сущности гражданского договора позволяет определять его как наиболее универсальный юридический инструмент, который обеспечивает заинтересованным лицам возможность устанавливать, изменять и прекращать соответствующие гражданские права и обязанности на основе свободного волеизъявления и полного осознания обязательности выполнения условий договора.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Луць В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору / В.В. Луць // Приватне право. - 2013. - № 1. - С. 118 - 128.
2. Колянковская Т. К вопросу о сущности гражданско-правового договора / Т.А. Колянковская // Журнал цивилистики. - 2013. - Вып. 15. - С. 71-75.

3. Бервено С. М. Проблеми договірнього права України: Монографія / С.М. Бервено - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 392 с.
4. Бекленищева И.В. Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные тенденции / И.В. Бекленищева. - М: Статут, 2006. - 204 с.
5. Кісель В.Й. Еволюція сутності цивільно-правового договору / В.Й. Кісель // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. - № 4. – С. 69-73.
6. Гражданский кодекс Украины от 16 января 2003 г. // Ведомости Верховной Рады Украины. - 2003. - №№ 40-44. - Ст.356.
7. Резниченко С.В., Чумаченко Л.В. Эволюция договора и его роль в гражданско-правовых отношениях / С.В. Резниченко, Л.В. Чумаченко // Юридический вестник Причерноморья. - 2011. - № 3. - С. 218 - 221.
8. Погребной С.А. Механизм и принципы регулирования договорных отношений в гражданском праве Украины. Автореф. дис. ... доктора юрид. наук. - К., 2009. – 52 с.

*Скакун І.В. ,
Національна академія внутрішніх справ
фахівець відділу планування навчального процесу
м. Київ, Україна*

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНІХ

Розглянуті особливості початкового етапу розслідування насильницьких злочинів проти статевої недоторканості малолітніх. Типовими слідчими ситуаціями, що виникають на початковому етапі розслідування насильницьких злочинів проти статевої недоторканості малолітніх, залежно від обсягу та змісту інформації про особу (осіб), яка вчинила кримінальне правопорушення, визначено наступні: особа, яка вчинила злочин, затримана на місці вчинення злочину; особа, яка вчинила злочин, затримана через деякий час після його вчинення (від декількох годин до декількох днів); особа, яка вчинила злочин, зникла з місця події, але відомі її дані; особа, яка вчинила злочин, зникла з місця події, і її дані невідомі.

Ключові слова: планування розслідування, насильницькі злочини, кримінальне провадження, злочини щодо малолітніх.

Змістовна сторона діяльності слідчого під час виконання конкретних дій зі збирання і дослідження доказів в кримінальному провадженні, зводиться до вміння чітко визначити завдання розслідування, послідовності здійснення слідчих (розшукових) дій, тактичних прийомів, що при цьому будуть застосовуватись, обставин, які необхідно враховувати [1, с. 73].

Початковий етап розслідування насильницьких злочинів проти статевої недоторканості малолітніх має наступні завдання: отримання і закріплення вихідної інформації про злочин шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів; встановлення і затримання підозрюваного (підозрюваних); перевірка причетності конкретної особи або осіб до вчиненого статевого посягання.

Вибір алгоритму розслідування насильницьких злочинів проти статевої недоторканості малолітніх в зв'язку із специфікою протиправного посягання багато в чому залежить від аналізу типових слідчих ситуацій, які складаються на певному

етапі розслідування. Загалом, ситуація – це сукупність умов та обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей [2, с. 1127].

З'ясування сутності слідчої ситуації включає в себе вивчення її складових елементів, їх взаємозв'язків, напрямів розвитку, підстав вибору й реалізації дій як способу вирішення і подолання складних ситуацій [3, с.6].

Найбільш типовими слідчими ситуаціями, що виникають на початковому етапі розслідування насильницьких злочинів проти статевої недоторканості малолітніх, залежно від обсягу та змісту інформації про особу (осіб), яка вчинила кримінальне правопорушення, є наступні:

- 1) особа, яка вчинила злочин, затримана на місці вчинення злочину;
- 2) особа, яка вчинила злочин, затримана через деякий час після його вчинення (від декількох годин до декількох днів);
- 3) особа, яка вчинила злочин, зникла з місця події, але відомі її дані;
- 4) особа, яка вчинила злочин, зникла з місця події, і її дані невідомі.

Кожній з вищеприписаних ситуацій відповідають певні завдання. Так, якщо злочинець затриманий на місці події, або відразу після вчинення насильницьких дій основним завданням слідчого є створення доказової бази, достатньої для повідомлення затриманій особі про підозру. Це здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій – допитів, пред'явлення для впізнання, призначення відповідних експертиз. Крім того, слідчий повинен припинити можливі спроби вчинення тиску на потерпілу дитину і її близьких осіб.

Якщо насильник невідомий, головними завданнями є його встановлення, розшук і затримання. Для цього необхідно відразу ж, після звернення потерпілого (зазвичай, батьків або інших родичів дитини) до правоохоронних органів, організувати розшук злочинця по «гарячих» слідах. Потрібно допитати потерпілу дитину про час і місце вчинення злочину, про відмітні ознаки зовнішності і одягу злочинця або злочинців, знаряддя злочину, про речі, які забрав злочинець у потерпілого. Під час допиту потерпілого необхідно з'ясувати, як було вчинено напад: злочинець переслідував, йшов назустріч або з'явився із засідки, а також чи передувало нападу контакту з потерпілим, що говорив злочинець під час і після вчинення насильницьких дій. Необхідно з'ясувати, яким чином потерпілий опинився на місці вчинення злочину і як його залишив. За цими даними можна припустити можливий напрямок зникнення злочинця з місця події. Після цього потрібно організувати заслони на шляху його прямування, а також переслідування. При організації розшуку злочинця по «гарячих» слідах слід мати на увазі дві основні розшукові версії: злочинець проживає в районі вчинення злочину; злочинець не є жителем даної місцевості. У першому випадку злочинець може сховатися недалеко від місця вчинення злочину, в іншому випадку, як правило, буде прагнути залишити район вчинення злочину. Показання потерпілого можуть містити дані, що вказують на велику ймовірність тієї чи іншої версії. Так, якщо злочинець приховував своє обличчя, він, можливо, побоювався бути впізнаним, а якщо тримався вільно, то, швидше за все, він не проживає в даній місцевості.

Особливості розшуку злочинця по «гарячих» слідах визначаються місцем вчинення злочину. Так, якщо злочин вчинено в сільській місцевості (в лісі, полі, селі), велике значення має переслідування злочинця за допомогою службово-розшукової собаки, прочісування прилеглих масивів, де міг сховатися злочинець. При вчиненні злочину у великому місті, особливо в денний час, використання розшукової собаки ускладнене оскільки злочинець часто використовує транспортні засоби (навіть громадський транспорт) з метою швидкого залишення місця події. У цих умовах значну допомогу в організації розшуку може надати встановлення і

опитування громадян, які перебували в районі передбачуваного руху злочинця, від яких можна отримати додаткові відомості про його прикмети і напрямок руху.

У деяких випадках, доцільно встановити спостереження за місцем, де було вчинено насильницький статевий злочин. Криміналістами давно помічено, що нерідко осіб, які вчинили сексуальне насильство, «притягує» до місця події якась нездоланна сила.

По можливості, за допомогою потерпілого і свідків необхідно скласти композиційний або мальований портрет передбачуваного насильника, який необхідно використовувати при проведенні подвірного (поквартирного) обходу. Одночасно організовується відпрацювання житлового масиву і установ, розташованих в районі вчинення злочину.

Якщо розшук злочинця по «гарячих» слідах не дав результатів, то необхідним є своєчасне проведення розшукових заходів. Розшукові заходи є додатковим засобом встановлення обставин, що мають значення для розслідування. Вони можуть бути класифіковані за різними підставами. Так, залежно від поставлених цілей вони поділяються на дві групи.

До групи розшукових заходів, спрямованих на отримання підстав для проведення слідчих (розшукових) дій, відносяться: перевірка за обліками поліції, вивчення архівних кримінальних проваджень і матеріалів, пошук очевидців і т.д.

До групи розшукових заходів, спрямованих на затримання підозрюваного, відносяться: організація постійного чергування в місцях ймовірної появи розшукуваної особи, складання композиційного портрета підозрюваного, обстеження ділянок місцевості, патрулювання вулиць зі свідками злочину з метою впізнання злочинця.

У випадку затримання підозрюваного, з ним проводяться наступні дії: допит, тимчасове вилучення одягу, обшук за місцем проживання, судово-медична експертиза (освідування) та інші види експертиз, пред'явлення для впізнання потерпілій дитині або свідкам.

Розглянуті нами типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та напрями їх вирішення можуть бути взяті за основу при організації розслідування злочинів проти статевої недоторканості малолітніх, що дозволить слідчому оптимізувати його процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрицький Б.Ю. Розслідування грабежів, учинених неповнолітніми : дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. / Б.Ю. Бистрицький. – Київ, 2016. – 245 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Великанов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С. В. Великанов ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків, 2002. – 19 с.

Шевченко О. М.,
НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН
України,
м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОНОМІЇ ОСОБИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано правове забезпечення автономії особи в освітній сфері в контексті реформування загальної середньої освіти в Україні. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення національного освітнього законодавства.

Ключові слова: автономія особи, право на свободу вибору в освіті, особисте немайнове право, дитина, освіта, альтернативні моделі та форми навчання.

Рівень цивілізаційного розвитку країни значною мірою характеризується її ставленням до підростаючих поколінь. Сутнісною ознакою суспільних змін перехідного періоду від індустріального до постіндустріального суспільства є феномен індивідуалізації, який в свою чергу актуалізує потребу у створенні таких освітніх пакетів, які б як у змісті, так і у способах реалізації їх в навчальному процесі, враховували б багатоманітність взаємозумовлених потреб як суспільства, так і підростаючого покоління. Викликом сьогодення стала зміна державної політики в освітній сфері як щодо її регулювання, управління та фінансування. Зокрема, важливим чинником щодо регулювання планування діяльності в ній на противагу централізованому процесу, постає такий її регулятор як індивідуальний вибір, який буде значною мірою підсилений фінансуванням певних мобільних освітніх пакетів з врахування особистісних потреб в останніх.

Зважаючи, що саме в дитинстві, кожна людина здатна активно розвиватися і різнобічно удосконалюватися, важливе місце в освітніх реформах посідають питання середньої освіти. Основним соціальним інститутом, що реалізовує мету загальної середньої освіти, є середня загальноосвітня школа. Як відзначається у проекті «Концепції середньої загальноосвітньої школи України» (2016 р.) коригування ряду принципів положень щодо діяльності загальноосвітньої школи України пов'язується саме з глобалізаційними викликами сьогодення, що «спричиняють необхідність наднаціонального узгодження головних параметрів функціонування загальноосвітньої школи (мети, змісту, організації та результатів навчання) відповідно до міжнародних тенденцій розвитку освіти» [1]. Одним з таких аспектів є «створення нових організаційно-педагогічних систем, які розширюють можливості вільного переміщення учнів між різноманітними освітніми та професійними напрямками підготовки»[1], що створює умови для учня обирати власну траєкторію здобуття загальної середньої освіти. Саме децентралізаційні процеси в країні спонукають до впровадження нових базових підходів як щодо управління школою, так і її фінансування[1]. Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з підготовкою законопроектів «Про освіту» та «Про середню освіту».

Сучасна реформа національної освітньої системи України спрямовується на гарантування особистості права на свободу вибору в освіті, базуючись на принципах справедливості, рівності можливостей, недискримінації, поваги до гідності кожної людини та має створити умови для отримання якісної освіти в

навчальних закладах різних форм власності, враховуючи можливість особистості бути відмінною від інших. Правовими засадами здійснення реформи є ст.3 Конституції України, що закріпила пріоритетність прав і свобод людини порівняно з іншими соціальними цінностями, ст. 53 Конституції України, що проголошує право на освіту, ст.ст. 21, 24 Конституції України, які гарантують рівність прав і свобод людини та їх невідчужуваність і непорушність, а також відзначають заборону встановлення будь-яких привілеїв чи обмежень за різними ознаками. Крім того, Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ), визначаючи обсяг цивільної правоздатності фізичної особи, проголошує рівність всіх фізичних осіб у здатності мати цивільні права та обов'язки (ч. 1 ст. 26) та належність фізичній особі всіх особистих немайнових прав, встановлених Конституцією України та Цивільним кодексом (ч. 2 ст. 26), зокрема, й права на індивідуальність та права «на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» (ст. 300). Ч.1 ст.270 ЦКУ гарантує право на недоторканність особистого і сімейного життя, а відповідно до ст. 271 ЦКУ змістом права на свободу вибору в освіті, як і будь-якого іншого особистого немайнового права, має стати «можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя», здійснюючи особисті немайнові права самостійно, «в інтересах малолітніх, неповнолітніх фізичних осіб... не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники» (ч.1 ст.272 ЦКУ).

Принципами ж регулювання права фізичної особи на свободу вибору в освіті є: 1) принцип невідчужуваності права; 2) принцип спрямованості його здійснення на отримання немайнового ефекту, в даному випадку на задоволення немайнових потреб чи інтересів фізичної особи в освіті; 3) принцип самостійності здійснення права фізичною особою; 4) принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 5) принцип справедливості, 6) принцип добросовісності, 7) принцип розумності; 8) принцип плюралізму; 9) принцип недискримінації; 10) принцип поваги до прав дитини.

Окрім того, європейська правова доктрина, керуючись такими принципами, як плюралізм, недискримінація, повага до прав дитини [2], розглядає різноманітні моделі та форми здобуття якісної сучасної освіти дітьми, чинником, що має важливе громадянське значення, зважаючи, зокрема, на такі факти як: 1) вибір особливої форми навчання для власної дитини батьки зазвичай обирають враховуючи її особливі потреби (фізіологічні, психологічні, медичні, інтелектуальні, світоглядні та культурологічні); 2) надання відповідної освітньої послуги не реалізується на даний час державними навчальними закладами.

Серед альтернативних освітніх моделей і форм здобуття шкільної освіти в західноєвропейських країнах, чеський вчений Я.Пруха виокремлює, такі, що надаються: 1) класичними реформаторськими школами (Вальдорфська школа, школи М.Монтессорі та ін.); 2) церковними (конфесійними) школами; 3) сучасними альтернативними школами (забезпечують індивідуалізацію та диференціацію вивчення великої кількості предметів і курсів за допомогою спеціалізованої навчальної бази й методів роботи) [3].

Потрібно зазначити, що кожна з вищеназваних шкіл є моделлю сучасної західноєвропейської школи, якій характерна властива їй оригінальність, неповторність. Важливими аспектами на користь їх діяльності є, як втілення індивідуального підходу до кожного учня, так і умови для системної роботи з

дітьми, що потребують навчання у невеликих групах (діти аутисти, гіперактивні діти, діти які перебувають на диспансерному обліку та потребують медичного та психологічного супроводу). Кожна з альтернативних моделей та форм навчання руйнує традиційне бачення єдиної моделі державної загальноосвітньої середньої школи та пропонує вільний вибір форм і методів навчання підростаючого покоління, створюючи ефективні умови реструктуризації освіти в країні, втілюючи в освітянську практику нововведення, що сприяють розвитку національної системи освіти в країні, надають можливість свободи вибору освітніх програм та засобів реалізації, мобільність втілення в навчальному та виховному процесі актуальних соціальних запитів.

Базовою засадою правового забезпечення здійснення реформування середньої загальноосвітньої школи в Україні повинні стати саме інтереси дитини, адже як зазначено у п.2 ст.24 Хартії основних прав Європейського Союзу в «усіх діях щодо дітей, незалежно від того, приймаються вони державними органами або приватними установами, інтереси дитини повинні бути основними міркуваннями».

Зміни національного освітянського законодавства щодо забезпечення автономії особи в освітній сфері повинні стосуватися і розроблення законодавчих механізмів фінансування здобуття загальної середньої освіти. Це стосується в першу чергу, визначення єдиного стандарту вартості навчання на одного учня та введення обов'язкового фінансування на отримання державного стандарту освіти кожним учнем України, незалежно від місця його навчання. Найоптимальнішим вирішенням проблеми має бути законодавчо закріплена можливість родинам отримувати пряму фінансову допомогу від держави на здобуття дитиною середньої освіти. Це може бути освітній ваучер або відкриття на учня особистого банківського рахунку, на який будуть перераховуватись стандартні відшкодування витрат на здобуття базового компонента освіти, що виділяються в уніфікованому вигляді на одного учня з державного бюджету. Це створить фінансову базу забезпечення права на свободу вибору батьками освітніх моделей та форм навчання для власної дитини за умови конкурентного ринку освітніх послуг. Саме таке фінансове вирішення проблеми (виділення державних субвенцій з розрахунку на одного учня), визнане Експертами Світового банку одним з основних організаційних принципів здійснення реформування загальної середньої освіти в демократичних країнах, яке забезпечує як оптимізацію використання бюджетних коштів в цій сфері, так і створює справедливі умови та фінансові гарантії широкому реальному (а не декларативному) вибору родинами місця, форм та умов для навчання власних дітей. Крім того, такі законодавчі зміни не потребуватимуть додаткових фінансувань з бюджету країни, адже загальна середня освіта визначена ст.53 Конституції України обов'язковою основною складовою безперервної освіти (тобто загальносуспільною потребою), на яку відповідно ст.95 Конституції України і так кожного року закладаються необхідні видатки в Державному бюджеті України. Втілення відповідних законодавчих змін забезпечить ефективний розподіл фінансових ресурсів державного бюджету у сфері фінансування загальнообов'язкової середньої освіти, створюючи оптимальні умови для відповідності освітніх послуг вибору родин, сприяючи справедливому і неупередженому розподілу суспільного багатства між громадянами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція середньої загальноосвітньої школи України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/910/>

2. The right to freedom of choice in education in Europe : Resolution 1904 (2012) Final version / adopted by the Parliamentary Assembly on 4 October 2012 (35th Sitting) [Electronic Resource] Council of Europe Parliamentary Assembly (PACE). – URL : // http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefATListing_E.asp .

3. Prucha J. Alternativni sholy a inovace ve vzdelavani/ J.Prucha. – Praha, 2004. – S.10.

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ»

*Городницький А.В.,
Київський національний лінгвістичний університет,
Київ, Україна*

СУЧАСНІ ВЕРСІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ (М. СЕНДЕЛ) ЯК ПІДҐРУНТЯ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТЕОРІЇ «SOCIAL CONTRACT»

Розвідка присвячена аналізу дії соціальної справедливості (на теренах досліджень М. Сендела) як вагомої складової теорії «Social contract». У тезах аналізуються класичні і сучасні теорії соціальної справедливості крізь призму модерної ідеї «Social contract». Розглядаються також дискусії і суперечки щодо аналізу поняття «соціальна справедливість» в сучасному соціумі, який пропонується розглядатися в контексті «нового» (або «перевідкритого») «Social contract».

Ключові слова: легітимація, свобода, соціальна справедливість, соціум, «Social contract», цінність.

Європейське поняття «Social contract» у контексті наших тез вживається як універсальний чинник раціональної легітимації в усіх сферах суспільного життя, який утворює разом із зародками Модерну нове ліберальне світосприйняття, не мислиме поза концептом справедливості. Тож саме дії соціальної справедливості як базової складової ідеї «Social contract» (на теренах досліджень Майкла Сендела) і присвячена наша розвідка. «Запитати, чи справедливе суспільство, майже те ж саме, що запитати, як у цьому суспільстві розподіляється все, що ми поцінуємо: прибутки і статки, обов'язки і права, повноваження і можливості, посади і відзнаки. В справедливому суспільстві кожен отримує те, чого заслуговує. Складнощі починаються, тоді, коли ми задаємося питаннями: чого саме і з яких причин заслуговують люди» [3, с. 31].

Сучасні суперечки щодо аналізу поняття «соціальна справедливість» окреслюють спектр соціальних, політичних і етичних проблем, таких як для максимізація благоустрою, повага цінності свободи чи належне виховання добродійності, і, з одного боку, мають на перший погляд невіршальний характер. Так само як і філософська рефлексія, адже остаточні відповіді мають припиняти критичне мислення, чи не так? Між тим, з іншого боку, подібні актуальні суперечки апіорі тяжіють до тих неусувних ситуацій у соціумі, коли цінності, норми і традиції вступають одні з одними в конфлікт, приміром, політичний, чато-густо із правовим забарвленням, як це ми можемо зараз спостерігати в політико-правовому істеблїшменті України.

На думку сучасного американського філософа Майкла Сендела, «політична філософія не може вирішити таких розбіжностей раз і назавжди. Але розмисли про це надають форми нашим існуючим аргументам і моральної ясності альтернативам, з якими ми стикаємось як громадяни демократичної держави» [3, с. 32]. Мислитель, на наш погляд цілком правомірно, презентує свої рефлексії з приводу справедливості крізь цікаву, хоча вже й «класичну» тріаду: максимізацію достатку в сучасному глобалізованому світі, модерний наратив справедливості як свободи і оптативні теорії справедливості. Спробуймо, услід за філософом, розглянути окреслені три шляхи в досить стислому форматі тез.

Очевидно, що починати аналіз саме зі способів максимізації і примноження статків – прерогатива американського етосу, як, власне, і ринкових суспільств – а яке з сучасних не є таким? Сучасні політичні дебати недаремно маніпулюють питаннями загального добробуту і підвищення рівня життя через стимулювання, приміром, економіки тієї чи тієї країни. Але ще утилітаристи заявили про адекватність прагнення до максимального щастя найбільшій кількості людей, то ж питання добробуту в контексті справедливості має значення насамперед через те, що сприяє нашому благоустрою. Поки що ніби все зрозуміло.

Наступний поворот автора – зв'язок соціальної справедливості із свободою. Без сумніву, модерні ідеї автономності свободи суб'єкта моралі і права (приміром, І. Канта), виходять насамперед із поваги індивідуальних прав, що, безсумнівно, «працює» і нині (чи, бодай, прагне «працювати» хоча би на рівні ідеологем, таких, як кантівський проект вічного миру [див. : 1], що передбачав республіканський уряд, федеративний лад, усесвітнє право тощо), хоча, на жаль, часто й девальвується в «риториці» сучасних політичних псевдо-дискурсів до рівня демагогії.

Але повернімося до концептуалізації справедливості крізь призму свободи. На нашу думку, цілком правомірно, що такі ідеї притаманні потужним соціально-філософським і політично-філософським школам і традиціям. «Певні дії, ..., відбуваються між двома протилежними таборами – між прихильниками *laissez-faire*¹ і прихильниками справедливості» [3, с. 33]. Так, табір «*laissez-faire*» відстоює ідеї вільного ринку – це «лібертиніанці», котрі виступають за дію справедливості в суспільстві через повагу і підтримку вільного вибору громадян як суб'єктів права за взаємної згоди. У таборі прихильників власне справедливості – теоретики більш егалітарних поглядів, які стверджують, що «насправді вільні від всякого регулювання ринку не є ні справедливими, ні свободними. На їх думку, справедливість вимагає впровадження санкцій, які усувають соціальні та економічні вади і дають справедливі шанси на успіх кожному» [Там само]. Не можна не вказати у даному річизі примітну і актуальну наразі тезу Дж. Роулза, який, як відомо, розглядає справедливість як універсальний принцип соціальної організації: «Люди повинні бути рівними у правах, і ця рівність закріплюється законом. Вони повинні бути рівними при розподілі соціальних цінностей. Але справедливим буде і нерівність, коли це такий нерівний розподіл, який надає перевагу кожному» [2, с. 123]. Від себе додамо, що теорія Роулза, як і більшість егалітарних теорій справедливості, має велику кількість часто амбівалентних тлумачень. Ну що ж, егалітаризм – це цілком прийнятно і, на перший погляд, справедливо. Головне, щоб він не перетворився на «егалітарний кошмар»². Так, М. Сендел пропонує нам для розгляду науково-фантастичну антиутопію, де в оповіданні «Гаррісон Берджерон» описується можливість такого розвитку: «Уявімо, «Був 2081 рік, і всі стали нарешті рівними... Жодна людина не була розумніша за іншу. Жодна людина не була гарніша за іншу. Ніхто не був сильнішим чи швидшим від інших». Ця радикальна рівність примусово забезпечувалась агентами служби Генерального постановника перешкод США. Від громадян, які володіли інтелектом вищим за середній, вимагали носити навушники і слухати радіопрограми, які

¹ *Невтручання держав* (фр.)

² Курт Воннегут. Гаррісон Берджерон / Пер. С англ. // НФ: альманах наукової фантастики. Вып. 27. – М. : Знание, 1982. – *даний ресурс Майкл Сендел дуже вдало приводить як приклад «егалітарного кошмару».*

придушували розумові здібності. Приблизно раз в 20 секунд державний передавач посилав різкий звуковий сигнал, який заважав «розумникам» отримувати несправедливу перевагу за рахунок розуму» [3, с. 184]. Мабуть, є над чим замислитися, хоча, напевно, «тиранія егалітаризму» сучасному світові не загрожує.

Врешті-решт, звернімося і до третьої позиції – до теорій, які розглядають справедливість як благо, передусім, як «благий спосіб життя». Беручи до уваги формат тез, ми не будемо аналізувати витoki проблеми і спадок Аристотеля, а обмежимося пропозиціями, які робить нам М. Сендел. «В сучасній політиці теорії добродетності часто пов'язують з культурним консерватизмом і релігійними правими фундаменталістами. Ідея втілення моралі в законодавстві – страшна ересь і прокляття для багатьох громадян ліберальних суспільств, оскільки таке втілення суголосне з ризиком занурення в нетерпимість і примус. Але ідея того, що справедливе суспільство утвердить певні чесноти і концепції благого життя, надихає політичні рухи і суперечки по всьому ідеологічному спектру. Не тільки Талібан, але і аболіціоністи, а також Мартін Лютер Кінг-мол. черпали і черпають свої уявлення про справедливість із моральних та релігійних ідеалів» [3, с. 34].

Тож яким чином можуть бути розвинуті аргументи і контраргументи у окреслених вище підходах і теоріях? Адже на такій суперечливій і «слизькій» ниві, як моральна і політична філософія, критична аргументація і адекватна філософська рефлексія потребуватимуть, безсумнівно, титанічних зусиль. Між тим, на думку М. Сендела, «моральні і політичні розмисли знаходять свої прояви у розбіжностях, які відбуваються між прихильниками або захисниками конкуруючих сил громадського життя» [3, с. 34].

Отже, підсумовуючи нашу коротку розвідку, зазначимо, що класичні і сучасні теорії соціальної справедливості потрібно розглядати крізь призму «нового» (або «перевідкритого») «Social contract» із ціннісно-вартісним виміром сучасної комунікативної практичної філософії, що і буде здійснено нами у подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант И. К вечному миру / Иммануил Кант ; [пер. с нем.] // Собрание сочинений в восьми томах. Т. 7 ; [под общей ред. А.В. Гулыги]. – М. : ЦОРО, 1994. – Электронный ресурс: режим доступа: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KANT_Immanuel/Kant_I.html
2. Ролз Дж. Теория справедливости / Джон Ролз ; [пер. с англ. и ред. В. С. Стёпина] – М. : Мысль, 1995. – 536с.
3. Сэндел М. Справедливость. Как поступать правильно? / Майкл Сэндел ; [пер. с англ. А. Калинина] – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 352 с.

Матюх Т. М.,

к. філос. н., ст. викл. кафедри філософії

*Національний університет водного господарства та природокористування
(м. Рівне, Україна)*

ТЛУМАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЕМПАТІЇ У ФІЛОСОФІЇ ХХ СТ.

Аналізується феномен емпатії в філософській традиції ХХ ст. На основі проведеного дослідження стверджується, в філософській науці термін емпатія часто не вживається, а вивчається в аспекті близьких за значенням категорій.

Констатується, що емпатія є способом розуміння Іншого, крізь його почуття, думки і дії, що утворюють його суть як людини, з точки зору сенсу та цінностей.

Ключові слова: емпатія, симпатія, вчування, розуміння, сприйняття.

Емпатія – це особливий прояв людської чуттєвості, та, разом з тим, – це спосіб почуттєвого пізнання світу (зокрема, внутрішнього світу іншої людини), який дозволяє зафіксувати «Іншого» як суб'єкта. Розгляд емпатії як одного із способів міжособистісного пізнання позначає його «прорив» в область філософії, як процесу, що дозволяє розуміти «Іншого».

Вживаючи поняття «симпатія», феномен емпатії дуже широко та послідовно був описаний М. Шелером. У роботі «Сутність і форми симпатії» вчений розглядав симпатію як єдину справжню основу міжособистісних стосунків, виділяючи декілька рівнів емпатійної взаємодії: співпереживання – стан злиття з об'єктом симпатії; співчуття – участь в переживаннях іншої людини при збереженні незалежних відчуттів суб'єкта, і нарешті, дійсна симпатія – високий, раціональний стан, на цьому етапі відбувається реалізація людяності[1]. Видатний німецький філософ та соціолог розглядав емпатію як основу всіх соціальних стосунків. Серед вищих форм симпатії інтерес викликають два напрями:

- Einfühlung(співпереживання) – стан злиття з об'єктом симпатії, ідентифікація з його переживанням;
- Mitgeföhl (співчуття) – участь в переживанні іншої людини при збереженні незалежних почуттів суб'єкта, його цілісності. Співчуття за М. Шелером – дійсна симпатія. Саме у цьому стані відбувається емоційна реалізація людяності.

У цьому контексті також можна відзначити дослідження Е. Фромма, який відмічав тісний зв'язок емпатії з феноменом любові, та ідеї К.Ізарда про зв'язок емпатії та страждання. У проявах турботи та пошани, спільном упереживанні позитивних і негативних емоцій Е. Фромм вбачав прояв вищих форм емпатії. Потреба людини бути визнаною і коханою, на думку Е. Фромма, обумовлює прояв емпатії, людина йде від егоцентричного мислення, активно розділяючи позицію інших людей [2].

У тому, щоемпатія безпосередньо залежить від особистої зацікавленості суб'єктом, особою «Іншого», переконаний Е. Левінас. Ідеться про ступінь «магічної» привабливості, від якої залежить рефлексивна поява емпатії чи її відсутність. У М. Бубера емпатія постає феноменом у сфері соціально-реалістичної комунікації людей, первісною симпатією, котра викликає переживання за «Іншого», що ведуть за собою онтологічну здатність суб'єктів екстатувати позачасову та поза просторову симпатію як духовне буттєве ставлення. Способом задоволення «онтологічної потреби» вважає емпатію і Г. Марсель. Для нього вона – таїнство співпереживання «Іншому», що потрібне стільки «Іншому», скільки «Я» [3].

У феноменології емпатія використовується, аби описати досвід пізнання «Іншого» з себе самого, без плутанини між собою та іншими (в том сенсі, що це досвід іншоготіла). В феноменології Е. Гуссерля емпатія виступає моментом конституювання «іншого Я», відчуття себе іншим. При цьому позначає ті акти свідомості, за допомогою яких з'являється можливість на основі сприйняття тіла судити про свідомість і про характер душевного життя іншої людини, що досягається завдяки емоційному співпереживанню підґрунтям якого є ідентифікації з «Іншим». У роботах Е. Гуссерля підкреслюється, що в емпатії розкривається сутність соціального пізнання і тому її можна віднести до сфери гносеології «Іншого» (там розглядається імманентно-трансцендентна, позиціонально-квазі-позиціональн пізнавальна структура емпатії). «Емпатія включає як знання до-

рефлексії, що Інший є, так і до-рефлексивне та усвідомлене передбачення того, що саме собою являє Інший» [3, с. 113].

Відтак, відбувається перенесення смислових конфігурацій внутрішнього одосвіду «Я» на «Іншого». В процесі усвідомлення своготіла як медіатора між «Я» і світом, схожості між власним тілом і тілом «Іншого» та на підставі цієї подібності кореляції власних переживань із переживаннями «Іншого» за принципом: «якщо б я був там», а моє тіло було б тілом іншого. Відтак, формула емпатії, за К. Хельдом [4], змінюється з «як якщо б я був там» на «якщо б я був», що свідчить про егоїстичну природу емпатії. Більше того, Є. Борисов на основі пізніх праць Е. Гусерля, визначив, що за допомогою вчування знеособлені, спустошені, бездушні та нічий переживання модифікуються на такі, що безпосередньо стосуються конкретної особи. Так, емпатія-проекція приписує «Я» характеристики, притаманні «Іншому» [3].

Як і в працях з феноменології інтерсуб'єктивності Е. Гусерля, у дослідженнях Е. Штайн емпатія займає важливе місце в методиці ейдетичної науки, тобто розуміється як один із актів свідомості, поряд з сприйняттям та уявленням, який закладає підвалини для конституювання егологічних функцій та інтерсуб'єктивності [5, р. 9-11]. Феноменологічну теорію емпатії

Е. Штейн пояснює таким чином: «До мене прийшов товариш, аби сказати, що він втратив брата, і я розумію, як він страждає». Що слід розуміти під виразом «я розумію»? Бліде обличчя, здавлений голос, ватяні ноги та багато чого іншого, здавалося б, в змозі викликати співчуття. Але, на думку Е. Штейна, необхідне щось більше – емпатія-вчування, що розкривається трьома стадіями. Перша – коли чуже життя раптово зростає переді мною. Друга – коли я втягнутий в душевний стан іншого. Третя стадія робить можливою не лише співчуття, але і розуміюче об'єктивування переживань. У емпатії, що розглядається як пізнання досвіду іншого, не йдеться про тотожність суб'єкта досвіду і суб'єкта емпатії. Вона пише: «У пережитому мною неоригінальному досвіді я відчуваю себе супроводжуваною досвідом іншим, він непрожитий мною, але волає в мені» [5].

В. Пузиревський відзначає, що в екзистенціалізмі розглядається перш за все не емпатійний спосіб відношення до іншого, а початкова емпатійна здатність екзистенцій «спів-бути» («со-бутійствовати») один з одним ще до виділення «інакшості» як такої. Тому ця здатність не позначається поняттям «емпатія», а іменується поняттям «спів-буття». Розсудочна ж емпатія, що є способом «спів-буття», позначається як «розуміюче буття один-з-одним» у М. Гайдегера [3, с. 109]. Автор переконаний, що емпатія є апіорною несвідомою проекцією, та намагається з'ясувати, як вона можлива. Філософ вважає, що чиста (розсудкова) емпатія не дає можливості знати, що «Інший» є і чим він є. Але в умовах деформації спів-буття «Я» саме емпатія дозволяє дізнатися, ким саме є «Інший». Вона постає способом відновлення спів-буття як здатності справжнього розуміючого буття-один-з-одним.

Відтак, можна констатувати, що представники різних філософських напрямків (феноменології, герменевтики, екзистенціалізму) зверталися до вивчення природи феномену емпатії: Е. Гуссерль (дослідження феномену інтерсуб'єктивності), Е. Штейн (феноменологія релігії), Г. Гадамер (емпатія і мова); М. Гайдегер (розвиток концепції «розуміючого буття-один-з-одним»), М. Шелер (розробка теорії симпатії як інтенціонального акту, спрямованого на пізнання особистості іншого як найвищої цінності). В філософській науці термін «емпатія» часто не вживається, а вивчається в аспекті близьких зазначенням, і в структурі таких

категорій, як симпатія, розуміння, сприйняття, уява, інтуїція, рефлексія тощо, які мають з ним феноменологічну схожість. Крім того, емпатію також розглядають як необхідну умову, що розвиває особистість, підвищує її соціальну активність та таку, що визначає глибину людської душі, її внутрішніх переживань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. [Scheler](#) M. Wesen und Form der Sympathie / [Max Scheler](#). – München: Francke Verlag, 1973. – 302 s.
2. Фромм Э. Искусство любить / Эрих Фромм. – М. : Педагогика, 1990. – 159 с.
3. Пузыревский В. Ю. Феномен эмпатии в контексте современной западной философии / В. Ю. Пузыревский. // Сибирь. Философия. Образование. Альманах. – 2002. – № 6. – С. 103–118.
4. Held K. Das Problem der Intersubjektivität und die Idee einer Transzendentalphilosophie / K. Held. – In: Perspektiventranszendentalphänomenologischer Forschung, Den Haag, 1972. – 42 s.
5. Stein E. Zum Problem der Einfühlung / E. Stein. – Halle : Buchdruckerei des Waisenhauses, 1917. – 133 s.

Петінова О. Б.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса

РЕКОНСТРУКЦІЯ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

В тезах автор представляє узагальнені висновки за результатами дослідження реконструкції моделей економічної поведінки людини в історичній перспективі, зокрема, розглядається розумний егоїзм як ідейний фундамент уявлень про людину в контексті економічних зв'язків, класична ліберальна модель економічної людини А. Сміта, еволюція моделі економічної людини в теоріях соціального лібералізму, утилітаризму, історичної школи та політекономії К. Маркса, економічна поведінка індивіда в маржиналістському, маршалліанському, універсалістському підходах.

Ключові слова: економічна людина, економічна поведінка, моделі економічної поведінки, реконструкція, принцип розумного егоїзму.

В історичній реконструкції моделі економічної людини виявлені її концептуальні засади. Принцип розумного егоїзму є найважливішою ідейною передумовою класичної ліберальної моделі економічної людини А. Сміта. Концептуальний зміст принципу формувався в межах моральної філософії мислителів Античності, Відродження, Нового часу і Просвітництва (Демокрит, Епікур, Арістотель, стоїки, Л. Валло, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Ф. Бекон, Б. Мандевіль, Ф. Ларошфуко, П. Гассенді, Ж. де Лабрюйєр, Н. де Шамфор, Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро, А. Е. Шефтсбері, К. А. Гельвецій).

Етика розумного егоїзму ґрунтувалася на «природній моралі», уваги до вроджених властивостей людини як природної істоти. Вона не суперечила

здоровому глузду: природна любов до себе породжувала прагнення до щастя, бажання блага – відмови від страждань, розумного вибору на користь чесноти і відмови від пороку. Доброчесність пов'язувалася з поміркованістю, розсудливістю, справедливістю, активною діяльністю на користь загального блага.

Просвітницька інтерпретація своєкористя як основи людської діяльності базується на визнанні природного права індивідів. Розумна освічена людина опирається на егоїстичні мотиви, і, як розсудливий індивід, усвідомлює протиріччя, перешкоди на шляху до задоволення особистих інтересів через загальність подібних прагнень. Тому вона розуміє необхідність обмеження власних бажань в ім'я досягнення поставленої мети.

Принцип розумного егоїзму є фундаментом, який забезпечує спільне гармонійне виживання і компромісне проживання безлічі індивідів, які егоїстичними за своєю природою. Незалежний власник, таким чином, змушений враховувати чужі інтереси, щоб досягти ефективного господарювання. Якщо кожен індивід опирається на егоїстичні мотиви, то, як розсудлива, розумна, освічена людина, він усвідомлює протиріччя і прогнозує перешкоди на шляху до задоволення особистих інтересів внаслідок загальності подібних устремлінь. Тому приходить до висновку про необхідність обмеження простору власних бажань заради досягнення поставленої мети. Принцип розумного егоїзму, таким чином, забезпечує спільне гармонійне виживання і компромісне проживання безлічі егоїстичних за своєю природою індивідів, незалежних власників, які змушені брати до уваги чужі інтереси, щоб налагодити ефективний господарський механізм.

Ідеальна людина в уявленнях філософів-моралістів XVII – XVIII ст. має егоїстичну природу, що не заважає поєднувати приватні інтереси з суспільними. Ідеальне суспільство на основі справедливого устрою, освіти, виховання, права має створити такі умови, які б підтримували та стимулювали моральні спонукання, щозасновані на прагненні до вигоди. Цілепокладання людини має пов'язуватись з повагою до прав і свобод, інтересів інших людей, тобто з принципом розумного егоїзму.

Етика розумного егоїзму є фундаментом теоретико-методологічної концепції економічного лібералізму А. Сміта, який обґрунтовує місце і роль людини в сфері економічної діяльності відповідно до концепції природних, невідчужуваних прав і свобод особистості. Такі властивості, як природний егоїзм, схильність до відносин обміну, особистий інтерес, прагнення до оптимізації умов життя, поліпшення свого становища стають ознаками раціональної економічної поведінки. Егоїзм, інтелект та інформаційні можливості економічного суб'єкта допомагають в досягненні особистих цілей в умовах ринкової економіки. Максимізація вигоди призводить до успіху і в позаекономічних престижних сферах життя та сприяє процвітанню суспільства.

Особливість моделі економічної людини А. Сміта полягає в тому, що в ній природні егоїстичні прояви компенсуються корисними для суспільства моральними якостями. Класична модель егоїстичної людини як виробника благ, природні вільні прояви якої у відносинах з іншими і досягненні власної вигоди обмежуються совістю, традиціями, нормами, заснована на широкому допущенні мотиваційної ролі своєкорисливого інтересу й ідеалізації збігу особистої користі з суспільною. Класична ліберальна модель економічної людини А. Сміта, що ґрунтується на просвітницькому трактуванні принципу розумного егоїзму, представляє суб'єкта господарювання, який в подальшому визначить економічну політику Західної Європи.

У теоріях соціального лібералізму і утилітаризму раціональний суб'єкт стає перед проблемою вибору між доступними засобами досягнення бажаного особистого і суспільного корисного результату. У консеквенціональній моралі цінність вибору та дії індивіда визначаються цінністю отриманих результатів, статистикою витрат і загального прибутку, безвідносно до суб'єктивних мотивів, установок, обставин і умов дії. Утилітаристський стандарт корисності пов'язаний з нормою оцінки поведінки людини. Інструментальна раціональність утилітаризму заснована на відповідності засобів – цілям, пріоритеті користі і оптимальності на протигагу розумності як обгрунтованості і усвідомленості.

Прагнення до економічної незалежності об'єднує і очолює інші спрямованості до свободи і поліпшення існування. Мотивація діяльності цільовою максимізацією економічних результатів стане концептом більшості моделей людини в економічних теоріях.

Якості економічного суб'єкта в моделях визначаються співвідношенням природних (А. Сміт) або системних характеристик господарського устрою (Дж. Мілль). Сама модель є апріорною передумовою, необхідною абстракцією для наукового дослідження реального економічного суб'єкта з вираженою мотивацією. Основними якостями моделі з відомою часткою історичної конотації і специфікою певного теоретичного дискурсу виступають вмотивованість власним інтересом, інформованість, раціональність (яка поєднується з поведінкою індивіда), прагнення до максимізації прибутку.

Модель економічної людини історичної школи доповнюється і забарвлюється історичними, культурними, національними, етичними подробицями умов господарювання. Її представники (Ф. Ліст, А. Мюллер, В. Рошер, Б. Гільдебранд, К. Кніс; Г. Шмоллер, К. Бюхер; В. Зомбарт, М. Вебер) в цілому брали під сумнів універсальність економічного розвитку, законів виробництва, обміну і розподілу.

К. Маркс у своїх роботах цілеспрямовано критикує капіталістичну систему виробництва, яка перешкоджає розвитку людини. Модель людини підпорядкована теоретико-методологічній концепції, в рамках якої вона від абстрактного до конкретного аналізує суб'єкта простого і капіталістичного товарних виробництв, і показує відмінність абстрактного товаровиробника і класового індивіда. Людина послідовно розглядається як представник роду; як суспільний індивід; власне індивід загального товарного виробництва; класовий індивід (капіталіст або найманий робітник); особистість як конкретний прояв індивідуальності класового індивіда.

Маржиналістська модель економічної людини збагачується поняттям цінності як суб'єктивної корисності, доповнюється механізмами мотивації діяльності, що піддаються обчисленням (Г. Госсен, У. С. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас).

В неокласичній економічній теорії використовується модель раціонального індивіда, який усвідомлено максимізує оптимальний вибір з урахуванням усього розмаїття інформації в умовах обмежених ресурсів. В моделі економічної людини А. Маршалла поєднуються якості маржиналістського раціоналіста і реального суб'єкта господарювання в звичайних обставинах, з економічними звичками, зумовленими звичаями. Концептуальні домінанти універсалізму пов'язані з широким розумінням раціональної дії людини, вибору з урахуванням різноманітності цілей і об'єктивних обмежень (Ф. Г. Уікстід, Л. Роббінс, Л. фон Мізес).

Модель економічної людини залежить від світоглядної позиції та методологічних установок представників різних шкіл і напрямків, розуміння ними предмета економічної науки та методів його дослідження, уявлень про співвідношення понять економічної діяльності та діяльності людини взагалі, досягнень в науковій сфері. Посилена тенденція до міждисциплінарних проєктів, що засновані на новітніх психологічних, антропологічних, філософських знаннях, простежується в інституціоналістській моделі економічної людини Т. Веблена. Пріоритетний мотиваційний комплект з батьківського інстинкту, інстинктів майстерності, цікавості, звички, егоїстичних нахилів і схильності до користолюбства очолює прагнення до підвищення соціального статусу, а не до максимізації вигоди.

Принцип розумного егоїзму, що лежить в основі розглянутих моделей економічної людини, присутній в них в розмаїтті теоретичних модифікацій. Дискусійними залишаються питання природи і проявів егоїзму в певних типах раціональної поведінки, сумісності егоїстичних мотивів з особистими інтересами інших людей, суспільства в цілому.

Сарнавська О.В.

к.філ.н., доцент,

*Національний університет водного господарства та природокористування
(м. Рівне, Україна)*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

У статті проаналізовано філософські рефлексії феномену індивідуального мультикультуралізму. Доведено, що мультикультуралізм метатеорією та геополітикою неконфліктного співбуття в одному життєвому просторі представників багатьох різних культурних груп на засадах свободи вираження власного культурного досвіду та концептуального визнання культурного різноманіття. Розглянута гіпотеза про те, що концепція індивідуального мультикультуралізму може стати своєчасним та гідним інструментом вирішення проблеми інтеграційних процесів та можливості реалізації головного мультикультурного принципу – рівності та свободи обирати головні цінності та орієнтири, і успішно діяти відповідно з цим власними виваженими рішеннями та переконаннями.

Ключові слова: глобалізація, мультикультуралізм, індивідуальний мультикультуралізм.

У ситуації аналізу політичного, економічного, соціального та духовного стану розвитку сучасного світу актуальним є вивчення різних аспектів глобалізованого характеру його існування. Важливою сутнісною характеристикою глобалізації сучасності є перетин індивідуальних життєвих смислів та цивілізаційних. Тому у цивілізаційному зрізі важливого статусу набувають характеристики, сенсом котрих розглядається така міжкультурна комунікація, яка розгортається задля глибокого діалогу й порозуміння, з метою смислового взаємопроникнення у духовний світ одне одного. На початок XXI століття світова спільнота чітко усвідомила, що лише через знаходження компромісів можна зберегти певну рівновагу на планеті.

У сучасних умовах філософсько-культурологічні рефлексії щодо перспектив світоглядного вибору постають вкрай актуальними та навіть життєво необхідними, а усвідомлення надособистісних та індивідуальних смислів і цінностей

глобалізованого світу та людини у ньому є нагальною потребою сучасної гуманітаристики. Дослідження проблеми пошуку нових світоглядних засад складної реальності має міждисциплінарний характер, адже актуалізує напрацювання філософії, соціології, політології, психології, права, відтак, сучасним дослідникам-глобалістам необхідно застосувати теоретичний здобуток особливих концептуальних засобів глобального науково-теоретичного репрезентування світу. Глобалізаційні реалії створюють нові можливості для активізації соціальних переміщень, при яких високою є імовірність виникнення міжкультурних конфліктів, причиною котрих є проблематичність гуманного “залучення Інших” (за Ю. Габермасом) до спільного, а головне, мирного творення нового суспільства. Тому особливої актуальності набуває осмислення ідей мультикультурного суспільства як ідеї прояснення онтологічного значення різноманіття культури та цінності кожної у полікультурному середовищі глобалізованого світу.

Однією з головних ознак сучасного полікультурного суспільства кінця ХХ століття стає феномен рівності культурної багатоманітності, який вперше осмислюється та обґрунтовується у теоретичних дослідженнях Ф. Фукуями та А. Етціоні як мультикультуралізм. У сучасному міждисциплінарному дискурсі мультикультуралізм розглядається як метатеорія та геополітика неконфліктного співбуття в одному життєвому просторі представників багатьох різних культурних груп на засадах свободи вираження власного культурного досвіду та концептуального визнання культурного різноманіття. Світоглядні засади мультикультуралізму проголошують повагу до розбіжностей, але при цьому, враховуючи досвід та виклики глобалізації, не наполягають на остаточній відмові від пошуку універсальності.

Отож, по-перше, основною цінністю мультикультуралізму проголошується культурний плюралізм і визнання того, що нація стає “культурною мозаїкою”, співбуття якої ґрунтується на ідеях соціальної справедливості, культурної демократії та рівності; по-друге, інститути мультикультурного суспільства спонукають та заохочують громадян набувати знання та навички різних культур, які потрібні для ефективного та успішного функціонування в демократично плюралістичному суспільстві; по-третє, ідеологія мультикультуралізму декларує рівність раси, класу, релігійної приналежності, гендеру чи етнічності, що сприяє сучасному усвідомленню індивідуальної та колективної відмінності.

Ідейним підґрунтям теорії мультикультуралізму виступив лібералізм. Представники усіх політичних ідеологій пустулюють пріоритетність таких чеснот як добробут, справедливість, взаємоповага, контроль за владою, загальне благо й екологічність, однак принциповим є визначеність на підставі яких фундаментальних цінностей та принципів базується така ідеологія. Отож, для світогляду лібералізму вирішальними є наступні принципи і цінності: свобода і відповідальність, приватна власність і конкуренція, рівність можливостей і рівність перед законом, різноманітність і громадянські права, людська гідність і толерантність.

Основними дослідниками та прихильниками ідеї лібералізму та її світоглядних цінностей стали філософи XVIII-XIX століття Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, А. Сміт, Ж.-Ж. Руссо, Т. Джефферсон, І. Кант, Дж. Бентам, Дж. Ст. Мілль. Ними у тій чи іншій мірі проголошуються основні філософсько-соціологічні засади лібералізму: всі люди заслуговують рівноправного ставлення з боку держави і рівних можливостей для розвитку, основними цінностями лібералізму є свобода, індивідуалізм, егалітаризм, універсалізм. Важливим для розуміння ліберального дискурсу став синтез філософських ідей прогресу (який тісно пов'язаний з ідеєю

раціоналізму) та індивідуалізму. Філософи-просвітники довели, що революційним здобутком лібералізму є ствердження ідеї індивідуальності, тобто цінності окремої особистості, її унікальності. Ця думка не є новою, адже була запозичена у ідеях християнства, що дозволило французькому соціологу М. Фуше, підсумувати: в епоху Нового часу наполегливо проголошується „примат індивіда над соціальною групою (остання знаходиться на службі у першого), який знаходить свою легітимність в євангелічному індивідуалізмі, що з'явився всупереч посередницькій волі церкви, березині одностайності біблійних текстів, і за підтримки Реформації та римського права від Юстиніана до Наполеона” [1, с. 50].

Критичний аналіз ліберально трактування сутності, ролі та значення індивіда у сучасному суспільстві актуалізує потребу вибудовувати взаємини в мультикультуральних спільнотах глобалізованого світу на підставах ідеї індивідуального мультикультуралізму та можливості зменшення тиску і контролю держави над індивідом. Індивідуальний мультикультуралізм осмислюється як можливість особистістю у діяльності виступити творцем нових ідеалів, нових матеріальних і духовних цінностей та смислів, “творцем соціальної реальності” (за Ю. Хабермасом) на перетині різних традицій, релігій та історичних епох. Справді, ідеї індивідуального мультикультуралізму актуалізують наступність та спадковість усвідомлення й розуміння суб'єктності в концепціях самоконституювання суб'єкта Ж.-П. Сартра, М. Хайдеггера, Ж. Лакана, Ю. Крістевой, М. Фуко і Ж. Дерріда, що в свою чергу створює підстави для можливості припустити, що синтез різних культурних впливів в мультикультурному суспільстві глобалізованого світу може здійснюватися на основі європейського ціннісно-смыслового простору.

Індивідуалізм як ознака ліберального світогляду, основою та метою якого є у підсумку винятковість й примат статусу окремого індивіда в його взаємодії із суспільством осмислений філософами-просвітниками та актуалізований сучасними теоретиками. Індивідуалізм як ознака культури загалом проявляється й у реальній життєвій ситуації – діях та вчинках, й у світоглядних концепціях – філософських, релігійних, політичних, мистецьких та наукових. Згідно ліберальних переконань, суть ідеї індивідуалізму полягає у верховенстві цінності окремої особистості над певною соціальною групою чи колективом.

Індивідуальний мультикультуралізм є важливою складовою загальної теорії мультикультуралізму, яка опирається на переконання у можливості особистості започатковувати традиції, творити нові цінності і смисли на перетині різних культур та історичного часу. Філософська традиція осмислення ідей індивідуального мультикультуралізму формується на переосмисленні положень автономії і суб'єктності, започатковане ще І.Кантом, для якого ствердження автономії як внутрішньої етичної вимоги стає можливою лише «за умов незалежного від держави громадянського суспільства». Така трансформація реалізується на підставі інтерсуб'єктивних «можливостей» трансцендентального суб'єкту, адже, як зазначають сучасні дослідники К.-О.Апель та В.Гюсле, розуміння І. Кантом автономії містить принцип інтерсуб'єктивності, хоча й без належної уваги до «мовленєво-комунікативного опосередкування» (К.-О.Апель).

Культурне розмаїття, переміщене у внутрішній простір суб'єкта, породжує складні та суперечливі протиріччя й протистояння і спонукає почасти до переосмислення та адаптації до сучасних реалій кантівського розуміння автономії з урахуванням розвитку суб'єктності як феномена мультикультурного суспільства. Це спрямування теоретичної думки корелюється з розумінням практики сучасного індивідуалізму, що актуалізується у соціально-політичній площині західноєвропейського суспільства, де і заявлено, що культурні відмінності

позначаються самим суб'єктом під час його самовизначення в просторі міжкультурних відносин. Необхідним, виваженим та виправданим за цих обставин є вибудова суб'єктності індивіда за допомогою синтезу елементів різних культур, так як цей процес спирається на вільну можливість культурного вибору, свободу та авторство. Така можливість суб'єкта розмежовувати кордони власним «Я», своєї культурною ідентичністю і кордони суб'єктності Іншого, є важливою підставою для усвідомлення засад індивідуального мультикультуралізму, адже актуалізує інтерсуб'єктивний простір взаємодії «Я» та «Іншого».

Наприкінці ж XX століття поліваріантність культури, імпліментована у внутрішній ментальний простір буття особистості, викликає складні суперечності та спонукає до розширення розуміння кантівського поняття автономії на підставі еволюції суб'єктності як феномена мультикультурного співтовариства. Ця філософська теорія стає співзвучною до соціально-юридичних пріоритетів індивідуалізму сучасного західноєвропейського співтовариства, які постулюють культурні відмінності, що їх позначає суб'єкт у процесі свого самоконституювання в часопросторі міжкультурних взаємин. Саме така стратегія вибудови суб'єктності індивіда через поєднання складових різних культур стає творчою, адже такі трансформації ґрунтуються на ідеях свободи та можливості культурного вибору при необхідному збереженні ідентичності.

Отже, можливість особистістю зберегти право окреслити межі між власним «Я», своєю культурною ідентичністю і суб'єктністю Іншого, є теоретичним підґрунтям сучасного осмислення ідеї індивідуального мультикультуралізму. На початок XXI століття вектор осмислення проблеми особистості мультикультуралістичного суспільства спрямований в теоретичну площину пізнього постмодернізму (after-postmodernism), що є сучасною версією розвитку постмодерністської філософії, яка, на відміну від постмодерністської класики деконструктивізму, викликана «кризою ідентифікації», породженою глобалізаційними процесами і змістовно розгортається як генерування програм подолання останньої через ідею «воскресіння суб'єкта». На цих підставах вибудовується концепція індивідуального мультикультуралізму, що може стати своєчасним та гідним інструментом вирішення проблеми інтеграційних процесів та можливості реалізації головного мультикультурного принципу – рівності та свободи обирати головні цінності та орієнтири, і успішно діяти відповідно з цим власними виваженими рішеннями та переконаннями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фуше М. Европейская республика. Исторические и географические контуры / Мишель Фуше; пер. с фр. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 168с.

СЕКЦІЯ «ІСТОРИЧНІ НАУКИ»

*Данильчук В. Р.**Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Рівне, Україна***ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ З УКРАЇНИ
НА ТЕРИТОРІЮ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У науковій розвідці окреслено умови перевезення примусових робітників з України на територію Німеччини в період Другої світової війни. Простежено специфіку транспортування оstarбайтерів і низку труднощів, з якими вони зіткнулися по дорозі до рейху. З'ясовано, що умови перевезення суперечили елементарним нормам і стандартам людських перевезень.

Ключові слова: оstarбайтери, Україна, Німеччина, Третій рейх, Друга світова війна, німецький окупаційний режим, транспортування.

В період нацистської окупації України місцеве населення опинилося в епіцентрі численних нововведень, серед яких особливого значення набуло вивезення на примусові роботи до Третього рейху, що значною мірою вплинуло на демографічну ситуацію країни і наклало відбиток на долі мільйонів людей.

Централізоване керівництво вивезенням здійснювало Імперське бюро для використання робочої сили, утворене 21 березня 1942 р. Основним завданням спеціалізованого відомства, очолюваного Ф. Заукелем, було забезпечення потреб рейху в робочій силі за будь-яку ціну [6, с. 43, 53]. Організація процесу вивезення та його практична реалізація покладалися на розгалужену систему органів Імперського міністерства праці, зокрема, на штаби, вербувальні комісії, а також на біржі праці, створені на окупованих територіях, окружні, районні, міські управи, сільських старост тощо.

Визначених для відправки людей, здебільшого молодь, збирали в управах, на біржах праці, або ж у спеціально визначених місцях, потім направляли у збірні пункти або табори, звідки через деякий час «вантажили» у вагони і вивозили до рейху [2, с. 46–47, 67–68].

При біржах праці організували приймальні табори, у яких проводили медичний огляд і визначали кандидатів на роботи до рейху. Виконати якісне обстеження значної кількості людей медичні комісії просто не встигали, тому брали усіх незалежно від стану здоров'я. Виняток робили лише для хворих на венеричні хвороби та злоякісні екземи. Іноді для перевірки проводили повторні огляди медичними комісіями, які склалися переважно з німців. Якщо виявлялося, що лікарі першої комісії звільняли людей незаконно, їм загрожував розстріл за саботаж [5, арк. 6, 12].

До категорії оstarбайтерів, тобто вивезених на примусові роботи у Німеччину, люди потрапляли різними шляхами: на окремих подіяла агітаційно-пропагандистська кампанія, яка надзвичайно яскраво, і на перший погляд, правдоподібно розкривала перспективи українських робітників за кордоном, інших для від'їзду визначали місцеві органи влади, що часто виходили із суб'єктивних міркувань, наступною була категорія, яка опинилася у рейху в результаті вдало здійснених масових облав та індивідуальних захоплень жителів різних регіонів, окрему групу складали особи, які потрапили на примусові роботи до Німеччини після перебування у військовому полоні тощо.

Проте, спільним випробуванням, через яке проходили всі визначені для відправлення до рейху люди було транспортування. У переважній більшості випадків дорога до Німеччини була надзвичайно складною та виснажливою, тривала від кількох до 11–14 днів (іноді більше) і для багатьох закінчувалася трагічно. Закономірністю було те, що чоловіків, жінок і дітей, в основному, по 50–80 осіб, перевозили спільно, у замкнутих товарних вагонах, які, незважаючи на пору року і різні погодні умови, не отоплювалися і не мали відповідних вентиляційних систем. Через перевантаженість людям часто доводилося долати багатокілометрові відстані стоячи, в кращому разі сидячи [3].

Згідно із «Загальними вказівками з вербування і використання робочої сили зі сходу», датованими 1942 р., робочу силу повинні були доправляти до рейху лише в замкнутому транспорті, під охороною, яка дозволяла собі застосовувати силу без будь-яких на те причин. Начальники транспорту отримували списки осіб, яких належало перевозити, з них один список передавали поліцейському відділку в місці використання робочої сили [3, арк. 354; 8, арк. 20].

Під час перевезення люди терпіли випробування голодом: вони їли те, що брали з дому, іноді давали на добу по 1–1,5 кг. на 10–15 осіб, суп із брукви, воду, зіпсовані продукти, а, здебільшого, не забезпечували харчуванням зовсім. Іноді, щоб познущатися ще більше, видавали ковбасу невідомого походження, після якої мучила страшенна спрага, та не давали води в цей час. Заборонялося мати при собі ножі, виделки і будь-які гострі предмети. Не дозволяли везти папір, олівці, записувати станції, через які проходив потяг.

Незважаючи на фізіологічні потреби людей, ешелони часто не зупинялися і їх не відкривалися по кілька днів. Результатом такого стану речей була цілковита антисанітарія, поширення різноманітних хвороб, виснаження людського організму та втрата сил. Загалом, умови перевезення були нестерпними як фізично, так і психологічно. Частими були випадки, коли люди втрачали свідомість, хворіли і по дорозі помирили або ж закінчували життя самогубством. Дехто намагався тікати, однак, такі дії, як правило, призводили до травмувань і летальних наслідків. Про належну медичну допомогу не йшлося взагалі. Перед перетином кордону з Німеччиною обов'язковою була процедура дезінфекції людей та одягу [4].

У деяких сучасних історіографічних виданнях трапляється інформація про те, що однією із форм транспортування оstarбайтерів було їхнє відправлення до Німеччини «пішим порядком» [1, с. 179]. Однак про умови переведення, присутність охорони, про тривалість ходу, кількість осіб, яких переводили, в яких регіонах було практиковано такі способи доправлення, поки що, з'ясувати не вдалося, відтак, вважаємо за необхідне припустити, що йдеться про поодинокі випадки.

Упродовж усього періоду вивезення українських робітників до рейху жахливі умови перевезення залишалися стабільними. Хоча керівництво Імперського міністерства праці акцентувало увагу на тому, що транспортування робочої сили у відкритих або в неопалювальних закритих товарних вагонах є не вигідним і недоречним через те, що на пунктах призначення доводиться розвантажувати мертві тіла [7, с. 219]. За катастрофічної нестачі людських ресурсів у військовий час такі дії німецької адміністрації були непродуманими, однак життя «завербованих» людей не було цінним, а місцеве керівництво намагалося будь-якими засобами виконати розпорядження вищих владних інстанцій.

По прибутті до запланованого місця призначення, оstarбайтерів відразу направляли на різноманітні роботи, або ж власники підприємств, приватних господарств чи уповноважені на те люди самі приїздили до розподільних таборів і бірж праці й купували собі тих людей, які їм найкраще підходили для виконання тих

чи інших робіт. Ціна українського робітника часто була надто низькою і становила 10–25 марок [3].

Таким чином, дорожні умови, в яких перебували майбутні оstarбайтери, абсолютно не відповідали ніяким стандартам людських перевезень та елементарним санітарно-гігієнічним умовам, крім того практично в усіх аспектах суперечили їм. Вже за ставленням до українських робітників у дорозі можна було прогнозувати, якими ж будуть реалії їхнього подальшого життя у Німеччині. Відтак, процес транспортування був одним із перших етапів жорстокої перевірки українських примусових робітників на стійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчак С. Д. На узбіччі суспільства: Доля українських «остарбайтерів» (Поділля, 1942–2007 рр.) / С. Д. Гальчак. – Вінниця, 2009. – 768 с.
2. Данильчук В. Рейхскомісаріат – Рейхові: українці з Рівненщини на примусових роботах в Австрії та Німеччині / В. Данильчук. – Рівне, 2013. – 282 с.
3. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. Р-204, оп. 9, спр. 12, арк. 354.
4. Держархів Рівненської обл., ф. Р-204, оп. 9, спр. 13, арк. 369.
5. Держархів Рівненської обл., ф. Р-534, оп. 1, спр. 26, арк. 16.
6. Пастушенко Т. Остарбайтери з Київщини : вербування, примусова праця, репатріація (1942–1953) / Т. Пастушенко. – К., 2009. – 282 с.
7. Мюллер Н. Вермахт и оккупация (1941–1944) / Н. Мюллер; пер. с нем. А. Артемова, А. Долгорукова, И. Карабутенко, Ю. Чупрова, Г. Шевченко; под. ред. А. Юденкова. – М.: Воениздат, 1974. – 387 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 166, оп. 3, спр. 147, арк. 77.

*Музичко О.Є.,
доцент Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеса,
Україна, кандидат історичних наук*

НАУКОВІ КОНТАКТИ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ТА ІТАЛІЙСЬКИХ ІСТОРИКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Метою статті є висвітлення наукових зв'язків істориків з території Південної України та їх італійськими колегами у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Визначено коло постатей, установ, товариств, що контактували один з одним, італійська тематика у творах південноукраїнських істориків, присутність італійців серед місцевих істориків. Зроблено висновок, що італійський напрямок співпраці південноукраїнських істориків був одним з найбільш традиційних, усталених та плідних.

Ключові слова: Південна Україна, Італія, історична наука

У другій половині XIX – на початку XX ст. значно поживалися міжнародні контакти українських науковців, зокрема, істориків. Метою цієї статті є висвітлення наукових зв'язків істориків, які мешкали та працювали на території Південної України, з їх італійськими колегами у другій половині XIX – на початку XX ст. Попри наявність фрагментарних згадок, ця наукова проблема визначена нами вперше.

Основи історичних досліджень у 1840-х – 1860-х роках в Одесі заклало Одеське товариство історії та старожитностей (ОТІС). Його провідні члени М.М. Мурзакевич та Ф.К. Брун були першими дослідниками історії італійських колоній у Криму. М. Мурзакевич був членом двох академій у Римі, Ф. Брун – членом-кореспондентом Лігурійського товариства історії вітчизни (Генуя), підтримував тісні наукові зв'язки з італійськими колегами [4, арк. 1-33]. Якщо М. Мурзакевич у другій половині XIX ст. переорієнтувався на інші питання, то саме у цей час у виданні Академії наук було надруковано статтю Ф. Бруна [3; 17].

Одним з перших членів ОТІС був італієць, член багатьох італійських товариств, А.Ф. Спада, завідувач музею товариства. Серед перших членів були Д.А. Беллоро – начальник архіву банку Св. Георгія у Генуї, член-кореспондент – член академії наук у Палермо К.І. Беккі.

У Новоросійському університеті серед викладачів-істориків не було осіб італійського походження. Проте, викладач італійської мови Джованні Сперандео зацікавився історією одеської італійської колонії та написав відповідний твір італійською мовою. Натомість історичне італознавство (передусім антикознавство) перебувало у центрі наукових зацікавлень низки істориків. Італознавчі основи заклали представники старшої школи істориків-антикознавців, професори кафедри класичної філології Ф.А. Струве, В.Н. Юргевич та В.І. Модестов. До того ж В.Н. Юргевич тривалий час був фактичним головою ОТІС. З цих осіб особливо закоханим в Італію був В.І. Модестов, якій останні роки свого життя прожив саме там, помер і був похований у Римі. Як лектори та науковці велику увагу античній історії Італії приділяли антикознавці Л.Ф. Воеводський, О.М. Деревницький, Б.В. Варнеке, Ф.І. Успенський, Е.Р. фон Штерн, О.Ф. Базінер, Ф.В. Режабек, І.І. Луньяк, О.А. Павловський, Н.П. Кондаков, М.І. Мандес, Б.В. Фармаковський. Ці історики активно діяли не лише у згаданому ОТІС, але й в інших провідних історичних товариствах Одеси – Історико-філологічному та Бібліографічному. Наприклад, О.Ф. Базінер прочитав на одному з засідань ІФТ доповідь про малярію у Давньому Римі.

Найбільше цих вчених цікавив культурознавчий, передусім мистецький, аспект історії давньої Італії. Більш у товщу соціуму намагалися проникнути представники юридичного факультету, історики римського права, зокрема, Д.І. Азаревич. У 1884 р. він переклав з італійської мови підручник з історії римського права Гвідо Паделетті. Наступник Д.І. Азаревича на кафедрі історії римського права К.М. Смірнов був автором оригінальної економіко-правової праці про банки у давньому Римі [14].

Проте, не лише антикознавці цікавилися історією Італії. На початку XX ст. в університеті викладали автори низки медієвістичних праць на італознавчу тематику П.М. Біциллі (він же автором також антикознавчої праці про К. Тацита) та В.Е. Крусман [1; 2; 11]. Закоханий і Італію, русист Є.О. Загоровський опублікував в останньому томі «Записок» ОТІС статтю про взаємини Росії та Італії у XIX ст. У 1880-х роках в університеті викладав видатний філософ М.Я. Грот. Великий резонанс у суспільстві мали його публічні лекції про Д. Бруно. Один з молодших викладачів НУ, діяч українського національного руху, І.М. Бондаренко коштом одеської «Просвіти» опублікував нарис про Д. Гарібальді. Італійська тематика була

присутня не лише у навчальних курсах та спецкурсах, але й у самостійній роботі студентів, що найчастіше полягала у підготовці робіт – залікових, медальних, випускних (кандидатських дисертацій). Так, уривок з роботи Моїсея Бруна про вплив Візантії на Південну Італію у IX та X ст. був опублікований у 37 томі «Записок» НУ.

У другій половині XIX ст. передусім стараннями названих вище професорів НУ поживалися контакти між ОТІС та Італією. У 1858 р. дійсним членом товариства було обрано неаполітанського археолога та епіграфіста Бернардо Кваранта, у 1862 р. – генуезького архівіста Мікеле Канале, архітектора Ф. Моранді, маркиза О.Ф. Паулуччі, у 1871 р. – генуезьких істориків Л. Бельграно, К. Десімоні, аббата А-Р. Вінья (обидва останніх члени Генуезького Історичного товариства), у 1877 р. – Матео Камера з Салерно. У 1871 р. співробітником ОТІС було обрано директора Ферарського музею Н. Чітаделла, у 1892 р. членом-кореспондентом – бібліотекаря королівської бібліотеки Св. Марка у Венеції Г. Соранцо. Контакти не залишалися суто символічними, як і у випадку з іншим одеським товариством Історико-Філологічним. Переважно йдеться про обмін виданнями, літературою, дарування старовинних артефактів.

Важливим напрямком контактів були систематичні подорожі південноукраїнських істориків до Італії. Серед згаданих вище істориків найбільш резонансними були відвідини Італії Ф.А. Струве, Н.П. Кондакова та О.І. Кірпічнікова, адже свої враження вони виклали у друкованих текстах [5; 7-9; 15-16]. Найбільш науково-плідними були подорожі Н. Кондакова. Він оглядав колекції теракотових статуеток та інших глиняних виробів у міському музеї Верони, археологічному музеї Мілана. Грецькі рукописи з мініатюрами він вивчав у бібліотеках Св. Марка та канцелярії грецької церкви у Венеції, Амброзіанській бібліотеці в Мілані, соборі Падуї. Н. Кондаков вивчав археологічні пам'ятки Рима, Флоренції, Парми, Болоньї, Равенни, Пізи, Сієни. Значний інтерес для нього становив порівняльний аналіз зразків давньохристиянського та візантійського мистецтва. У Римі вчений вивчав барельєфи різьблених дерев'яних дверей базилики Св. Сабіни на Авентинському пагорбі. У Неаполі він оглянув колекції Національного музею, відвідав Помпеї, Геркуланум, Пуццолі, Салерно, Амальфі, Сицилію. Дослідження мозаїки італійських храмів дозволило одеському історичному мистецтву довести вплив візантійського мистецтва на італійське. У 1877 р. Н. Кондаков виступив перед членами «Товариства читання лекцій з християнської археології» у Римі під керівництвом видатного італійського історика мистецтва Джан-Баттіста де Россі [10, с. 208-209, 270-271].

В італійських архівах матеріали для своїх візантинознавчих досліджень шукав професор кафедри візантійської філології НУ С.Д. Пападімітріу. У 1910 р. В.Е. Крусман відвідав Італію у 1910 р. з метою досліджень англійсько-італійських відносин у XV – XVI ст. Були у відрядженнях в Італії історики Є.М. Щепкін, І.А. Линниченко, М.Г. Попруженко, Є.Г. Кагаров.

Головний центр історичної науки у Криму, Таврійська вчена архівна комісія, природно приділяла велику увагу історії італійських колоній у Криму. Головним спеціалістом з цього питання у товаристві був феодосійський історик швейцарського походження Л.П. Коллі [6]. Саме цьому історичному належить заслуга у налагодженні зв'язків з італійськими колегами. У 1906 р. на запрошення вченого архіваріуса Мілана, доктора Еttore Верга кримський дослідник надіслав на міланську виставку з нагоди відкриття Симплонського тунелю понад шістьдесят великих світлин, малюнків, гравюр генуезьких веж та епіграфічних плит Феодосії та Судака. Ці експонати дуже зацікавили італійських вчених, які у кількох статтях

висловили йому глибоку вдячність. У 1913 р. Феодосію відвідав голова Лігурійського історичного товариства маркіз Чезаре Імперіалі ді Сант Анджело. Він подарував Л.П. Коллі як зберігачу Феодосійського музею видань від Генуезького міського управління, Генуезького портового управління та Лігурійського історичного товариства. На початку 1914 р. Л.П. Коллі обрали почесним членом Лігурійського історичного товариства та нагородили командорським хрестом ордена Італійської корони [12, с. 211].

Поштовхом для подальшої підтримки контактів у всіх галузях і, зокрема, історичної науки, був візит до Криму та Одеси у травні 1890 р. італійського принца Віктора-Емануїла. Він відвідав музей ОТІС, зустрівся з В. Юргевичем, О. Кірпічниковим, В. Яковлевим [13].

Таким чином, попри загалом провінційний статус, порівняно з головними центрами історичної науки, південноукраїнські історики налагодили досить різноманітні контакти з італійськими колегами, демонстрували велике зацікавлення різноманітними італознавчими темами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бицилли П. М. Салимбене. Очерки итальянской жизни XIII в. – Одесса, 1916. – 389 с.
2. Бицилли П. М. Тацит и Римский империализм // Записки Одесского общества истории и древностей (ЗООИД). – Одесса, 1912. – Т. 30. – С. 377-388.
3. Брун Ф. К. О поселениях итальянских в Газарии: топографические и исторические заметки / Ф.К. Брун. – М., 1872. – [2], 39 с.
4. Державний архів Одеської області. – Ф. 160. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1-33.
5. Кирпичников А.И. Из вечного города. – Одесса, 1892. – 8 с.
6. Колли Л. Христофоро Ди-Негро, последний консул Солдайи // Известия Таврической Ученой Архивной Комиссии (ИТУАК). – Т. 38. – 1905. – С. 1-28.
7. Кондаков Н. Отчет Н. Кондакова о его занятиях за границей с 1-го марта по 1-е сентября 1875 г. / Н. Кондаков // Записки Императорского Новороссийского университета (ЗИНУ). – 1876. – Т. 18. – Ч. 2. – С. 177 – 183.
8. Кондаков Н. Отчет Н. Кондакова о его занятиях за границей с 1-го сентября 1875 г. по 1-е марта 1876 г. / Н. Кондаков // ЗИНУ. – 1876. – Т. 20. – Ч. Ученая. – С. 175 – 179.
9. Кондаков Н. Отчет доцента Н. Кондаков о его занятиях за границей с 1-го марта по 1-е августа 1876 г. / Н. Кондаков // ЗИНУ. – 1877. – Т. 21. – Ч. 2. – С. 277 - 286.
10. Кондаков Н. П. Воспоминания и думы / Сост. И. Л. Кызласова. – М., 2002. – 415 с.
11. Крусман В. Э. Джозафат Барбаро и Помпоний Лэт и их путешествие по югу России. – Одесса, 1917. – 27 с.
12. Маркевич А.И. Памяти Людовика Петровича Колли // ИТУАК. – 1918. – № 55. – С.208 - 214.
13. Одесский вестник. – 1890. – 12 мая.
14. Смирнов К. М. Банки и банкирский депозит в Риме. – Одесса, 1909. – 198 с.
15. Струве Ф. А. Слово, читанное действительным членом Ф. Струве в заседании Одесского Общества истории и древностей 26 апреля 1868 года о найденных надписях в Закавказском крае и о поездке в Афины, Рим и Германию // ЗООИД. – 1868. – Т. 7. – С. 282 - 286.
16. Струве Ф. А. Путевые заметки. Отчет о командировке его в Афины, Рим, Париж и Германию. – Одесса, 1869. – 54 с.

17. Bruun Ph. Notices historioques et topograph, gues concernant les colonies italiennes en Cazarie / Ph. Bruun // Memoires de l'Academie de St.-Petersburg. – St.-Ptb, 1866. – Serie VII. – T. 10. – № 9. – P. 1-100.

*Пількевич В.О.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
М. Київ, Україна*

ІСТОРИЯ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)

У статті розглянуто основні етапи створення Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Встановлено, що попередники ЮНЕСКО не виконали своєї історичної місії. Охарактеризовано основні цілі діяльності ЮНЕСКО у сучасному світі.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури була створена після Другої світової війни. В ході формування нової системи міжнародних відносин ЮНЕСКО зайняла своє важливе місце, метою якої стало збереження миру у світі шляхом поширення культурних, наукових і освітніх зв'язків між країнами. У Статуті Організації визначено ідею її створення та діяльності: «Думки про війну виникають в розумах людей, тому в свідомості людей потрібно укорінювати ідею захисту миру» [2, С. 5].

Роблячи екскурс в минуле, досліджуючи передісторію створення ЮНЕСКО, необхідно звернути увагу на міжнародну систему, що була сформована Після першої світової війни, де країни-миротворці, намагаючись запобігти новим війнам, представили світу міжнародну організацію, ціль якої і полягала у збереження миру у світі. Ліга Націй не виконала своєї історичної місії, крок за кроком ламаючи всю побудовану Версальсько-Вашингтонську систему. В контексті розгляду нашого питання, варто звернути увагу на міжнародні інституції Ліги Націй, які і були попередниками ЮНЕСКО. Спеціальний комітет Ліги націй з питань інтелектуального співробітництва, який діяв з 1922 по 1946 рр., і його виконавча установа – Міжнародний інститут інтелектуального співробітництва (1925 – 1946). Міжнародне бюро освіти створена у 1925 році у Женеві. З 1969 р. воно є частиною структури Секретаріату ЮНЕСКО і має власний статут. Але, як і Ліга Націй, ці установи не відіграли значної ролі на міжнародній арені.

В розпал Другої світової війни країни-учасниці починають ставити на порядок денний питання вирішення післявоєнного стану системи освіти, виробити шляхи відродження цієї сфери. Голова Британської ради М. Робертсон і спеціаліст у справах освіти Р. А. Батлер стають ініціаторами скликання Конференції міністрів освіти союзних держав у 1942 році. Цей факт переконливо свідчить, що навіть під час небезпечних бойових дій війни, у світі піднімається ідея охорони і відтворення освітньої сфери. Ця галузь є головною у діяльності ЮНЕСКО, оскільки у суспільстві є чітке розуміння, що за освітою майбутнє. Хоча основними напрямками діяльності Організації є не лише освіта, але й культура (збереження культурної спадщини, розвитку міжкультурного діалогу, популяризація різних культур), наука, але все ж лідируючу роль відіграє саме освітня сфера. Колишній генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор зазначав: «Для ЮНЕСКО освіта – це не тільки одна з цілей і навіть не тільки одна з прав, закріплених у Всесвітній декларації прав людини, вона являється також нашим основним і часто нашим єдиним важелем

діяльності» [1, С. 4]. Освіта дає поштовх для розвитку наукових знань, інноваційних технологій тощо.

У листопаді 1945 року відбулася підготовча конференція у Лондоні. 16 листопада 1945 року було відписано Статут ЮНЕСКО, а 4 листопада 1946 року він був ратифікований 20 держав світу. З того часу ЮНЕСКО займає вагомe місце в системі ООН, ставлячи перед собою мету – зберегти мир у світі шляхом поширення освітніх, наукових і культурних зв'язків. ЮНЕСКО має 3 керівні органи: Генеральну конференцію, Виконавчу раду і Секретаріат.

В своїй діяльності ЮНЕСКО не обмежується лише сприянню освітніх, наукових і культурних зв'язків, але і розвиває інформаційно-комунікаційні засоби, піднімає та допомагає вирішувати проблеми відсталих країн, зокрема Африки, звертає увагу на гендерну рівність тощо.

ЮНЕСКО працює над створенням умов для діалогу між цивілізаціями, культурами і народами, які базуються на повазі до спільних цінностей. Завдяки діалогу світ може прийти до глобального розуміння сталого розвитку, що охоплює дотримання прав людини, взаємну повагу і зменшення бідності – все це складає сутність місії і діяльності ЮНЕСКО [3].

Отже, поява ЮНЕСКО на міжнародній арені є важливою подією світового значення, адже, переживши дві світові війни, безліч революцій і збройних конфліктів, людство усвідомило цінну миру, поваги, свободи і безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Майор Ф. Образование и человеческое развитие / Ф. Майор // ЮНЕСКО. Деятельность в области образования во всем мире. – Париж, 1994.

2. Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры / Основные документы. Издание 2014 года, включающее тексты документов и изменения, принятые Генеральной конференцией на 37-й сессии (Париж, 5 – 10 ноября 2013 г.) [Электронный ресурс] / База даних UNESDOC. Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002269/226924r.pdf#page=6> —

3. ЮНЕСКО. Что это за Организация? [Электронный ресурс] / Режиму доступу: <http://www.unesco.org/new/ru/unesco/about-us/who-we-are/introducing-unesco/>

Гедьо А. В.,

Дипломатична академія України при МЗС України

І. І. СОКОЛОВ: ДОЛЯ ВІЗАНТОЛОГА В ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ

Висвітлено проблему знищення представників наукової еліти, зокрема, історика церкви, чий дослідницькі інтереси не співпадали з потребами радянської тоталітарної держави, на прикладі біографії І. І. Соколова.

Ключові слова: Іван Іванович Соколов, візантолог, наукова еліта, біографія, тоталітарна держава.

Одним із важливих аспектів історії ХХ ст. є розвиток науки в умовах становлення тоталітарних режимів. Проблема існування творчої особистості в суспільстві з визначеними державно-партійними пріоритетами сьогодні є актуальною. Саме така проблема – доля науковця в тоталітарних умовах, на прикладі постаті візантолога І.І. Соколова обрана для дослідження.

Іван Іванович Соколов (1865–1939), професор Санкт-Петербурзької Духовної академії, відомий вчений, історіограф, історик церкви та візантолог, деякий час проживав у Києві. Він народився 2 листопада 1865 р. у родині священика с. Нова Алексєєвка Саратовської губернії. Спочатку хлопець навчався у Саратовському духовному училищі та семінарії, після закінчення якої 1886 р. вступив до Казанської духовної академії, закінчивши її 1890 р. першим кандидатом-магістрантом. Протягом року І. І. Соколов був професорським стипендіатом при кафедрі загальної церковної історії.

1891 р. у Казанській духовній академії відбувся захист магістерської дисертації І. І. Соколова на тему «Состояние монашества в византийской церкви с половины IX в. до начала XIII в.», внаслідок якого кандидат дістав вчений ступінь магістра богослов'я (затверджений у цьому званні Св. Синодом у 1894 р.). 1896 р. за яку вчений отримав премію митрополита Макарія.

Після захисту дисертації І. І. Соколов протягом 1894–1903 рр. викладав у Санкт-Петербурзькій духовній семінарії, продовжував свої візантологічні студії та публікував результати своїх досліджень у тогочасній науковій пресі. Це з часом дало підставу запросити його на кафедру історії Греко-східної церкви Петербурзької духовної академії [13, с. 695], де він пропрацював до 1918 р., викладаючи такі курси, як «История византологии как науки в связи с культурным влиянием Византии на Древнюю Русь и Западную Европу», «История разделения церквей в IX – XI вв.», «История патриаршего управления в Византии и на современном греческом Востоке», «История просвещения и богословской науки в Византии с половины IX до половины XV в. (843 – 1453)», «История Иверской церкви до начала XIII в.» [10, с. 26, 34; 11, с. 18, 25].

1904 р. вчений захистив докторську дисертацію на тему «Константинопольская церковь в XIX в. Опыт исторического исследования», яка дістала присудження Радою академії премії Чубинських (1904), а згодом Св. Синодом – премії митрополита Макарія (1906). У жовтні 1904 р. І. І. Соколов був обраний ординарним професором Санкт-Петербурзької духовної академії [11, с. 10].

Протягом 1905–1906 р. вчений, як фахівець з православного Сходу, став членом Передсоборного присутствія під головуванням митрополита Антонія та виступив з пропозицією відкрити кафедри історії грецько-східної церкви у всіх духовних академіях Російської імперії. Ця ідея була реалізована.

Знаком визнання Православною церквою його заслуг, стало запрошення найбільш видатних російських богословів на скликаній 15 серпня 1917 р. Помісний Собор, де вчений увійшов до складу відділу вищого церковного управління [9, с. 151].

Рятуючись від репресій, яких зазнали викладачі духовних закладів після революційних подій 1917 р., І. І. Соколов на початку 1919 р. переїхав до Києва, а з березня 1919 р. І. І. Соколов став приват-доцентом Київського університету і почав викладати курс історії Візантії та спецкурси з історії грецької православної церкви XV ст. і візантійської історіографії [6].

З 1919 по 1921 рр. вчений викладав історію Візантії на Вищих жіночих курсах, новогрецьку мову в Близькосхідному інституті, візантійську палеографію та візантійську культуру в Київському археологічному інституті [13].

Крім викладацької Іван Іванович плідно займався науковою діяльністю. 3 квітня 1919 р. рішенням Першого відділу УАН І. І. Соколова було прийнято постійним науковим співробітником зі спеціальних доручень. Він мав займатися пошуком та вивченням в київських архівах і бібліотеках матеріалів з історії української церкви і духовної культури [8, арк. 77].

З 4 квітня 1919 р. І.І. Соколов став співробітником Археографічної комісії УАН. У звіті Археографічної комісії за 1921 р. акад. В.С. Іконніков зазначав, що І.І. Соколов вивчав грецькі рукописи у архівах Ніжина, Чернігова, Харкова, київського грецького монастиря св. Катерини, зробив доклад про ніжинське братство. Наступного року вченому доручалося досліджувати грецькі матеріали по культурним взаєминам між Україною та Грецією у Петербурзьких рукописних збірках», враховуючи його переїзд до Петрограду [7, арк. 14].

Протягом 1922–1923 рр. він викладав університетський курс «Социально-политические отношения в государствах Ближнего Востока». З 1920 по 1923 р. І. І. Соколов також був викладачем Петербурзького Богословського інституту, в якому читав «Историю греко-восточной церкви от разделения церквей до настоящего времени вместе с историей церкви Грузинской» [1, с. 5]. Згодом йому прийшлося зайнятися історією нової Греції та викладанням новогрецької мови в Ленінградському інституті історії, філософії та лінгвістики, що існував при Ленінградському державному університеті, Інституті східних мов і Науково-дослідному інституті порівняльного вивчення мов і літератур Заходу й Сходу ім. А. Н. Веселовського [10], співпрацював з «Русско-Византийской Комиссией» при АН СРСР.

Після повернення до Петрограду І.І. Соколов не переривав наукових контактів з УАН. Влітку 1927 р він взяв участь в роботі Таврійської краєзнавчо-лінгвістичної експедиції Ленінградського університету, котра на державному рівні вперше досліджувала грецькі колонії Приазов'я. Наступного року. І. Соколов продовжував досліджувати мову маріупольських греків уже в складі експедиції Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. Так, у 1929 р. для друку в «Записках» він надав статтю про переселення греків з Криму до Приазов'я [12]. Вчений досить плідно співпрацював з історичною секцією М. Грушевського, надсилав до часопису установи «Україна» історіографічні замітки, статті, рецензії.

22 грудня 1933 р. І. І.Соколов був заарештований. У сфабрикованій справі йому було відведено роль одного з керівників «контрреволюционной церковно-монархической организации «Англиканы». Усім звинуваченим було інкриміновано відносини з англіканською церквою, яка на той час була єдиною суспільною силою в Європі, котра відверто протестувала проти переслідувань православних християн у СРСР. Вченого також звинуватили у тому, що він писав та відправляв закордон інформацію про гоніння на релігію, які мали місце в країні.

3 лютого 1934 р. до К. Пешкової, яка очолювала громадську організацію «Допомога політичним в'язням», звернулися по допомогу дружина несправедливо засудженого вченого. В листі від вона писала: «В моей семье случилось большое горе! Арестован мой муж Иван Иванович Соколов ... обвиняется по 58 статье, параграф 10 и 11. Я предпочла бы лучше смерть мужа, нежели такой позор, как для мужа, так и для всей семьи. Главное, осталось пять человек детей (меньшему 2 года), абсолютно без всякой материальной поддержки, ... муж был единственным работником семьи. На хлеб в этом месяце мне карточек не выдали, и дети остались без хлеба» [2, арк. 49].

3 жовтня 1936 р. до К. Пешкової звернувся І.І. Соколов зі словами: «Помогите мне освободиться из ссылки, в которой нахожусь почти три года, возвратите меня в Ленинград со всеми правами советского гражданина и ученого, спасите моих детей, бедствующих и голодающих» [3, арк. 77].

В березні 1937 за допомогою до К. Пешкової звернувся діти І.І. Соколова [4, арк. 1-5]. Нарешті 8 грудня 1938 р. І. І. Соколов, завдяки багатократним поданням Помполіта, був звільнений [5, арк. 181-184].

На жаль, нам не вдалося поки з'ясувати, чи вдалося вченому повернутися до Ленінграду, бо 3 травня 1939 р. він помер [15, с. 695.].

Отже, радянська тоталітарна держава цілеспрямовано і поступово знищувала наукові кадри та представників інтелігенції. Це мало негативні наслідки для розвитку вітчизняної науки та вищої освіти. В нашому випадку йдеться про ліквідацію фахівця цілого наукового напрямку – візантології, який ще до сьогодні залишається не опанованим українською науковою спільнотою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Востоковедение в Петрограде. 1918–1922. – Пг., 1923.
2. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. 8409. – Оп. 1. – Спр. 1153.
3. ДАРФ. - Ф. 8409. – Оп. 1. – Спр. 1526. – Арк. 77.
4. ДАРФ. - Ф. 8409. – Оп. 1. – Спр. 1599. – Арк. 1-5.
5. ДАРФ. - Ф. 8409. – Оп. 1. – Спр. 1587. - Арк. 181-184.
6. Звідомлення про діяльність Української Академії наук за 1920 р. // Історія Національної академії наук України. 1918–1933: Науково-довідковий апарат. – К. : НБУВ, 2002. – С. 263.
7. ІР НБУВ – Ф. X. – Спр. 10402–10409. – Арк. 14.
8. ІР НБУВ – Ф. X. – Спр. 30777. – Арк. 17.
9. Лебедева Г. Е. Из истории отечественного византиноведения конца XIX – начала XX в.: И. И. Соколов / Г. Е. Лебедева, М. А. Морозов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/2687/1/adsv-29-11.pdf>.
10. Отчет о состоянии С.-Петербургской духовной академии за 1903 г. – СПб., 1904.
11. Отчет о состоянии С.-Петербургской духовной академии за 1904 г. – СПб., 1905.
12. Соколов И. Эмигрантство греков из Крыма в 1778 г. и поселение их на Мариупольщине // ІР НБУВ – Ф. X. – Спр. 4488–4489.
13. Чередниченко А.М. Київський період наукової діяльності І. Соколова / А.М. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія «Історія». – 2006. – Вип. 82–84. – С. 90–91.
14. Чулков М. Один год моей жизни: Страницы дневника / М. Чулков // Минувшее: Исторический альманах. – М., СПб., 1994. – № 15. – С. 518.
15. Чернухін Є. К. Соколов Іван Іванович / Є. К. Чернухін // Енциклопедія історії України. – Т. 9. – К., 2012.

Нарадько А.В.,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Полтава, Україна

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛУБЕНСЬКОГО ПОВІТОВОГО ТОВАРИСТВА ПІКЛУВАННЯ ПРО НАРОДНУ ТВЕРЕЗІСТЬ

Товариства піклування про народну тверезість – специфічні організації, що пропагували серед народу ідею тверезого способу життя, поширювали ідею зменшення вживання спиртних напоїв або повного їх не вживання та здійснювали нагляд за торгівлею алкоголем. Ці товариства засновували місцеві культурні центри: народні доми, бібліотеки, музеї, театри, школи, курси для дорослих, чайні, хори, проводили культурно-масові заходи (безкоштовні або за зниженими цінами) –

народні читання, гуляння, вистави. На прикладі діяльності Лубенського піклування про народну тверезість можна спостерігати ставлення суспільства до діяльності подібних товариств.

Ключові слова: Лубенське повітове товариство піклування про народну тверезість, приватна ініціатива, освіта.

Товариства піклування про народну тверезість – специфічні організації, що пропагували серед народу ідею тверезого способу життя, поширювали ідею зменшення вживання спиртних напоїв або повного їх не вживання та здійснювали нагляд за торгівлею алкоголем. Вони виникли з 1874 року за ініціативи держави й захищали її інтереси, протидіючи незаконному виробництву та обігові міцних алкогольних напоїв (монопольне право на це мала лише держава). Однак діяльність товариств поширювалась й на інші сфери – створення шкіл, читалень, чайних, хорів, музеїв, проведення народних читань, і т. ін. З часом саме культурно-просвітницька діяльність товариств піклування про народну тверезість стає провідною. Товариства складались з дільничних попечителів, членів, що виконували функцію нагляду та членів-змагателів, що бажали стати дійсними членами й усіляко допомагали товариству. Товариства існували на державні кошти та на благодійні пожертви.

Лубенський повітовий комітет товариства піклування про народну тверезість був одним із найбільш активних серед подібних закладів Полтавської губернії. Вже у 1899 році це товариство нараховувало 33 постійні члени та 240 членів-змагателів. Ними велась активна пропаганда здорового способу життя, зокрема, у церкві та вечірній школі для дорослих.

Піклування про народну тверезість сприяли розвитку народної освіти. У 1898 році Лубенський повітовий комітет заснував при чотирьох земських народних школах експериментальні вечірні курси для дорослих із метою пропаганди тверезого способу життя. Товариство сплачувало кожному училищу за проведення курсів п'ять крб. на рік, а починаючи з 1899 року – десять крб. У 1899 році вечірні курси для дорослих діяли при семи училищах, а у 1900 – при десяти. Протягом 1901 року вечірні курси для дорослих діяли у одинадцяти народних училищах [1, с. 36]. У 1902-1903 роках вечірні курси для дорослих діяли при трьох земських училищах. Товариство платило винагороду викладачам вечірніх курсів при двох училищах – 20 та 25 крб., а викладач вечірніх курсів третього училища працював безкоштовно. У 1904 році оплата викладачів курсів в трьох училищах зросла до 35 крб. [2, с. 37-42].

18 липня 1901 року до Лубенського піклування звернулася Катерина Михайлівна Скаржинська з пропозицією відкрити у Лубнах чоловічі, жіночі, єврейські та тюремні недільні школи та надати матеріальну допомогу закладам початкової освіти. 21 липня на засіданні комітету піклування прийнято рішення про призначення Скаржинської розпорядницею жіночих недільних шкіл Лубен. У вересні 1901 року комітет закликав місцеву інтелігенцію стати вчителями в чоловічій або жіночій недільній школі. На пропозицію комітету погодились 23 особи з 78, що були офіційно повідомлені [3, с. 37-51].

У 1901 році до товариства звернулась Надія Василівна Супруненко з проханням виділити субсидію на переплетіння книжок, купівлю меблів для організації читань для арештованих при лубенській в'язниці. Їй було надано субсидію у 25 крб. [4, с. 7]. У липні 1903 року товариство надало ще 25 крб. для купівлі книжок у бібліотеку в'язниці та проведення читань [5, с. 4]. У січні 1902 року було отримано дозвіл полтавського губернатора на відкриття у лубенській в'язниці недільної школи. Заняття для 30 учнів новоствореної школи розпочалися 3 лютого. У в'язниці проводилися читання, діяла бібліотека, що на кінець 1902 року

нараховувала 723 назви книжок. Школа утримувалася на різноманітні внески. Гроші надходили від приватних осіб: найбільше пожертвувала К.М.Скаржинська – 15 крб. Усього надійшло 127 крб. від 28 осіб, що жертвували від 10 крб. до 50 коп. Дарували й різноманітні речі. К.М.Скаржинська надала 160 книжок, 19 підручників, 20 грифельних дощок, 100 грифелів, пакунок паперу та шість дюжин олівців. Пані Вахтерова – 105 книжок та картини із зображенням святих. Лубенське Спасо-Преображенське братство – десять примірників “Євангелія” та 100 брошур “Життя Святих”. Лубенський комітет піклування про народну тверезість – 35 книжок творів О.С.Пушкіна та М.Ю.Лермонтова. Харківське товариство поширення грамотності – 54 книжки свого видавництва [6, с. 5-7].

У 1897 році Лубенським товариством піклування про народну тверезість на пожертвованій сільським товариством землі було збудовано «Народний дім» у с. Литвяках, що вміщав чайну, залу для читань та спектаклів та безкоштовну бібліотеку-читальню. Товариство витратило на будівництво 2500 крб. Безкоштовна бібліотека-читальня, що налічувала 1311 томів, у травні 1899 року була передана повітовим земством товариству. У народному домі проходилися спектаклі, літературні вечори, 18 читань із використанням проекційного ліхтаря та 83 – без нього [7, с. 110].

У квітні 1896 року товариство взяло в оренду сад у купця Бахмутського на десять років. У 1900 році у саду проведено вісім народних гулянь. 29 червня 1898 року товариство відкрило власний літній театр у саду. У 1900 році у театрі виступала трупа російських артистів К.Е.Олігіна, що давала декілька народних спектаклів за низькими цінами (не більше 10 коп. у свята та 20 коп. будням за вхід у сад із правом перегляду спектаклю).

З 1897 року товариство надавало допомогу безкоштовній приватній бібліотеці-читальні у с. Литвяках – по 100 крб. на рік, а з 1899 року бібліотека перейшла у володіння товариства. На 1900 рік бібліотека мала 1159 назв книжок у 1409 томах. До 1903 року товариство надавало субсидію безкоштовним бібліотекам Лубенського дамського товариства: Яблонській й Оржицькій по 50 крб., а Лубенській бібліотеці – 100-200 крб. на рік; читальня при чайній у Круглику у 1903 році отримала субсидію у 50 крб. [8, с. 9-22].

Товариство вело активну пропаганду тверезого способу життя у формі народних читань. Поступово читання набувають загальнопросвітницького характеру. З другої половини 1899 року по 1914 рік товариство проводило народні читання у Лубнах проводилися у залі повітового з'їзду, білети роздавалися безкоштовно. Щороку проводилося від 6 до 102 народних читань.

Одним із засобів поширення ідеї неживання алкогольних напоїв були чайні з читальнями при них. Лубенське товариство піклування про народну тверезість 16 жовтня 1896 року заснувало першу в Полтавській губернії чайну з невеликою бібліотекою у Лубнах. Її відвідувало до 100 тис. чоловік на рік. У 1900 році товариство витратило на цю чайну 1000 крб. У 1899 році у Лубенському повіті діяло 29 чайних, що були відкриті приватними особами за власні кошти або субсидії товариства, але на 1900 рік внаслідок збитків, що понесли власники, лишилося лише 17 чайних. Субсидія комітету піклування про народну тверезість для відкриття чайних складалася з посуду та ємності для кип'ятіння води на суму 22 крб. Усі читальні отримували від товариства журнали “Русский паломник” із додатками, “Журнал для всех”, “Крестьянское хозяйство” та книжки белетристичного змісту [8, с. 28,33].

31 жовтня 1917 року Лубенське піклування про народну тверезість припинило своє існування через відсутність коштів. Лубенська народна чайна була передана у власність міста Лубен [9, с. 1-2].

Отже, товариства піклування про народну тверезість займались різноманітною діяльністю, спрямованою на поширення ідеї здорового способу життя серед широких верств населення. Ці товариства засновували місцеві культурні центри: народні доми, бібліотеки, музеї, театри, школи, курси для дорослих, чайні, хори, проводили культурно-масові заходи (безкоштовні або за зниженими цінами) – народні читання, гуляння, вистави. Товариства піклування про народну тверезість перетворились з контрольно-наглядових органів на культурно-просвітницькі. На прикладі діяльності Лубенського піклування про народну тверезість можна спостерігати ставлення суспільства до діяльності подібних товариств. З виникненням піклувань про народну тверезість спостерігається збільшення інтересу до їх діяльності, допомога громадськості: вступ в члени товариства, надання благодійної допомоги, пропозиції співробітництва у відкритті чайних, читання лекцій і т. ін. Однак у другому десятилітті ХХ століття спостерігається зменшення активності громадськості та самих піклувань про народну тверезість (майже повна відсутність пожертв товариствам, зменшення кількості народних читань, закриття чайних, читалень), що було зумовлено початком війни, погіршенням матеріального становища населення, брак громадського елемента у цих товариствах та усвідомлення низької ефективності боротьби із пияцтвом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО), ф.773, оп.1, спр.9, 136 арк.
2. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.19, 64 арк.
3. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.7, 56 арк.
4. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.4, 123 арк.
5. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.12, 12 арк.
6. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.18, 58 арк.
7. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.10, 113 арк.
8. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.3, 172 арк.
9. ДАПО, ф.773, оп.1, спр.52, 18 арк.

Бистра М.О.

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця) Україна

ЖИТТЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЧАСІВ НІМЕЦЬКО-РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944 рр.) НА СТОРІНКАХ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

У роботі проаналізовано документальні матеріали фондів Державного архіву Одеської області часів німецько-румунської окупації Одещини (1941–1944 рр.) з метою виявлення інформативних можливостей зазначених документальних фондів у висвітленні життя представників науково-педагогічної інтелігенції в умовах окупації регіону часів Другої світової війни. Зроблено висновки про те, що проаналізований комплекс архівних документальних джерел та періодики дає уявлення про рівень прибутків, пенсійне забезпечення, соціальні умови, особливості викладацької діяльності інтелігенції, участь у науковому житті, пропагандистських заходах румунської влади тощо.

Ключові слова: архівний фонд; документальні матеріали, німецько-румунська окупація, науково-педагогічна інтелігенція.

Все більшої популярності набуває висвітлення історії певного історичного періоду через призму життя окремих верств суспільства, соціальних груп, таких як науково-педагогічна інтелігенція. Це зумовлено необхідністю реконструкції історичних реалій, наповнивши їх елементами емоційності, суб'єктивності. У цьому історики спираються на історичні джерела, серед яких центральне місце посідають писемні. Актуальність теми пов'язана із необхідністю подальшого вивчення маловідомих сторінок історії німецько-румунського окупаційного режиму на території України періоду Другої світової війни, для чого важливим є встановлення інформативності джерел не тільки центральних, а й обласних архівів України, зокрема Державного архіву Одеської області.

Першою спробою системно представити досліднику весь комплекс фондів обласних державних архівів України окупаційного періоду є публікація «Архіви окупації. 1941–1944 рр.» [2]. Частину матеріалів з фондів Державного архіву Одеської області, що висвітлюють аспекти життя науково-педагогічної інтелігенції Півдня України в роки німецько-румунської окупації, було введено до наукового М.І. Михайлуцею [16], А. Далліним [1], Г. Кязимовою [15]. Проте потенціал документальних фондів архіву є ще досить значним.

Метою пропонованої роботи є спроба оцінити інформативні можливості документальних фондів Державного архіву Одеської області у висвітленні повсякденного життя представників науково-педагогічної інтелігенції в умовах німецько-румунської окупації Одещини часів Другої світової війни.

У період війни територія Одеської області разом з іншими регіонами УРСР і МРСР опинилася у складі губернаторства Трансністрія, яка за угодою між німецькою та румунською сторонами від 30.08.1941 р. потрапила під тимчасове управління Румунії, однак перебувала і під наглядом німецької влади. У Державному архіві Одеської області зберігається близько 1000 фондів, які можуть пролити світло на різноманітні аспекти життя педагогів області в період німецько-румунської окупації регіону. Найповніше в архіві репрезентовано фонди органів цивільного адміністративного управління на чолі з цивільним губернатором Трансністрії, яким став професор Г. Алексіану. Серед фондів найбільш інформативними з для нас є фонди «Дирекція культури губернаторства Трансністрії», «Головна реєстратура губернаторства Трансністрія», «Фінансова директорія губернаторства Трансністрія», «Дирекції культури примарії Одеського муніципалітету». Офіційна документація, що може пролити світло на життя інтелігенції представлена текстами угод, діловодними документами навчальних установ, офіційним листуванням. У фондах містяться відомості про кількість навчальних закладів [4, арк. 12–15], про тижневе навчальне навантаження, розмір заробітної плати і податків вчителів та інших категорій працівників дирекції культури [8, арк.11], про призначення академічних пенсій викладачам вишів, матеріали, що характеризують атмосферу у навчальних закладах [6, арк. 30-31, 42-44.]. Документи діловодства дають можливість з'ясувати ім'я викладачів, які працювали в період окупації [9, арк. 95–95 зв.]. Чималу цінність має інформація про утиски працівники навчальних закладів [5, арк. 189]. Є важливі дані, які відбивають наукове життя регіону [7, арк. 75].

Серед фондів архіву 33 належать навчальним закладам, у тому числі фонди вишів. Серед них найбільш інформативно насиченими є фонди «Одеський університет дирекції культури губернаторства Трансністрія», «Одеська

консерваторія дирекції культури губернаторства Трансїстрія”, „Одеський політехнічний інститут дирекції примарі Одеського муніципалітету. Тут зосереджено актові матеріали та діловодну документацію, що характеризують організаційні, фінансові, навчальні та науково-дослідні аспекти діяльності науково-педагогічної інтелігенції в умовах окупації. Найбільш цікавим є „Устав Одеського університету”, який регламентував внутрішнє життя університету, визначав правила поведження студентів і викладачів [13]. Варто виділити й інструкцію дирекції Одеського університету про захист дисертацій [12]. Діловодна документація дає уявлення про бюджети вищих навчальних закладів, їх прибутки і видатки [14], про організаційну структуру, персональних склад працюючих [10, арк. 9, 153], інтенсивність та спрямованість наукового життя педагогічної спільноти, а також участь викладачів в агітаційній роботі на користь окупантів і спротив з боку перших [11, арк. 68, 96, 100].

Специфічним різновидом діловодної документації періоду окупації Одещини є донесення місцевих агентів німецького відділення пропаганди „К”, серед них був і представник науково-педагогічної інтелігенції – доцент А. Поплюйко. Ці документи містять важливу інформацію про атмосферу в Одесі, взаємини румунської влади з населенням, ціни на продукти харчування тощо [3, арк. 5, 25, 26, 32].

Отже, актова та діловодна документація фондів архіву може дати різнобічну інформацію про повсякдення науково-педагогічної інтелігенції регіону. Важливим історичним джерелом виступають також матеріали періодичної преси часів окупації, вони значно доповнюють дані офіційної документації. Періодична преса регіону була переважно російськомовною і суворо цензурувалися (українська мова заборонялася). Уявлення про неї дають матеріали фонду „Відділ преси Губернаторства Трансїстрії”. З газет досліджуваного періоду до аналізу було залучено три основні, що відбивають різні спектри читацьких інтересів і з різних боків можуть характеризувати життя в даний час.

Першим періодичним виданням Одеси стала “Одесская газета”, яка виходила з 17.10.1941 р. по 04.03.1944 р. і була офіційним друкованим органом Одеської примарії. Тому основне місце тут посідали офіційні повідомлення, декрети, правила, та розпорядження влади. Головним редактором газети з 1942 р. був педагог С. Думітрашку. Газета досить регулярно повідомляла населення про відкриття навчальних закладів [22], матеріали газети дають змогу уявити загальне становище системи освіти часів румунської окупації [21], наукове життя регіону [23].

Газета “Молва” теж важлива для нас, вона була друкованим органом дирекції культури губернаторства Трансїстрія. З 1 грудня 1942 р. по 8 квітня 1944 р. вона виходила щоденно і була популярною. Крім офіційних оголошень, політичних новин та антисемітських матеріалів “Молва” містила літературні оповідання, редакційні замітки, авторські репортажі, чим вигідно вирізнялась поміж інших видань. Газета багато уваги приділяла організації вищої освіти та діяльності вишів регіону, тут були постійні рубрики «Культурне життя», «Життя Трансїстрії», які містили матеріали про Одеський університет, Народний університет, консерваторію, духовну освіту [17], наукову діяльність інтелігенції [18].

Наступною знаковою газетою міста стала „Одесса” (1942 – 1943 рр.), яка була орієнтована на менш вибагливого читача. Тут міститься набагато менше фактичної інформації, проте видання як ні яке інше дає уявлення про дух епохи. За висловом А. Далліна “Одесса” була значним симптомом часу, відображенням загального бажання “нормальності” і буржуазних задоволень [1, р. 58]. На шпальтах газети

було розміщено текст гімну Румунії, вивчення якого було обов'язковим для учнів [19]. У газеті було оголошено про конкурс дирекції культури за сприяння губернатора Трансністрії на кращий антикомуністичний твір [20].

Таким чином, проаналізований комплекс архівних документальних джерел та періодики дає повне уявлення про особливості організації та умови праці інтелігенції, їх участь у науковому житті, про залучення педагогів до пропагандистських заходів румунської влади, рівень прибутків, пенсійне забезпечення, соціальні умови, атмосферу у науково-педагогічних колективах тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dallin A. Odessa, 1941-1944: a Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. – Santa Monica, 1957. – 296 p.
2. Архіви окупації. 1941 – 1944 рр. / упорядк. Н. В. Маковська. – К.: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – Т. 1. – 872 с.
3. Державний архів Одеської області (далі – Держ. архів Одеськ. обл.). – Ф. П-92. – Оп.2. – Спр. 65. – 166 арк.
4. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2242. – Оп.2. – Спр.41. – 113 арк.
5. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2249. – Оп. 1. – Спр. 143. – 189 арк.
6. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2249. – Оп.1. – Спр. 192. – 66 арк.
7. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2249. – Оп. 1. – Спр. 200. – 247 арк.
8. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2249. – Оп. 3. – Спр. 143. – 122 арк.
9. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2255. – Оп. 1. – Спр. 73. – 98 арк.
10. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2271. – Оп. 4. – Спр. 1. – 154 арк.
11. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2271. – Оп. 4. – Спр. 4. – 112 арк.
12. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2271. – Оп.4. – Спр. 5. – 25 арк.
13. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-2271. – Оп.4. – Спр. 10. – 48 арк.
14. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-3960. – Оп. 1. – Спр.5. – 12 арк.
15. Кязимова Г.Х. Освітнє-культурне „вїдродження” в зонї румунської окупації (1941–1944 рр.) / Г.Х.Кязимова // Інтелїгенція і влада. – 2012. – Вип. 27. – С. 135-139.
16. Михайлуца М. І. Освітнє-культурний та релїгїйний стан у перїод румунської окупації Пївдня України (Бессарабія та Трансністрія) 1941 – 1944 рр. // Наука і освіта : зб. наук. праць. – К.: “Хрещатик”, 1997. – Кн. I. – С. 40 – 43.
17. Молва. – 1942. – 3 декабрия.
18. Молва. – 1942. – 30 декабрия.
19. Одесса. – 1942. – 16 октябрия.
20. Одесса. – 1942. – 4 октябрия.
21. Одесская газета. – 1941. – 10 декабрия.
22. Одесская газета. – 1942. – 5 февраля.
23. Одесская газета. – 1943. – 15 октябрия.

Друздєв О.В.,

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України
м.Львів, Україна.*

СПРИЙНЯТТЯ УНІЇ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ НА ПРИКЛАДІ УСПЕНСЬКОГО БРАТСТВА

У статті йдеться про сприйняття переходу на унію в львівській єпархії в першій половині XVIII столїття на прикладі Успенського братства. Аналізуються

основні причини та умови зміни еклезіальної ідентичності. У висновках сформульовано ключові тези для подальшого дослідження тематики.

Ключові слова: унія, Йосиф Шумлянський, Ставропігія, Успенське братство, львівська єпархія.

Кінець XVII – початок XVIII століття позначився рядом соціо-політичних та еклезіальних змін для української громади Львова. Найперше, через складну зовнішньополітичну ситуацію (посилення Московського царства, війна з Османською імперією) загострились конфесійні питання. Розуміючи, що чисельні православні громади можуть стати зняряддям для втручання у внутрішні справи з боку сусідніх держав, уряд Речі Посполитої «реанімував» програму т.зв. «нової унії»[1, с.273]. Очевидно, що метою даної «програми» була конфесійна уніфікація населення. Першим кроком на шляху до цього була неофіційна урядова підтримка проунійно налаштованих ієрархів. Серед них виявились два майбутніх львівських, вже унійних, єпископи – Йосиф Шумлянський (друг короля Яна III Собеського[2, с.791]) та Варлаам Шептицький. Другим кроком стала сеймова заборона 1676 р. людям «грецької віри» мати зносини з Константинопольським патріархом[1, с.273]. Це разом з внутрішніми проблемами Київської митрополії, підірвало канонічну структуру та порядок православних єпархій в межах українських земель Речі Посполитої. Як наслідок, на львівському соборі 1694 р. Шумлянський так обгрунтував потребу приєднання до Католицької Церкви: «я прихилитися до московського патріарха [не буду] – бо до нього наша Русь ніколи не належала; до київського митрополита не хочу, бо він не є нашим вибраним [первоєрархом]. До константинопольського патріарха не можу – не лише тому, що немає там жодного ладу...а й тому, що уже й сеймова конституція ... усім нам, русі, загородила до нього дорогу»[3, с.119]. Відповідно, перехід під юрисдикцію Римського престолу отримав канонічне обгрунтування і став лише справою часу. Юридично, львівська єпархія проголосила унію на львівському соборі 1700 р.. Завдяки ґрунтовній підготовчій роботі Шумлянського, перехід відбувся майже безболісно. Як влучно зауважив Ігор Сkochиляс: «проведення соборів 1694 і 1700 року уможливили публічне обговорення еклезіального статусу Львівської єпархії, тому католицький вибір у масовій свідомості значною мірою був корпоративним актом»[1, с.277]. Однак на заваді остаточної трансформації єпархії стало Успенське братство, яке ще з часів Берестейського собору було включене в «антиунійний рух»[4, с.6] і протистояло унійним планам Шумлянського. Конфлікт між Ставропігією та єпископом викристалізував дві важливі проблеми. Перша: ментальне усвідомлення нової еклезіальної ідентичності. Друга: правовий статус. Стосовно церковного самоусвідомлення. Перехід братства до унії в 1708 р. завершив унійну трансформацію єпархії, однак лише де-юре. Де-факто, братчики розцінювали зміну конфесії як формальність. Логіка такого сприйняття була зрозуміла, як Константинополь (до цього), так і Рим, були достатньо далеко, щоб здійснювати контроль над справами братчиків, тому цілком виправданим було сподівання, що з прийняттям нової юрисдикції нічого не зміниться[5, с.371]. Додавало впевненості й прийняття всіх умов братства, які були закріплені відповідною булаю папи Клементя XII[6, Арк.1-2зв.]. Однак реальність виявилась іншою. Вже 1712 р. нунцій Венедикт Одескалі висунув вимогу до братства усунути священика-неуніата Віталія Яндзинського від служіння в разі відмови ним скласти католицьке ісповідання віри[6, арк.1]. Крім цього, всупереч постановам сеймової конституції 1699 р. про зрівняння у правах уніатів їх становище у Львові не змінилось. У зв'язку з цим, того ж року Ставропігія пригрозила полишити унію, перейшовши під

протекторат Московського царства[7, с.26-27]. І хоч формально їм вдалось отримати відповідні привілеї короля, де-факто юридична суперечка з містом тривала до кінця 40-их рр..

Новий етап боротьби за збереження «давніх звичаїв» розпочався синодом у Замості 1720 р.. Братські представники, під час традиційної молитви, влаштували справжній де-марш, відмовившись визнавати католицький символ віри[8, s.18]. Така поведінка змушувала Конгрегацію по поширенню віри разом з львівським єпископом приділяти більше уваги братству, як дестабілізаційному чиннику в єпархії. Очевидно, що і Конгрегація, і єпископ прагнули уніфікувати діяльність братства у відповідності до норм Католицької Церкви. А це, в свою чергу, звело б діяльність Ставропігії до опіки над церквою та інших форм «плекання побожності»[9, с.20]. Зважаючи на неприйнятність такої уніфікації братчиками, подальші конфлікти були неминучі. 1722 року з подачі кількох членів Ставропігії розпочався судовий процес проти їх сеньйора Стефана Лясковського, якого звинувачували у зловживаннях фінансами конфратернії[10, арк.1-28]. Даний прецедент створив умови для втручання у внутрішні справи братства. Виходячи з судової документації виявилось, що Ставропігія будучи унійною далі друкували книги з «схизматичними помилками», приймала на навчання «студентів-схизматиків» і самі братчики виявляли схильність до «схизми»[11, арк.1-2]. Як наслідок видання книг стало можливим після їх виправлення та затвердження єпископом[12, арк. 1-2], студентів-схизматиків було заборонено приймати[11, арк. 1-2] і назагал було створено ряд можливостей для єпископа під виглядом візитацій, наглядати за братством. По факту, під час цього судового процесу права братства було нівельовано[12, р.112]. І як наслідок, до своєї «реформації» австрійською владою, Ставропігія переживала процес стагнації у всіх сферах діяльності. Хоча, як показали подальші події, унійним воно таки не стало.

Підсумовуючи слід сказати наступне. Прийняття унії в львівській єпархії мало ряд об'єктивних умов та передумов, більшість з яких зводились до питань правового статусу неофітів. Це питання стало однією з причин переходу під юрисдикцію Ватикану й Ставропігійського братства. Однак, як показали подальші події, конфесійна зміна не стала зміною світоглядною. Якщо вище духовенство, отримавши певні преференції, в цілому швидко прийняло нову еклезіальну традицію, то з світськими людьми було важче. Особливо добре складність і реальність зміни за короткий час церковної самоідентифікації можна прослідкувати на прикладі Успенської конфратернії. Приймавши унію, братство цілком обгрунтовано сподівалось на те, що цей крок залишиться чисто символічним. Тому далі зберігала східну традицію як частину власної самоідентифікації. Не зважаючи на подальші конфлікти з Конгрегацією по поширенню віри та львівським єпископатом, фактично протягом всієї своєї історії, Ставропігія зберігала цю традицію. Відповідно, зважаючи на вищесказане, можемо стверджувати, що унійна традиція ще довго ставала частиною самоідентифікації суспільства. Натомість переважаючим було т.зв. «криптоправослав'я», яким і можна охарактеризувати еклезіальну модель поведінки членів Успенського братства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура на правовий статус. / І. Скочиляс. – Львів: Вид-во УКУ, 2010. – XXIV, 832 с.;
2. Чухліб Т. Львівський єпископ Йосиф Шумлянський - військовий діяч та дипломат Корони Польської (60-ті роки XVII - початок XVIII ст.)/Т.

- Чухліб//Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць - Випуск 21 - Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2012. – С.787-801;
3. Собори Львівської єпархії XVI-XVIII століть / упорядкування та історичний нарис Ігоря Скочилися. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2006. – сxliv + 464 с.;
 4. Ісаєвич Я. Історія Львівського Успенського братства: проблеми періодизації) // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні / Матеріали наукової конференції 4-5 квітня 1996 року / за ред. М.Бандрівського. – Львів, 1996. – С.5-8.
 5. Шустова Ю.Обряды и ритуалы как ментальные категории средневековых корпораций: источники и проблемы интерпретации // Источниковедение. Проблемные лекции: Учеб.-метод. модуль / Сост. Р.Б. Казаков, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. - М., 2005. (Серия "Я иду на занятия."). – С. 366-382;
 6. Центральний Державний історичний архів у Львові, ф.129, оп.1, спр.784, 2 арк.;
 7. Копыстянский А. Материалы, относящиеся к истории Львовского ставропигиона в 1700 – 1767 гг. – «Сборник в память 350-летия Львовского ставропигиона», Льв., 1936 г. –284 с.
 8. ks. Ciołka D. Synod Zamojski z 1720r. i jego postanowienia//Almanach Dieczalny. – t.2. – 2006. – S.9-39;
 9. Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI-XVIII століття. – Київ: Наукова думка, 1966. – 252с.;
 10. Центральний Державний історичний архів у Львові, ф.129, оп.1, спр.828, 28 арк.;
 11. Центральний Державний історичний архів у Львові, ф.129, оп.1, спр.868, 2 арк.;
 12. Isaievych Ia. Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine. Edmonton—Toronto, 2006. – 324 p.

Касьянова Н.М.,

*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ,
Україна*

ЖИТЛОВІ УМОВИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УРСР (1940–1960-ті рр.)

Розглянуто забезпечення житлом сільськогосподарських переселенців та робітників по орнабору. Показано матеріально-побутові умови. З'ясовано основні проблеми та труднощі їх влаштування на нових місцях.

Ключові слова: переселення, організований набір робітників, житло, житлові умови.

40–60-ті рр. XX ст. в УРСР характеризуються суттєвими трансформаціями в соціальній структурі суспільства. Пов'язано це з урядовою переселенською політикою. В перші післявоєнні роки її здійснення обумовлювалось бажанням та необхідністю відновлення економічного потенціалу країни. Задля цього уряд активно застосовує сільськогосподарські переселення з малоземельних районів до багатоземельних та організовані набори робітників у промисловість та будівництво. Сільськогосподарський напрямок переселень здійснювався з центральних та західних областей до південних, східних і Криму. Набір робітників для потреб

промисловості та будівництв здійснювався по всіх регіонах УРСР з урахуванням різних соціальних груп населення.

Успіх переселенської політики визначався ступенем осідання мігрантів в місцях вселення. Беззаперечно першість в процесі закріплення на новому місці посідають житлові умови. Оскільки переселення були добровільними, ним передувала широка роз'яснювальна, агітаційна робота, в якій уповноважені з переселення та оргнабору яскраво змальовували перспективи та пільги переселення.

Одним із пунктів урядових постанов «Про пільги по переселенню» було забезпечення переселенців житлом на пільгових умовах. Можна припустити, що це виступало стимулюючим фактором. Подивимось на фактичний стан справ з забезпеченням сільськогосподарських переселенців та робітників житлом.

Одночасно із складанням планів по сільськогосподарському переселенню уряд розгортає активну будівельну роботу задля вирішення житлового питання. Встановлювались спеціальні плани будівництва. Цьому передувала ревізійна робота. Уповноважені здійснювали огляд майна колгоспів та виявляли наявну кількість вільних хат, що можна було передати переселенцям, кількість будівель, які потребували ремонту тощо. З огляду на цю інформацію затверджувались плани будівництва, організовувались будівельні бригади, виділялись матеріали та пільгові кредити.

Документи свідчать про систематичне невиконання планів будівництва. Так, на 1951 р. було заплановано побудувати 31 460 хат та відремонтувати 8540. Облвиконкомі місць вселення звітували про будівництво 3489 домів та ремонт 4289 [1, арк. 3]. В 1952 р. план будівництва та ремонту було виконано лише на 31,6 % [2, арк. 36]. 45,8 % характеризується виконання плану будівництва будинків для переселенців на 1961 р. [3, арк. 53].

Отже, переселенці опинялись у вкрай важких побутових умовах. Із необхідністю пристосування до нових ментальних та кліматичних умов життя, перед ними поставала проблема співіснування з місцевими мешканцями. Адже переважна більшість новоселів розміщувались на квартирах у місцевих колгоспників. Наприклад, родина переселенки Куницької в колгосп ім. Хрущева Запорізької області з 1949 р. мешкала на квартирі у колгоспника Попова. В 1951 р. він виселив родину на вулицю. Іншої допомоги від колгоспу переселенка не отримала і вимушена була тулитись у літньому сараї [4, арк. 81]. Такі приклади непоодинокі та мали місце у кожному районі вселення. Більш того, нерідкими були випадки розміщення переселенців у землянках та напівземлянках. Поряд з тим, надані переселенцям будинки залишали бажати кращого. Будівельні бригади часто виконували роботи лише по кладці стін. Дуже рідко по укладці балок та перекриттів. Весь інший комплекс робіт по влаштуванні покрівлі, обмазці стін, встановленню вікон та дверей тощо, родини переселенців робили самостійно [5, арк. 26]. Фіксується багато випадків неякісного будівництва [6, арк. 150]. І навіть ці будівлі не одразу ставали особистою власністю переселенців. Право власності на житло наставало після виконання досить вагомих умов. Такими були, по-перше, безперервна, впродовж п'яти років, праця переселенця в колгоспі, а по-друге, повне погашення боргу за позицію. Лише тривале безкоштовне користування домівкою за умови виконання двох вказаних умов, приводило до виникнення права власності переселенця на цю домівку [7, с. 145–146.].

Невирішене житлове питання спонукає уряд залучати до будівництва самих переселенців. Активізується цей напрямок після видання Постанови РМ СРСР

№ 4757 від 25 листопада 1950 р. «Про заходи покращення будівництва житлових будинків для переселенців» [8, арк. 81].

У 1957 р. вийшла постанова про розвиток житлового будівництва в СРСР. В документі зазначалось, що житлове будівництво в сільській місцевості не відповідає тогочасним потребам. Дійсно, в післявоєнні роки в сільському господарстві отримали розповсюдження одноповерхові однокімнатні житлові дома, не розраховані на якийсь благоустрій. Їх будували за типовими проектами Б-17, 107, У-а та 2Д-34.

Розглянемо, для прикладу, типовий проект У-а, який отримує перевагу у Кримській області. Будівля мала одну або, в кращому випадку, дві житлові кімнати, кухню-їдальню та передпокій. Загальна житлова площа кімнати становила 13,8 м²., спальні – 11,4 м²., кухні-їдальні – 10,6 м²., передпокою – 3,79 м². Хата мала ганок та комору площею 2,12 м². Не передбачалось санітарно-технічне оснащення та можливість його влаштування в майбутньому [9, арк. 133].

Інші типові проекти були приблизно такої ж площі і так само не були розраховані на влаштування санітарно-технічного обладнання. Окрім того, таке будівництво абсолютно не враховувало кількісний склад родин. Сільське населення негативно відгукалось про такі домівки та не бажало оформлювати під них кредити. Головне Управління виступало з пропозиціями до проектних установ розробити декілька різноманітних типових проектів будинків для переселенців. У жовтні 1962 р. з'являється проект постанови «Про будівництво багатоквартирних (багатопверхових) будинків для переселенців у радгоспах південних областей України» [10, с. 166]. Пропонувалось припинити зведення індивідуальних будинків для переселенців за рахунок кредитів Держбанку, починаючи з 1964 р. Натомість розпочати підготовку житла для прийому переселенців шляхом будівництва багатоквартирних (багатопверхових) будинків за рахунок капіталовкладень.

Однак, незважаючи на увагу держави до питання забезпечення переселенців житлом, у 60-х рр. ХХ ст. на селі залишалось чимало нерозв'язаних проблем та труднощів. Мова про погане водопостачання, відсутність у багатьох сільських поселеннях криниць, гарячого водопостачання, 98 % хат не мали каналізації, забезпечення селянських осель теплом у осінньо-зимовий період. Головним видом палива був хмиз, стебла соняшнику і 23 % господарств користувались в опаленні солом'яно [11, с. 30].

Не кращими були умови життя робітників у містах. Більшість підприємств, шахт та будівництв Донбасу не могли забезпечити переселенців хоча б стерпними житловими умовами. У переважній більшості на них чекало койко-місце в гуртожитку з обмеженою кількістю побутового інвентарю. У кращому випадку прибулих розміщували на сімейних квартирах. Плани житлового будівництва Міністерством вугільної промисловості УРСР із року в рік не виконувались. Так, за 1954 р. план було виконано лише на 61,3 %, за 1955 р. – на 55 %. За неповними даними Міністерства в 1955 р. в трести надійшло більше 52 тис. заяв від робітників шахт та будівництв з проханням надати їм житло [12, арк. 5]. Через неспроможність матеріально-побутово влаштувати робітників, фіксують випадки відмови керівників окремих трестів, шахт, будівництв від запланованого організованим набором контингенту.

Регулярні перевірки Міністерства Держконтролю виявляли в робітничих гуртожитках порушення санітарно-технічних норм. Більшість з них була в аварійному стані. В ще більш гірших умовах мешкали робітники в порядку підселення на приватних квартирах. Для прикладу, в селі Княгинівка жила родина робітника Черковського, який прибув в Яновське будуправління тресту

«Краснолучшахтобуд» з Дрогобицької області. Родина складалась з п'яти осіб. Всі вони розмістились в маленькій кімнаті з земляною підлогою та розбитими вікнами, стіни від вологи були вкриті пліснявою [13, арк. 14].

Таким чином, в житлових умовах переселенців в УРСР в 40–60-ті рр. існувало багато гострих проблем. До них можна віднести нестачу житлового фонду, неякісне та затяжне будівництво, відсутність водопостачання, порушення санітарно-технічних норм в гуртожитках та робочих селищах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2534. – 211 арк.
2. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2962. – 157 арк.
3. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 320. – 97 арк.
4. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2533. – 271 арк.
5. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2170. – 47 арк.
6. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 5081. – 194 арк.
7. Волков А. И. Правовое регулирование сельскохозяйственного переселения в СССР / А. И. Волков, И. В. Павлов. – М.: Госюриздат, 1959. – 191 с.
8. Держ. архів Одеськ. обл. – Ф. Р-6271. – Оп. 1. – Спр. 33. – 422 арк.
9. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 159. – 156 арк.
10. Жбанова К. Ю. Організовані переселення в південні області Української РСР у 1955–1967 рр. / К. Ю. Жбанова // Сіверянський літопис. – 2015. – № 2 (122). – С. 163–170.
11. Лисак В. Ф. Спосібжиття селян УРСР у контексті державної політики 1950–1960-х рр. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Том 76. – Вип. 63. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 28–32.
12. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 25. – 146 арк.
13. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 25. – 146 арк.

СЕКЦІЯ «ЕКОНОМІЧНИ НАУКИ»

Gernego Iu. O.,*Ph.D. w Dziedzinie Ekonomii**dr katedry działalności innowacyjnej,**Kijowski Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny im. Wadyma Hetmana, Ukraina***POTENCJAŁ EKONOMII INNOWACYJNEJ W POLSCE**

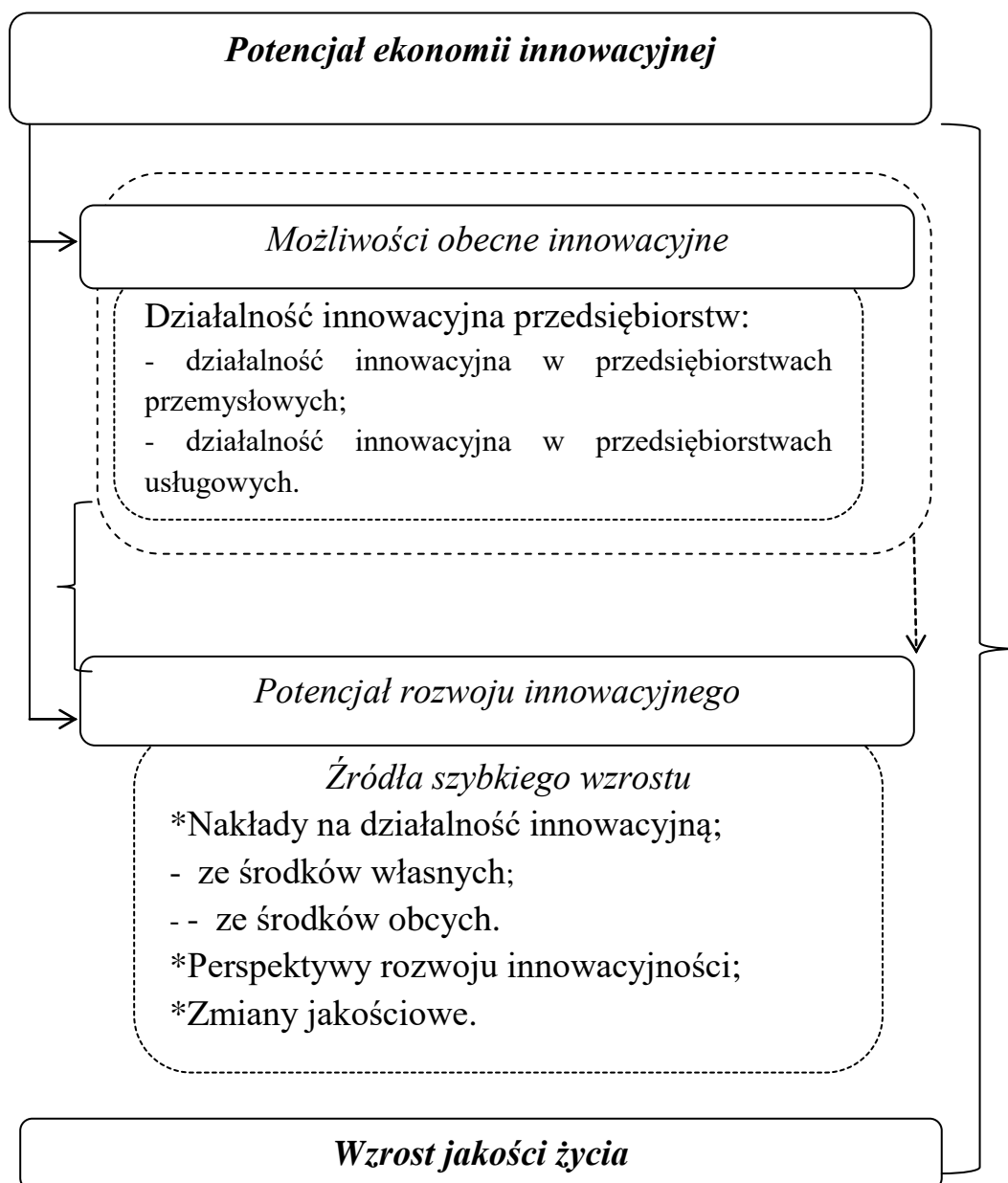
W artykule zaprezentowano ocenę potencjału i możliwości innowacyjnego rozwoju ekonomii w Polsce. Ponieważ problematyka innowacyjności wymienia się najczęściej silne powiązanie z konkurencyjnością gospodarki, aktualnym pytaniem jest stymulowanie innowacyjności przedsiębiorstw. Dlatego głównym celem naszego artykułu jest zaprezentowanie możliwości budowania oraz stymulowania działalności innowacyjnej na przykładzie Polski.

Słowa kluczowe: innowacyjność, finansowanie, innowacja, rozwój, przedsiębiorczość.

We współczesnych przemianach systemu społeczno-gospodarczego właściwie ukształtowane innowacyjnie środowisko działalności gospodarczej jest istotnym czynnikiem biznesowego rozwoju. Na Ukrainie problematyka tworzenia oraz rozwoju ekonomii innowacyjnej jest bardzo aktualna, ponieważ to jest podstawą wzmocnienia narodowej siły przebicia w konkurencyjności międzynarodowej, warunkuje dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy. Jednak, ta problematyka jest bardziej dotychczas przedmiotem rozważań i dyskusji niż zastosowania oraz zdecydowanych działań w tym zakresie. Natomiast na świecie, problematyka rozwoju ekonomii innowacyjnej jest szerokim polem konwersacji oraz działań inwestycyjnych. Na przykład, w Polsce ma innowacyjna gospodarka uwarunkowania, determinanty ta perspektywy dla dodatkowego rozwoju swojego potencjału. Dlatego temat naszego artykułu jest aktualny oraz w dalszym ciągu stanowi istotny obszar dociekań naukowych.

W obszarze problematyki innowacyjności warto podkreślić, że innowacyjność gospodarki jest jako jeden z głównych czynników jej konkurencyjności (Hamel i Prahalad, 1999; Porter, 2001) [1; 2]. Innowacja to jest przemysł przyczyniają się one do rozwoju nowoczesnego przemysłu oraz wzrostu innowacyjności ekonomii (Doloreux, 2002; Lehner, 2006) [3; 4].

W rzeczywistości potencjał ekonomii innowacyjnej kraju zależy od dwóch komponentów podstawowych, czyli możliwości obecne oraz potencjał rozwoju innowacyjnego (Rysunek 1).

Rysunek 1. Komponenty potencjału ekonomii innowacyjnej kraju
Źródło: opracowanie własne

W 2015 roku w Polsce w przedsiębiorstwach przemysłowych nakłady na działalność innowacyjną wyniosły 31 094,1 mln. zł. Jednocześnie w przedsiębiorstwach usługowych nakłady wyniosły 12 640,9 mln. zł.

Źródła finansowania obecnie podzielono na:

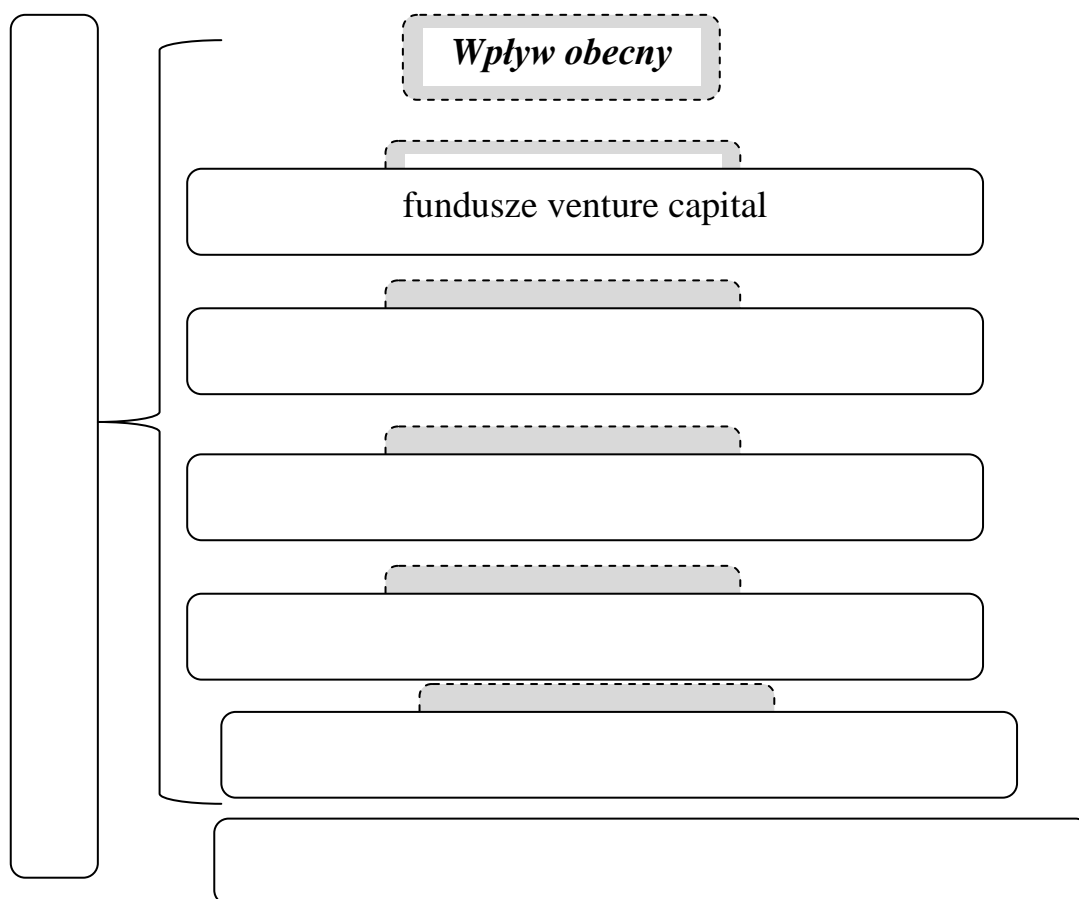
- środki własne,
- środki otrzymane z budżetu,
- kredyty bankowe,
- środki pozyskane z zagranicy i pochodzące z funduszy kapitału ryzyka.

Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz usługowych były finansowane głównie ze środków własnych. Udział ten wynosił odpowiednio 62,0% i 73,0%. Wartość finansowania nakładów na działalność

innowacyjną z kredytów bankowych w przedsiębiorstwach przemysłowych osiągnęła 11,5%. W usługach środki pozyskane z zagranicy wyniosły 16,7% [5].

Jak wynika z uzyskanych danych, między przedsiębiorstwami przemysłowymi a przedsiębiorstwami usługowymi zachodzą małe różnice, kiedy chodzi o strukturę źródeł finansowania działalności innowacyjnej [6]. Większość z badanych przedsiębiorstw mają duży udział miały kapitały własne. Co więcej, najczęstszym źródłem finansowania innowacji był zysk niepodzielony, a następnie wkłady wspólników. Powszechnym źródłem finansowania był kredyt bankowy. Wtędy, możemy patrzeć, że tamcy źródła finansowania miały większe znaczenie. Dlatego one już nie mają wielkiego potencjału rozwoju.

Natychmiast, na pilną uwagę zasługują tacy źródła finansowania, które mają jeszcze nie w pełni wykorzystywany potencjał (Rysunek 2).

Rysunek 2. Źródła finansowania z potencjałem rozwoju innowacyjnego
Źródło: opracowanie własne

Nowoczesna struktura finansowania innowacji pokazuje, że jednak większość przedsiębiorstw wybierają tradycyjne źródła finansowania. Jeśli są to kapitały własne, to zysk niepodzielony i wpłaty wspólników związane z obejmowaniem udziałów, a nie emisja akcji czy fundusze venture capital, czy środki uruchamiane przez aniołów biznesu. Jeśli jest to kapitał obcy, to przede wszystkim kredyt bankowy, w mniejszym stopniu leasing lub środki z funduszy unijnych, a nie np. emisja obligacji [6]. Jednak, relatywnie wysoki udział finansowania z funduszy unijnych i leasingu pokazuje możliwość realizacji

potencjału rozwoju innowacyjnego przez źródła finansowania, jacy natychmiast mają mniejszy zakres.

Przeprowadzone rozpoznanie literaturowe oraz wyniki własnych badań empirycznych pozwoliły zrealizować podstawowy cel opracowania, a więc możliwości budowania oraz stymulowania działalności innowacyjnej na przykładzie Polski.

W opracowaniach naukowych jako w Polsce tak i na Ukrainie podkreśla się znaczenie innowacji i innowacyjności. Jednak analiza dostępnych danych wskazuje, że ekonomija innowacyjna potrzebuje rozwoju oraz stymulowania. W szczególności do pylnych decyzji należy konieczność zdecydowania o źródła finansowania z potencjałem rozwoju innowacyjnego. W Polsce oraz na Ukrainie finansowania firm innowacyjnych są potrzebne na kolejnych etapach ich rozwoju, stając się warunkiem koniecznym ich późniejszego sukcesu. Rozwój innowacyjności pociąga za sobą wzrost wydajności czynników produkcji i – co za tym idzie – wzrost jakości życia. Natychmiast, społeczeństwa krajów bardziej innowacyjnych są przeciętnie bardziej zadowolone z życia.

BIBLIOGRAFIA:

1. Porter M. (2001), Porter o konkurencji, PWE, Warszawa.
2. Hamel G., Prahalad C.K. (1999), Przewaga konkurencyjna jutra, Business Press, Warszawa 1999.
3. Doloreux, D. (2002). What we should know about regional systems of innovation. *Technology in Society*, 24, 243–263.
4. Lehner, P., Tödtling, F., Trippel, M. (2006). Innovation in knowledge intensive industries. The nature and geography of knowledge links. *European Planning Studies*, 14(8).
5. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce w latach 2013 – 2015. Opracowanie sygnałowe. GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. - Warszawa, 25.10.2016 r.
6. Róžański J. (2015) Finansowanie innowacji w przedsiębiorstwach regionu łódzkiego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*. VOL. XLIX, 4.

Івашків Т.С.,

*Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ*

TRUDOVІ МІГРАНТИ: МІСЦЕ У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В статті розглянуто економічне явище: трудова міграція. Автором розглянуто роль, обсяги і місце мігрантів у розвитку економіки України. Проаналізовано їхній вклад у розвиток регіону.

Ключові слова: трудова міграція, інвестиції, обсяги грошових переказів, само зайнятість.

Трудова міграція є складним і багатогранним явищем, яке охопило всі країни світу і Україну теж. Підтвердженням сказаного є те, що за кордоном нараховується, за різними джерелами, приблизно 4 млн. українських громадян. Трудові мігранти з одного боку є джерелом надходження готівки і інших матеріальних цінностей в державу, а з другої сторони – з держави виїжджають економічно-активне населення, яке могло б працювати і приносити додатковий дохід економіці

безпосередньо працюючи на українських підприємствах. Як свідчить статистика, яку надав Національний банк України, масштаби приватних грошових переказів в Україну є доволі великими. Так, за 2015-2016 рр. в Україну надійшло майже 11,5 млрд. дол. США. При чому перекази здійснювалися переважно через банківську систему (40,2%) та міжнародні платіжні системи (41,4%) [1]. За даними Національного банку України найбільше коштів було вислано з Росії. Їх обсяги становили 3,7 млрд. дол. США, або 30 % усіх приватних переказів в Україну. Із США надійшли 411 млн. дол. США (9,3%), а з Німеччини – 239 млн. дол. США або 6,2 % усіх грошових приватних переказів. Далі у списку країн-донорів перебувають Кіпр, Греція, Італія та Великобританія [2].

Зупинимось детальніше на деяких результатах дослідження. Згідно даних Держкомстату, кошти на батьківщину переказували 62,3 % чоловіків-мігрантів і 58,8 % жінок. Мігранти з урегульованим статусом, хоча й витрачали в країні перебування більші суми, але й перекази робили відносно більші. Так, особи, які мали дозволи на проживання, відправили на батьківщину в середньому по 2,8 тис. доларів США, а ті, які визначеного статусу не мали, – приблизно по 2,5 тис. доларів США.

Отримані від мігрантів кошти значно впливали на добробут їхніх домогосподарств в Україні. За даними обстеження Держкомстату за останні роки у сукупному доході емігрантських домогосподарств вони становили в середньому 42,6 %. Причому, 65,2 % домогосподарств, які зараховували себе до заможних, отримували від мігрантів понад половину своїх доходів. Серед тих, хто оцінив свій добробут як середній, таких було 41,6 %, серед малозабезпечених – лише 36,6 % [3].

Зворотній зв'язок між величиною доходів домогосподарств та часткою, яку становлять в них перекази підтверджується даними обстежень бюджетів домогосподарств України і свідчить не лише про вплив переказів на зменшення абсолютної бідності, а й посилення майнового розшарування.

Зокрема, перекази становили 4,3 % в доходах найбідніших домогосподарств України і 6,6 % – в доходах найбільш заможних домогосподарств [4].

В основному перекази спрямовуються на споживання. Лише трохи більше 8 % заробітчан вкладали кошти у відкриття чи розширення власного бізнесу. Мігранти інвестували переважно в торговельні підприємства, кафе, ресторани, готелі. Якщо додати до цього інвестиції у власне присадибне господарство, то мова може йти про 10-15 % зароблених за кордоном коштів. Свідчень скільки-небудь вагомих інвестицій у розвиток аграрного чи промислового виробництва немає. Причина у недостатніх для серйозних інвестицій сумах заробітків, недоступності дешевих кредитів, для малого бізнесу інвестиційному кліматі в країні. Не менше значення має неготовність самих мігрантів до започаткування власного бізнесу. Погана поінформованість щодо ситуації на батьківщині, зокрема, бізнесових можливостей та законодавчих вимог, втрата соціальних зв'язків, недостатні знання в сфері підприємництва, а також особистісні характеристики значної частини мігрантів, які повертаються (поважний вік, втрата працездатності), обумовлюють їхній в цілому невисокий підприємницький потенціал.

Разом з тим, порівняння характеристик мігрантів та усього населення дає підстави для висновку, що міграція певним чином все ж пов'язана із розвитком підприємництва. Так, обстеження домогосподарств мігрантів прикордонних областей у 2006-2012 рр показало, що серед осіб частка самозайнятих була в 1,5 разів більшою, а частка роботодавців на третину більшою, ніж серед зайнятого населення в цілому [5].

Економічний ефект мають також кошти, спрямовані на споживання. Так, житлові інвестиції мігрантів обумовили швидке зростання введення житла в експлуатацію в регіонах із чисельною трудовою міграцією за кордон, показники якого значно перевищували середньо український рівень. Ці капіталовкладення, вочевидь, спричиняли зростання зайнятості, що особливо важливо для сільської місцевості, де ця проблема є особливо гострою. До того ж масштабне житлове будівництво (реконструкція або ремонт старого житла) обумовлює зростання попиту на будівельні матеріали, сантехніку, меблі тощо, що в сукупності позитивно впливає на економічну ситуацію в Україні, особливо в регіонах еміграції.

Хоча економічний ефект заробітків мігрантів неоднозначний, інвестиції в людський капітал, зокрема, в освіту та лікування, в покращання якості життя не можна не оцінювати позитивно. Крім іншого, забезпечене заробітками трудових мігрантів збільшення попиту на вищу освіту сприяло розвитку галузі. Так, в західних областях України, охоплених масовою трудовою міграцією, зростання кількості студентів та випускників відбувалося швидшими, ніж в цілому по Україні темпами.

Підбиваючи підсумок варто вказати, що, на думку деяких дослідників, яка базується на основі економіко-математичного моделювання, без переказів економіка України могла б втратити 7,1 % свого потенціалу. Найбільше б постраждали галузі легкої та харчової промисловості, де падіння могло б досягти 17 і 14 % відповідно. Споживання б скоротилося на 18 %, а доходи домогосподарств на 14-21 %.

Отже, трудова міграція це складне і багатостороннє явище, яке приносить з одного боку значні економічні вигоди для держави, але з іншого, відсутність батьків чи родичів негативно впливає на виховання, що спричиняє соціальне напруження та підвищення кримінальної ситуації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Огляд приватних грошових переказів в Україну [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208358>
2. Населення та міграція [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Статистика грошових переказів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65833&cat_id=44578
4. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896.
5. Варга Наталія Іллівна Самозайнятість населення як форма соціально-економічної адаптації: регіональний аспект [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/475/1/САМОЗАЙНЯТІСТЬ%20НАСЕЛЕННЯ%20ЯК%20ФОРМА%20СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ.pdf>

*Неізнєстна О.В., Рясна В.М.,
Донецький національний університет економіки і
торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

В роботі окреслюється сучасний стан розвитку страхового ринку України. Розкритий взаємозв'язок податкової і бюджетної політики. Досліджені перспективи розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, валова страхова премія, чиста страхова премія, обов'язкове страхування, добровільне страхування

Сучасний етап розвитку страхових відносин в Україні характеризується швидким зростанням кількості страхових компаній, а відповідно, й високою конкуренцією. Це все відбувається в умовах низького реального попиту населення на страхові послуги. На сьогоднішній день на ринку страхування України працює понад 400 компаній, тоді як попит на страховому ринку можна вважати майже негативним або нульовим. Проте, страховий ринок в Україні є одним з сегментів ринку фінансових послуг, що динамічно розвивається. У цілому стан страхового ринку свідчить про значний його потенціал і перспективи подальшого зростання, зокрема: висока прибутковість страхових компаній; значна кількість потенційних споживачів страхових послуг; бажання Україні увійти в європейський простір [1].

Страховий ринок України зростає як за розміром, так і за складністю. Середньорічний темп зростання страхових премій протягом останніх трьох років склав 42%. Крім того, багато позитивних зрушень було в сфері законодавства та регулювання, що сприяло прискоренню зростання страхового сектора. Але, незважаючи на бурхливий розвиток, страховий ринок все ще має низку актуальних проблем, які потребують негайного вирішення, існує значна потреба в подальшому його вдосконаленні. Слід зазначити, що страхування життя в Україні і досі перебуває на етапі становлення. Надходження страхових премій зі страхування життя складають біля 3 млн. дол. США, що становить 0,5% всіх страхових премій. В більшості економічно розвинених країн вони становлять більше 60%. Відповідно, рівень поширення страхування життя складає лише 0,01% — зовсім незвичну частину порівняно з 3,06% в Німеччині або 1,04% в Польщі. Аналіз показників покриття страхуванням також свідчить про порівняно низький рівень розвитку страхування в Україні [3].

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 - Основні показники діяльності страхового ринку за 2013-2015 рр. [2]

	2013	2014	2015	Темпи приросту	
				2014/ 2013	2015/ 2014
				%	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць					

Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	87 328,5	35 975,7	109 106,8	-58,8	203,3
- зі страхувальниками-фізичними особами	80 345,0	32 699,4	106 321,2	-59,3	225,1
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	97 952,0	98 737,5	93 322,5	0,8	-5,5
Страхова діяльність, млн. грн.					
Валові страхові премії, у тому числі:	28 661,9	26 767,3	29 736,0	-6,6	11,1
зі страхування життя	2 476,7	2 159,8	2 186,6	-12,8	1,2
Валові страхові виплати, у тому числі:	4 651,8	5 065,4	8 100,5	8,9	59,9
зі страхування життя	149,2	239,2	491,6	60,3	105,5
Рівень валових виплат, %	16,2%	18,9%	27,2%	-	-
<i>Чисті страхові премії</i>	21 551,4	18 592,8	22 354,9	-13,7	20,2
<i>Чисті страхові виплати</i>	4 566,6	4 893,0	7 602,8	7,1	55,4
Рівень чистих виплат, %	21,2%	26,3%	34,0%	-	-
Перестраховування, млн. грн.					
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	8 744,8	9 704,2	9 911,3	11,0	2,1
- перестраховикам-резидентам	7 110,4	8 173,7	7 381,1	15,0	-9,7
- перестраховикам-нерезидентам	1 634,4	1 530,5	2 530,2	-6,4	65,3
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	486,7	640,9	1 345,8	31,7	110,0
- перестраховиками-резидентами	85,2	172,4	497,7	102,3	188,7
- перестраховиками-нерезидентами	401,5	468,5	848,1	16,7	81,0
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	324,0	12,9	38,1	-96,0	195,3
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	27,4	9,9	12,9	-63,9	30,3
Страхові резерви, млн. грн.					
Обсяг сформованих страхових резервів	14 435,7	15 828,0	18 376,3	9,6	16,1
- резерви зі страхування життя	3 845,8	5 306,0	6 889,3	38,0	29,8
- технічні резерви	10 589,9	10 522,0	11 487,0	-0,6	9,2
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.					
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	66 387,5	70 261,2	60 729,1	5,8	-13,6

Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	37 914,0	40 530,1	36 418,8	6,9	-10,1
Обсяг сплачених статутних капіталів	15 232,5	15 120,9	14 474,8	-0,7	-4,3

Як свідчать дані таблиці 1, у порівнянні з 2014 роком на 2968,7 млн. грн. (11,1%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 3762,1 млн. грн. (20,2%). Збільшення валових страхових премій відбулося з таких видів страхування: страхування вантажів та багажу (збільшення валових страхових платежів на 1713,4 млн. грн. (93,0%)); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 303,8 млн. грн. (18,7%)); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 280,9 млн. грн. (8,8%)); авіаційне страхування (збільшення валових страхових платежів на 172,3 млн. грн. (62,3%)); страхування медичних витрат (збільшення валових страхових платежів на 158,6 млн. грн. (47,8%)).

Протягом аналізованого періоду обсяг валових страхових відшкодувань у порівнянні з 2014 роком збільшився на 3035,1 млн. грн. (59,9%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 2709,8 млн. грн. (55,4%). Зростання обсягів валових страхових виплат за 2015 рік мало місце у всіх основних системоутворюючих видах страхування. Так збільшилися валові страхові виплати з таких видів страхування, як: автострахування (збільшення валових страхових платежів на 313,3 млн. грн. (10,9%)) та страхування життя (збільшення валових страхових виплат на 252,4 млн. грн. (105,5%)). Також значно збільшилися валові страхові виплати зі страхування фінансових ризиків на 1355,7 млн. грн. (у 2,9 рази) та страхування майна на 257,7 млн. грн. (146,1%).

Водночас, зменшилися валові страхові виплати зі страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ на 83,0 млн. грн. (43,1%). Рівень валових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року (18,9%) збільшився на 8,3 в.п. та становив 27,2%. Рівень чистих страхових виплат станом на 31.12.2015 р. становив 34,0%, що більше на 7,7 в.п. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 62,1% та 64,3%, за видами добровільного особистого страхування – 46,2% та 48,9%, страхування життя – 22,5%, з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 37,6% та 34,8% відповідно. Операції вихідного перестрахування за 2015 рік зросли на 2,1% з 9 704,2 млн. грн. до 9 911,3 млн. грн.

Страхові резерви станом на 31.12.2015 р. зросли на 16,1% у порівнянні з аналогічною датою 2014 року, при цьому технічні резерви – на 9,2%, а резерви зі страхування життя – на 29,8%. У порівнянні з аналогічною датою 2015 року зменшились такі показники, як загальні активи страховиків (-13,6%); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (-10,1%) та обсяг сплачених статутних капіталів (-4,3%) [2].

На сучасному етапі економічного розвитку потребує вдосконалення інфраструктура страхового ринку. Важливе забезпечення розвитку страхового посередництва через створення інститутів, які б обслуговували і здійснювали контроль за діяльністю страхового ринку. Назріла необхідність організації експертних служб: сюрвеєрів, менеджерів і консультантів із ризиків та інспекторів із позову. Вони координуватимуть роботу страховиків, а також закладів із навчання

профільних спеціалістів, що вимагають сприяння держави.

Страхові компанії поставили перед собою завдання підвищити рівень страхової культури населення. Задля його реалізації потрібно діяти двома шляхами: по-перше, розробити державну програму інформування населення через засоби масової інформації про діяльність українського ринку страхування; по-друге, запровадити спеціальні програми у вищих навчальних закладах, щодо розгляду, вивчення та аналізу фінансових ринків.

Отже, спостерігаємо покращення ситуації щодо розвитку українського страхового ринку через усвідомлення населенням потреби в страховому захисті, хоча державне обов'язкове страхування втрачає свою актуальність. Постає розуміння національного ринку страхування як раціонального, економічного і доступного засобу захисту майнових інтересів суб'єктів, що господарюють, виробників товарів та послуг, а також громадян, адже саме страхування в змозі забезпечити стабільний розвиток нашої держави. Страховий бізнес України стрімко розвивається, проте в його формуванні існує низка проблем і труднощів, а отже, й потреба в комплексному дослідженні, спрямованому на їх виявлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартиненко Л. Тенденції та перспективи розвитку ринку страхових послуг / Л. Мартиненко // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Серія Економіка - 2007. №94-95. - С.84-85.
2. Підсумки діяльності страхових компаній [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/sk_%202015.pdf
3. Сучасний стан та перспективи розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Economics/38933.doc.htm

Полковниченко С.О.,

*Чернігівський національний технологічний університет,
Чернігів, Україна*

РОЛЬ ТУРИЗМУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто вплив туризму на соціально-економічний розвиток України за допомогою таких показників як: сукупний і прямий внесок туризму у ВВП, прямий вплив на зайнятість, величина капітальних інвестицій, частка витрат туристів в експорті країни. Визначено проблеми туристичної сфери України. Запропоновано шляхи вдосконалення державної політики розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, соціально-економічний розвиток, державна політика розвитку туризму.

Туризм має велике значення для будь-якої держави та її громадян, оскільки охоплює найважливіші сфери життя: соціально-економічну, культурну й безпекову. Розвиток туристичної галузі призводить до появи нових робочих місць, а відповідно сприяє зростанню рівня зайнятості та зниженню безробіття, дає змогу збільшити сальдо торгового балансу, поліпшити інфраструктуру держави (через вливання нових інвестицій), забезпечує розвиток і відновлення природних та історико-культурних ресурсів [3]. Туристична індустрія сприяє розвитку

взаємопов'язаних сфер – громадського харчування, сільського господарства, транспорту, зв'язку, торгівлі, будівництва, виробництва товарів народного споживання тощо.

Світова рада подорожей та туризму (WTTC) визначає вплив туризму на соціально-економічний розвиток країни за допомогою таких показників як: сукупний і прямий внесок туризму у ВВП, сукупний і прямий вплив на зайнятість, величина капітальних інвестицій, частка витрат туристів в експорті країни тощо.

Прямий внесок туристичної сфери в економіку країни пов'язаний з витратами туристів на здійснення подорожей, таких як поїздки, розміщення, розваги, відвідування пам'яток та музеїв, харчування тощо. Непрямі внески включають інвестиції в туристичну галузь (будівництво туристичної інфраструктури, придбання транспорту та обладнання), державні витрати на туристичну сферу (маркетинг, забезпечення безпеки, адміністрування тощо), внутрішні закупівлі продуктів та послуг підприємствами туристичної сфери (закупівля продуктів харчування, послуги з прибирання, забезпечення ІТ-послуг тощо). Індукований внесок у ВВП країни визначається як витрати тих, хто прямо чи опосередковано отримує дохід у туристичній сфері [4].

За оцінками представників Світової ради подорожей та туризму, загальний внесок туристичної сфери до ВВП України у 2015 р. становив 112,4 млрд грн (5,3% ВВП). При цьому прямі витрати туристів склали 29,0 млрд грн або 25,8%, непрямі внески туристичної сфери в економіку – 63,9 млрд грн або 56,9%, індукований внесок – 19,4 млрд грн або 17,3% [4]. У світовому рейтингу загального внеску туристичної сфери до ВВП країни серед 184 країн світу Україна опустилась з 64 місця у 2014 р. (53 місця у 2013 р.) на 83 місце у 2015 р. [4; 5; 6]. Частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України зменшилась із 2,4% у 2005 р. до 1,4% у 2015 р.

На жаль, незважаючи на те, що Україна володіє великим потенціалом для розвитку туризму, а Законом України «Про туризм» регламентовано, що держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності [1], прямий внесок даної сфери у ВВП, зайнятість і капітальні інвестиції нашої країни нижче середніх світових та європейських показників.

Наприклад, у 2015 році за прямим внеском туризму у ВВП Україна займала 175 місце з часткою 1,4% при середньому світовому показнику 3,0%, а європейському – 3,5%, за прямим внеском у зайнятість – 176 місце з часткою 1,2% при середньому світовому і європейському показнику 3,6%, а за капітальними інвестиціями – 173 місце з часткою 2,0% при середньому світовому показнику 4,3%, а європейському – 4,8% [4]. При цьому варто зауважити, що практично всі представлені показники за останні два роки значно погіршились.

У 2015 р. прямий внесок туризму у ВВП України становив 1,3 млрд дол. (у 2014 р. – 2,4 млрд дол., у 2013 р. – 3,8 млрд дол.), а прямий внесок у зайнятість населення – 214,4 тис. осіб (у 2014 р. – 332,9 тис. осіб, у 2013 р. – 416,1 тис. осіб). При цьому у туристичну сферу вкладено лише 0,2 млрд дол. капітальних інвестицій (у 2014 р. – 0,5 млрд дол., у 2013 р. – 0,7 млрд дол.). Низькими також є експортні надходження від туризму – 1,6 млрд дол. у 2015 р. (2,7 млрд дол. у 2014 р., 5,8 млрд дол. у 2013 р.) та їх частка у загальному експорті України, яка скоротилась із 7,1% у 2013 р. до 4,6% у 2014 р. і 3,0% у 2015 р. [4; 5; 6]. Наведені показники свідчать про низький рівень використання потенціалу туристичної галузі України та про її поки що незначну роль у національній економіці.

Сьогодні існує низка об'єктивних і суб'єктивних соціально-економічних і правових проблем, які заважають ефективному функціонуванню туристичної галузі України. Відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму й чіткого її регулювання, кризові явища та російська агресія послабили динаміку туристичного ринку в останні роки. Одним із найболючіших питань усієї туристичної галузі є те, що українські громадяни стали своєрідними інвесторами зарубіжних країн. А, за розрахунками фахівців, тільки у вигляді податків туризм міг би щорічно приносити у скарбницю України майже чотири мільярди доларів [2].

До проблем туристичної сфери України можна віднести: низьку конкурентоспроможність туристичних продуктів і послуг; незадовільний рівень розвитку мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність європейським та світовим стандартам; низьку інвестиційну активність; обмеженість державного фінансування та маркетингового супроводу туристичної сфери; недостатню кваліфікованість кадрів туристичної галузі; практичну відсутність туристичних інформаційних центрів, в яких можна було б дізнатися про цікаві місця того чи іншого регіону; слабку інтегрованість у європейську та світову систему сфери послуг; нестабільність законодавства, відсталість в інноваційних процесах тощо.

Серед шляхів вдосконалення державної політики розвитку туризму можна виділити: визначення форм та методів стимулювання розвитку підприємництва у сфері туризму; формування туристичних кластерів, консорціумів; активізацію державного та приватного партнерства для підвищення конкурентоспроможності туризму; створення ефективної моделі інвестиційної політики в галузі; впровадження ефективних фінансово-економічних механізмів для стимулювання туристичної діяльності та залучення інвестицій ЄС до розбудови туристичної та курортної інфраструктури українського туризму, в тому числі транскордонної; приведення туристичної інфраструктури, системи транспортного забезпечення у відповідність до європейських стандартів; розширення асортименту та покращення якості надання туристичних послуг, впровадження додаткових послуг; запровадження інновацій у сферу туристського обслуговування; розвиток нових (нетрадиційних) видів туризму; створення корпоративних турпродуктів (особливо міжнародних маршрутів транскордонними територіями); підготовку кваліфікованих фахівців, покращення якості надання туристичних послуг; поширення реклами туристичних об'єктів України за кордоном; збільшення витрат з боку держави на маркетинг, рекламу та інформаційну підтримку туристичних об'єктів; посилення партнерства в спільному фінансуванні рекламних заходів, поглибленні розвитку маркетингу; посилення ролі онлайн-комунікацій у сфері туризму тощо.

Просування України як туристичної держави на міжнародному та європейському ринках, формування її іміджу як країни з багатою культурною спадщиною, природно-рекреаційними ресурсами потребує прийняття та реалізації державних програм у сфері туризму, в тому числі із захисту навколишнього середовища та культурної спадщини.

Зазначені заходи дадуть можливість не тільки інтегруватись до європейської та світової спільноти, налагодити більш тісні стосунки з різними країнами, а й поліпшити умови ведення туристичного бізнесу, інтенсифікувати розвиток вітчизняної туристичної галузі, яка може стати одним із провідних секторів економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР, редакція від 11.02.2015, підстава 124-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
2. Туризм може приносити до чотирьох мільярдів доларів на рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/274332>
3. Яровий В.Ф. Євроінтеграція та вітчизняний туризм: основні аспекти / В.Ф.Яровий // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2016. – Вип.17, Ч.4. – С.21-23.
4. Travel & Tourism Economic Impact 2016. Ukraine / World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2016/ukraine2016.pdf>
5. Travel & Tourism Economic Impact 2015. Ukraine / World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202015/ukraine2015.pdf>
6. Travel & Tourism Economic Impact 2014. Ukraine / World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2014.pdf

Потанюк І.П.,

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна*

Потанюк Л.М.,

*к.пед.н., доцент, доцент кафедри інженерної педагогіки, психології та
українознавства, Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна*

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто суть та місце корпоративної культури в управлінні системою економічної безпеки підприємства. Визначено основні компоненти корпоративної культури та чинники, які впливають на неї. Проаналізовано та систематизовано основні фази та стилі управління, на основі яких формується корпоративна культура; виокремлено її принципи.

Ключові слова: корпоративна культура, базові цінності, чинники впливу, економічна безпека підприємства, стилі управління.

В умовах радикальних економічних перетворень пріоритетного значення набувають питання захисту підприємництва. Довгостроковий успіх підприємства, перспективи його зростання, а також ефективна економічна безпека неможливі без високої корпоративної культури. А отже, формування корпоративної культури є одним із важливих факторів забезпечення ефективності підприємства, його економічної безпеки.

Поняття економічної безпеки підприємства та проблеми її забезпечення розглядали у своїх дослідженнях О. Ареф'єва, Ю. Бабанова, Л. Будович, С. Грунін, В. Домарев, А. Кашин, Г. Козаченко, О. Ляшенко, С. Міщенко, Є. Олейніков, О. Судакова, В. Тамбовцев та ін.

Корпоративну культуру як поняття та інструмент ефективного менеджменту підприємства розглядали вітчизняні й зарубіжні науковці Т. Алексєєв, В. Гаєвський, Ю. Давидов, Г. Дмитренко, В. Кравченко, М. Коул, Т. Кицак, А. Маслов, Б. Мільнер, В. Никіфоренко, М. Портер, Т. Пітерс, Г. Хаєт, С. Хенді, Г. Чайка та ін. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, проблема є актуальною і потребує більш системного вивчення.

Корпоративна культура – це сукупність ідей, поглядів, цінностей та правил поведінки, які є спільними для усіх працівників підприємства. На основі колективної системи цінностей виникає відповідна система норм та стандартів їхньої поведінки. Цінності – це набір ціннісних орієнтацій кожного учасника корпоративної культури, що визначають, яку поведінку співробітників можна вважати допустимою, як будуються відносини з колегами та керівництвом. До основних компонентів корпоративної культури А. Е. Воронкова відносить прийнятну систему лідерства, стилі, методи вирішення конфліктів, діючу систему комунікації, місце працівника на підприємстві, загальноприйнятну символіку, традиції [3, с. 7].

Корпоративна культура визначає індивідуальність підприємства і впливає на формування його внутрішньої політики, відносин між людьми, на всі сфери його життя та діяльності; знаходить своє відображення у культурі виробництва та управління, культурі комунікацій та співпраці з контрагентами, культурі організації та умов праці, культурі інновацій та культурі персоналу, культурі соціальної сфери та економічній культурі підприємства.

Слід також зауважити, що існують норми поведінки, яких співробітники дотримуються «де факто», і ті, які вони вважають ідеалом. Існує корпоративна культура, яка склалася, і та, до якої прагне колектив. Принципи співробітників можуть відрізнятися від принципів керівників і у різних підрозділах підприємства може існувати своя субкультура. Тому саме корпоративна культура, яка створює загальну сприятливу атмосферу серед персоналу усіх рівнів, спрямовує поведінку працівників на виконання статутних завдань, сприяє збільшенню результативності праці підприємства, впливає на ефективність його діяльності і у цьому аспекті виступає інструментом управління економічною безпекою. Основу такої культури складають ідеї, погляди та базові цінності, що поділяють усі співробітники підприємства і «саме високі показники таких ознак корпоративної культури, як визначеність, компетентність, гармонійність, адаптивність, є запорукою забезпечення економічної безпеки підприємства» [6].

Разом з тим кадрова політика у сфері розвитку корпоративної культури потребує вирішення таких питань, як мотивування дотримання норм корпоративної культури, забезпечення соціального розвитку та підвищення інтелектуального [1, с. 449-456]. Тому, чим ефективніше працює підприємство, чим більше сприяє зростанню матеріальних і духовних благ співробітників, усього суспільства, чим більшим є внесок у цю роботу власне корпоративної культури, тим більшою мірою конвертують, зближаються ці аспекти, які виступають важливим фактором підвищення конкурентоспроможної адаптивності, ефективності виробництва та управління. А отже, чим вищий рівень корпоративної культури, тим вищий престиж і конкурентоспроможність підприємства.

Слід звернути увагу і на фази життєвого циклу підприємства та відповідні стилі управління, на основі яких формується корпоративна культура. Так, перша фаза передбачає авторитарний стиль керівництва, відповідно до якого основна увага приділяється лише особистості керівника, а не цінностям працівників. Однобічність такої ситуації передбачає перехід підприємства до іншої стадії

життєвого циклу, коли авторитарний стиль змінюється на демократичний, де враховуватимуться й інтереси співробітників. На завершальній стадії життєвого циклу підприємства формується така корпоративна культура, яка цілком відповідає вимогам і нормам концептуальної кадрової політики [5, с. 1030-1035] та відбувається її адаптація.

Для успішного формування корпоративної культури необхідно враховувати деякі аспекти, а саме те, що: ініціатива щодо її формування йде від вищого керівництва, її реальними провідниками стають менеджери верхньої і середньої ланок управління, і керівництву необхідно цінувати готовність підприємства до змін; формування корпоративної культури відбувається із залученням висококваліфікованих фахівців у цій сфері; у процесі впровадження корпоративної культури необхідно інформувати працівників про можливі зміни ціннісних орієнтацій підприємства, які у свою чергу залежать від змін місії та стратегічних пріоритетів, а також шляхів досягнення поставлених цілей.

Слід також зазначити, що формування підприємства відбувається під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають і на формування, і на розвиток корпоративної культури підприємства. Тому для вивчення впливу цих факторів на корпоративну культуру необхідно виділити найбільш суттєві чинники, які впливають на корпоративну культуру, перелік яких буде визначатися сферою діяльності підприємства, ситуацією на ринку, її конкурентним становищем, потенціалом та ін.; визначити ступінь впливу кожного фактора на корпоративну культуру експертним шляхом через опитування керівників, працівників підприємств; проаналізувати отримані результати, визначивши чинники, які мають найбільший вплив на корпоративну культуру, напрямки їхнього впливу і можливості впливу на них з метою вдосконалення корпоративної культури [2, с.1078-1083].

Базовими засадами розвитку корпоративної культури є її принципи, що залежать від виду діяльності підприємства, національних пріоритетів, особливостей, стилю менеджменту тощо. Аналіз наукових джерел дає змогу виділити загальні й особливі принципи корпоративної культури. Загальні враховують найважливіші характерні риси, властивості корпоративної культури підприємства. Вони можуть бути спільними для багатьох організацій, проте зважаючи на те, що корпоративна культура на підприємстві є індивідуальною, доцільно виділити особливі принципи, які враховують особливі, індивідуальні риси та властивості корпоративної культури підприємства, які розробляються конкретно для нього. До загальних принципів належать розвиток; всеохоплюваність та системність; відкритість та постійне удосконалення; координація; обов'язковість; винагорода; вимірність та корисність; відповідність чинному законодавству. До особливих принципів відносимо індивідуальність; вільне формування; узгодженість та відповідність; чіткість; особистісно-орієнтований менеджмент; система відносин «керівництво-працівник»; еталон. На нашу думку, названі принципи корпоративної культури дадуть змогу підвищити ефективність впливу корпоративної культури на управління персоналом та на імідж підприємства загалом.

Отже, від правильно сформованої корпоративної культури залежить ефективність роботи самого підприємства. Запорукою розвитку корпоративної складової економіки має бути продумана, орієнтована на довгострокову перспективу стратегія з розвитку корпоративних цінностей. Створення корпоративних правил, чітке їх дотримання забезпечить ефективну роботу і стабільну економічну безпеку підприємства; гармонізує й субординує відносини між працівниками; попередить або розв'яже конфліктні ситуації; привабить

клієнтів; забезпечить прийняття ефективних рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич О. Основні засади створення корпоративної культури як інструменту управління / О. Бабич // Вісник УАДУ. 2003. – № 2. – С. 449-456.
2. Бала О.І. Фактори впливу на корпоративну культуру: сутність та класифікація / О.Є. Кузьмін, О.І. Бала, Р.Д. Бала // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 222: в 5-т. – т. V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С.1078-1083.
3. Воронкова А.Е. Корпорації: Управління та культура: монографія / А.Е. Воронкова, М.М. Баб'як, Е.Н. Коренев. – Дрогобич: Вимір, 2006. – 376 с.
4. Ігнат'єва І.А. Корпоративне управління [Електронний ресурс] / І.А. Ігнат'єва, О.І. Гарафонова – Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/308-korporativne-upravlnnya-gnatva-a.html>.
5. Родіонова О.Ю. Організація управління трудовими ресурсами в структурі формування організаційної культури підприємства / О.Ю. Родіонова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. –Д.: ДНУ, 2009. – Вип. 255. –Т.4. – С. 1030-1035.
6. Спивак В.А. Корпоративная культура / В.А. Спивак . – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.

Каминський П. Д.,

к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту

Різва О. С.,

студентка I курсу магістратури

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВОЮ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

У статті розглянуто теоретичні аспекти управління кредиторською заборгованістю на підприємстві, методичні підходи з відображення її в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, умови визнання, організація управління відповідно до нових вимог господарювання.

Ключові слова: зобов'язання, кредиторська заборгованість, фінансова звітність, інформаційне забезпечення, кредитна політика, постачальники та підрядники.

В умовах сучасної індустрії необхідною умовою нормального функціонування будь-якого підприємства, його фінансової стійкості виступає збереження достатньої платоспроможності, ліквідності та ділової активності протягом звітного та прогнозного періодів. Згідно з вимогами про надання бухгалтерської (фінансової) звітності найважливішою інформацією, яка характеризує фінансовий стан підприємства чи організації, є інформація про зобов'язання перед юридичними та фізичними особами, тобто про торгову кредиторську заборгованість. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних напрямків удосконалення управління підприємством є організація детального обліку необхідної інформації, яка потім буде відображена у фінансовій звітності.

Досвід розвитку індустріальних країн показує, що в сучасному суспільстві

керіваність економіки та її ефективність значною мірою залежать від інформаційного забезпечення рішень, які приймаються, як на стадії виробництва, так, особливо, і на стадії розробки стратегії та підготовки до виробництва. Але, не заважаючи на той факт, що система бухгалтерського обліку України схильна до щорічних реформ, велика кількість питань, які потребують дослідження та модернізації, залишаються без уваги. Адже, поряд зі швидким розвитком науково-технічного прогресу, впровадженням інноваційних технологій стоїть безліч різних проблем, наприклад, таких як недостатнє врахування інформаційних потреб для використання в управлінні виробничо-фінансової діяльності будь-якого підприємства, формування заборгованості перед сторонніми організаціями, її списання та інше.

Результати досліджень цих питань знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних та закордонних вчених як Бутинець Ф. Ф., Жук В. М., Кузьминський Ю.А., Голов С. Ф., Калініна О. Ю., Новікова Н. М., Петрук О.М., Сук Л.К., Глухов О.С., Кедров В.Є., Палатников І.Ф., Лозинський А.І., Івашкевич В. Б., Пятов М. Л., Соколов Я. В. і т. д.

Мета роботи полягає у вивченні теоретичних основ управління кредиторською заборгованістю та розробці рекомендацій по вдосконаленню відображення відповідної інформації у звітності.

До управління кредиторською заборгованістю відносять розкриття організаційно-економічних особливостей природи кредиторської заборгованості; визначення системи показників стану і оцінки ефективності кредиторської заборгованості; пропозицію методів підвищення ефективності управління кредиторською заборгованістю на основі її оптимізації (мінімізації) [1, с. 88-93]. Торгову кредиторську заборгованість можна умовно прирівняти до зобов'язань перед постачальниками і підрядниками.

Згідно п. 10 МСБО 37, зобов'язання – це існуюча заборгованість підприємства, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої призведе до вибуття активів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Визначення, сформульоване у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», є майже ідентичним до того, яке наведено у міжнародному стандарті [2].

Джерелом виникнення зобов'язань є договір, інформація якого відображає правову основу здійснення угоди.

За умови наявності факту виконання взятих на себе зобов'язань, як таких, бухгалтер має право відобразити відповідні господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку і в балансі [3].

Практично доведено, що ефективна реалізація процедур інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю обов'язково тягне за собою підвищення рентабельності підприємства.

У міжнародній практиці, на відміну від України, єдиного стандарту, що регулює облік зобов'язань і відображення їх у звітності немає, але деяка інформація по ним міститься у МСБО 17, 19, 32, 39 та МСФЗ 1.

В Україні інформація про поточні зобов'язання перед постачальниками та підрядниками знаходить своє відображення у Формі №1 та Формі №2.

За П(С)БО 11 «Зобов'язання» в Балансі (Форма №1) усі поточні зобов'язання відображаються за сумою погашення, тобто у фінансовій звітності в розділі «Поточні зобов'язання та забезпечення» наводиться сума, яка буде фактично сплачена при погашенні такого зобов'язання [3].

Відображення інформації про зобов'язання перед постачальниками та підрядниками здійснюється в Розділі III пасиву Балансу.

У Примітках до фінансової звітності (Форма №5) суб'єкти господарювання показують:

- суму і терміни погашення зобов'язань, які були включені до складу поточних зобов'язань відповідно до п. 8 П(С)БО 11 з обґрунтуванням причини;
- перелік і суми зобов'язань, які включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання», «Інші поточні зобов'язання» [3].

Що стосується забезпечень таких зобов'язань, у Примітках прописується їх цільове призначення, причини невизначеності та очікуваний строк погашення; залишок на початок і кінець періоду; сума забезпечення, яка була використана протягом звітного періоду; сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці забезпечень і т.ін.

Управління кредиторською заборгованістю може бути проведено за допомогою двох основних варіантів: оптимізації та мінімізації кредиторської заборгованості. При формуванні політики управління кредиторською заборгованістю необхідно цілеспрямовано змінити деякі умови розрахунків з кредиторами. Як спосіб вирішення проблеми можливе або збільшення суми платежів дебіторів, або зменшення суми платежів кредиторів. Для збільшення числа днів оборотів кредиторської заборгованості і зниження витрат з оплати постачальникам необхідно переглянути договірні відносини з постачальниками.

Таким чином, будуть визначені оптимальні параметри кредитної політики в режимі затримки фінансового потоку (відстрочення платежу за поставлену продукцію) і оптимальні параметри взаємовідносин з кожним постачальником. В результаті, запропоновані заходи дадуть можливість адекватно відображати кредиторську заборгованість у фінансовій звітності, а, отже – приймати ефективні управлінські рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Лівощко Т. В. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства [Текст]/ Т. В. Лівощко, Ю. О. Сезоненко//Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. - №4. – 162 с.
- 2) Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення: непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://audit-advice.com.ua/files/filemanager/files/msbo_37.pdf
- 3) Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання». [затверджено наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>

Шашула Л.О.,

Третяк Н.А.,

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку національної академії наук України»,

Київ, Україна

СИСТЕМНІ ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ

Поглиблено знання про факторність багатofункціонального використання землі. Визначено, що природоруйнівний тип економічного розвитку є проблемою

як природних так земельних ресурсів України. Аргументовано необхідність вдосконалення фінансово-економічного механізму регулювання природоохоронної діяльності та землекористування, як одного із пріоритетних напрямів економічної і екологічної політики держави.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, землекористування, сталий розвиток, раціональне використання, охорона земель, фінансово-економічний механізм.

Одне із винятково важливих місць в життєдіяльності нашої країни займає земля як сукупний природний ресурс. В 1992 році на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (UNCED) у Порядку денному на XXI століття у главі 10 «Інтегрований підхід до планування та управління (менеджменту) земельних ресурсів», зазначається, що земля, як правило визначається як фізичний об'єкт, який має свою топографію і територіально-просторові характеристики. Однак, ширший комплексний підхід включає в поняття землі і природні ресурси: ґрунт, воду і біоту землі. Крім того, було задекларована роль земельних ресурсів у досягненні сталого розвитку [1].

Багатофункціональне використання землі визначає системність (комплексність) управління земельними ресурсами та землекористуванням як одного з основних чинників збалансованого та сталого розвитку України. Крім того, економічні перетворення в країні значною мірою обумовили важливість управління земельними ресурсами і землекористуванням, оскільки земля, крім її традиційних властивостей (засіб виробництва, територіальний базис, природне тіло й ін.), стала об'єктом правовідносин та нерухомості [2, с. 1].

Відмітимо, що до 70-х років ХХ століття серед значної кількості наукових концепцій і теорій світового розвитку у світі та Україні домінував техногенний тип економічного розвитку. Це природомісткий або його ще називають природоруйнівний тип розвитку, який базується на використанні штучних засобів виробництва, створених без урахування екологічних обмежень [3, с. 3]. Тобто, на швидкому і виснажливому використанні невідновлюваних видів природних ресурсів, надексплуатація відновлюваних ресурсів, яка перевищує можливості їх швидкого відтворення чи відбудови.

Яскравим підтвердженням того, що проблема ресурсів вже, безпосередньо, стоїть на порядку денному світової економіки, є доповідь «Межі зростання» у 1972 році, яка привернула увагу до гостроти економічних, ресурсних, демографічних, екологічних проблем людства. Ця доповідь фактично заклала основи сучасної концепції «сталого (екологічно і соціально збалансованого) розвитку», де основними принциповими тезами є [4]:

1. Якщо існуючі світові тенденції зростання населення, обсягів виробництва, виснаження ресурсів та забруднення довкілля залишаться незмінними, то протягом наступних років, приблизно в середині ХХІ сторіччя, буде досягнута фізична межа зростання на планеті Земля з подальшим різким та неконтрольованим зменшенням населення та економічним занепадом і деградацією екосистем.

2. Існує можливість змінити ці тенденції фізичного зростання і перейти до стану економічної, соціальної та екологічної стабільності, що буде «стало розвиватися» й надалі в майбутньому: вони полягають у зміні свідомості людей, засвоєнням ними системного мислення.

Також, була доведена принципова різниця між поняттями «зростання» (англ. growth) та «розвиток» (англ. development), де під зростанням потрібно розуміти збільшення обсягів шляхом тієї чи іншої переробки сировини, тоді як розвиток означає передусім розширення та реалізацію потенційних можливостей. Крім того,

якщо зростання передбачає збільшення за кількісними параметрами, то розвиток робить наголос на покращенні або зміні якості [4].

Отже, на сьогодні управління земельними ресурсами та землекористуванням має бути спрямованим на забезпечення комплексного еколого-безпечного та економічно-ефективного землекористування з метою гармонізації життєдіяльності суспільства та навколишнього природного середовища, як для теперішніх, так, і для майбутніх поколінь.

Також, аргументом формування нової системи управління є доповідь Всесвітнього саміту із сталого розвитку, у 2002 році, де зазначалось, що істотне важливе значення для сталого розвитку має належне (ефективне) управління (good governance) у рамках кожної країни. Воно повинно складатися з трьох взаємопідкріплюючих принципів: економічного розвитку, соціального розвитку і захисту навколишнього середовища [5, с. 9].

У цьому аспекті актуалізувалась необхідність системного підходу управління на всіх рівнях (національному, регіональному та місцевому), яка б забезпечила сталий територіальний розвиток України в цілому. Системний підхід та сучасні інформаційні технології дозволять інноваційно моделювати різні варіанти напрямків та стратегій розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний з них. Це забезпечить раціональне використання та охорону земель та інших природних ресурсів.

Оскільки, зазначимо, що на сьогодні існуюча в Україні система управління коштами державного бюджету у сфері адміністрування земельних відносин залишається недосконалою, а також, зумовлює проблеми щодо раціонального використання та охорони землі; ефективного використання грошових засобів, пов'язані з припиненням державного фінансування землеохоронних заходів; низькою ефективністю системи сплати за землю; невикористанням економічних стимулів і санкцій як економічних важелів управління землекористуванням; відсутністю належного державного контролю в системі управління земельними відносинами.

Раціональне використання та охорону земель та інших природних ресурсів, а також збереження й оздоровлення навколишнього природного середовища вимагає інноваційних форм управління та розробки дієвих позицій щодо фінансово-економічного регулювання природокористуванням. Зокрема, здійснення аналізу використання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування (екологічного податку, природно-ресурсних платежів, міжнародної технічної підтримки, позики міжнародних фінансових інститутів, інших дозволених законодавством джерел) і можливість їх розширення. Так, наприклад, екологічні платежі в Україні становлять менше 1 % від доходів Державного бюджету (тільки у 2014 році він становив 1,1 %), що не відповідає практиці країн як ЄС, так і Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Частка платежів за природні ресурси в Україні складає близько 4 % (72 % цих платежів – це надходження плати за землю, які в європейській практиці не належать до екологічних) [6, с. 57].

У світовій практиці, на відміну від України, екологічний податок є не тільки результативним інструментом акумулювання фінансових ресурсів для ведення природоохоронної роботи, а й дієвим важелем стимулювання суб'єктів господарювання до впровадження природоохоронних заходів.

Таким чином, вдосконалення фінансово-економічного механізму регулювання природокористування та природоохоронної діяльності є одним із пріоритетних напрямків як економічної, так і екологічної політики держави і вимагає зміни пріоритетів в управлінні. Це обумовлює, появу нової парадигми управління, яка

являє собою системну композицію інноваційних управлінських підходів, спрямованих на підтримку балансу між суспільством і природою, де системний підхід та сучасні інформаційні технології дозволяють моделювати різні варіанти напрямків розвитку для вибору найбільш оптимального фінансово-економічного механізму регулювання природокористування в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development / United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 16 June 1992). – UN Doc. A/CONF.151/26 (1992). – Vol. I–III.
2. Третьяк Н.А. Управление земельными ресурсами та землекористуванням як економічна функція права власності на землю: автореф. дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.06 / Н.А.Третьяк. – К., 2014. – 21 с.
3. Національна парадигма сталого розвитку України / [за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: 2016. – 72 с.
4. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D1%96_%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.
5. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd/pdf.
6. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до прав ЄС у сфері охорони довкілля / Проект ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки». – К.: Європейський Союз, 2015. – 112 с.

*Шевченко Л.Я.,
Шендригоренко М.Т.,
Донецький національний університет економіки і
торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ В КАСІ ПІДПРИЄМСТВА

В роботі наголошено на актуальність подальшого дослідження порядку організації внутрішньогосподарського контролю грошових коштів та документів в касі підприємства. Конкретизовано завдання перевірки готівки в касі та касових операцій. Наведено перелік джерел інформації для перевірки готівки в касі та касових операцій.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, внутрішній ревизор (перевіряючий) готівка, каса, підприємство.

Грошові кошти – важлива передумова функціонування будь-якого підприємства. Практикою доведено твердження: «якщо немає грошових коштів, то і немає підприємства». Адже в процесі кругообігу засобів виробництва грошові

кошти використовуються на придбання засобів виробництва (предметів і засобів праці) і робочої сили.

На сучасному етапі, коли у більшості підприємств грошових активів не вистачає, здатність підприємства дієво функціонувати залежить від уміння управляти наявними грошовими коштами. До останнього часу управління грошовими активами у вітчизняній практиці не приділялося достатньої уваги. Але цей вид активів є найобмеженішим в сучасних умовах, і управління ним безпосередньо впливає на розвиток підприємства і формування кінцевих результатів його господарської діяльності. Тому грошові активи потребують посиленої уваги до себе з боку адміністрації підприємства. Управління ними ґрунтується на даних обліку через організацію аналізу і внутрішньогосподарського контролю за рухом грошових коштів, а також запасів грошових активів із точки зору ефективності платежів і оптимального забезпечення операційної діяльності підприємства фінансовими ресурсами.

Дана проблематика є досить висвітленою, як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, науковці: Ф.Ф. Бутинець [1], Ю.А. Верига [2], Н.О. Гура [3], Л.В. Гуцаленко [4], З.Б. Живко [5], Я.Д. Крупка [6], Н.М. Ткаченко [7] та інші дослідження порядку здійснення і оптимізації готівкових розрахунків відтворили у статтях, навчально - методичній літературі.

Організація внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємства здійснюється відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і покладена на його керівника [7]. За результатами контрольних перевірок керівництво підприємства приймає рішення щодо усунення причин, що негативно впливають на діяльність господарюючого суб'єкта.

На нашу думку, важливими особливостями внутрішньогосподарського контролю є:

- здійснення функцій контролю особами, які представляють інтереси даного підприємства і є членами цього колективу;
- охоплення усіх видів контролю, який здійснюється представниками підприємства;
- забезпечення не тільки зворотного, але й прямого зв'язку між структурними підрозділами підприємства, між керованою і керуючою системами, між лінійними і функціональними підрозділами.

Джерелами проведення перевірки касових операцій на підприємстві повинні бути: наказ про облікову політику; первинні бухгалтерські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, квитанції на внесок готівки до банку, корінці чекової книжки, трудові угоди, акти про результати інвентаризації наявних коштів, чеки, рахунки, договір про матеріальну відповідальність касира); реєстри аналітичного та синтетичного обліку касових операцій (журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів, Касова книга, журнал №1, Головна книга); фінансова звітність: Звіт про фінансовий стан, Звіт про рух грошових коштів.

Перед внутрішніми ревизорами, що мають проводити перевірку касових операцій повинні стояти такі завдання:

- перевірка дотримання чинного законодавства при здійсненні касових операцій;
- ознайомлення з умовами збереження грошових коштів і документів;
- вивчення існуючого на підприємстві порядку документального оформлення операцій з грошовими коштами та документами в касі;
- оцінка правильності відображення в обліку операцій з грошовими коштами та документами в касі;

- перевірка стану платіжно-розрахункових взаємовідносин по укладених угодах.

Внаслідок проведення перевірки необхідно впевнитися в тому, що:

- грошові кошти дійсно існують на певну дату (наприклад, на кінець звітнього періоду), тобто підтвердити наявність цього виду активів;

- грошові кошти належать підприємству, яке перевіряється (тобто підтвердити право підприємства на цей актив);

- операції з грошовими коштами, які відображені в облікових регістрах, дійсно відбулися (тобто підтвердити факт події);

- всі операції, які відбулися з грошовими активами, повністю відображені в бухгалтерському обліку;

- грошові кошти та документи в касі вірно оцінені і відображені в усіх суттєвих аспектах в обліку за правильною вартістю (зокрема, це стосується іноземної валюти).

Для отримання згаданих вище доказів доцільно використовувати різні за змістом методичні прийоми контролю. Серед них можна виділити інвентаризацію, перевірку документів за формою та змістом, арифметичну, логічну, експертну, зустрічну перевірки, прийоми взаємного контролю операцій і документів, оцінку документів за даними кореспондуючих рахунків, опитування тощо.

Таким чином, метою внутрішнього контролю операцій з грошовими коштами і документами в касі є встановлення достовірності даних відносно наявності та руху готівкових грошових коштів, повноти і своєчасності їх оприбуткування та відображення в зведених документах й облікових регістрах, правильності ведення обліку грошових коштів у відповідності до облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: [підруч. для студ. для студ. вищ. навч. ек. спец.] – [2 -те вид., допов. і перероб.] – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 756 с.
2. Верига Ю. А. Бухгалтерський облік і аудит: Термінологічний українсько – російсько - англійський словник / Ю. А. Верига. – К.: ЦУЛ, 2012. – 292 с.
3. Гура Н.О. Облік видів економічної діяльності: [навч. посіб.] / Н.О. Гура – К.: Вид-во ЦУЛ, 2010. – 320с.
4. Гуцаленко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль: [навч. посіб.] / Л. В. Гуцаленко, М.М. Коцупарий, У.О. Марчук – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 496 с.
5. Живко З.Б. Контрольно – ревізійна діяльність: [навч. посіб.]/ З. Б. Живко, І. О. Ревак, М. О. Живко. – К. : Алерта, 2012. – 495 с.
6. Крупка Я. Д., Задорожний З. В., Микитюк Н. Я. Фінансовий облік [Текст]: [підруч.] / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. Я. Микитюк [та ін.] – 2-ге вид., доп. і перероб. – К : Кондор - Видавництво, 2013. – 551 с.
7. Ткаченко М.Н. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: [підруч.] /М.Н.Ткаченко. – Х.: Вид-во Алерта, 2011. – 976 с.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України [від 16.07.1999 р. № 996-XIV] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/Zak_basa/Z996/>

СЕКЦІЯ «ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

Ващук Олена Василівна,

кандидат пед. наук

Загальноосвітня школа I – III ступенів № 19,

м. Житомира,

Україна

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ШЛЯХОМ
ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ТА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ**

У роботі аналізується можливість взаємодії загальної та позашкільної освіти не тільки на етапі допрофільної підготовки учнів, а й на етапі профільного навчання учнів за рахунок залучення школярів до науково-дослідницької роботи у межах загальноосвітнього навчального закладу. Обґрунтовується думка, що успішна реалізація системи позакласної еколого-натуралістичної роботи можлива за умов тісної співпраці з позашкільними закладами еколого-натуралістичного профілю та учать у конкурсах, що проводяться на базі НЕНЦ.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток особистості, еколого-натуралістична робота, науково-дослідницька діяльність учнів, екологічна культура, професійна орієнтація.

Важливим засобом інтелектуального розвитку особистості учнів в умовах сучасності є науково-дослідницька та еколого-натуралістична робота. На необхідність організації дослідницької діяльності учнів неодноразово звертали увагу О. Березюк, В. Русова, А. Семенова, Г. Цехмістрова. Сутність та структуру дослідницьких здібностей досліджували С. Балашова, В. Дружинін, Н. Поліхун, О. Савенков та інші дослідники. Теоретичні основи дослідницької діяльності учнів подано у працях О. Антонової, В. Андрєєва, А. Деметроу, Н. Зверева, Г. Колінець, Н. Недодатка, А. Подьякова, О. Савенкова, В. Шейко, О. Щербакова, О. Ярошенко.

Зазвичай еколого-натуралістична та дослідницька діяльність школярів розглядається у рамках системи позашкільних навчальних закладів. Теоретична база позашкільної роботи розроблена у працях Л. Балясної, О. Біляєва, В. Вербицького, І. Вінниченко, О. Киричука, Б. Кобзаря, М. Коваля, К. Корсака, Г. Костюка, Е. Костяшкіна, Н. Ничкало, О. Плахотнік, К. Сокольнікова, Ю. Столярова, Т. Сущенко, В. Якубовського, М. Ярмаченка та інші.

Однак реформування системи освіти, зорієнтованість основної школи на допрофільну підготовку та профілізація старшої школи вимагають переосмислення ролі позакласної роботи у розвитку особистості та залучення учнів профільних класів до роботи гуртків у межах школи. Створення умов для еколого-натуралістичної діяльності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах сприятиме інтелектуальному розвитку учнів, формуванню мотивації до отримання природничої освіти як базової для здобуття професії.

Еколого-натуралістична робота – це форма роботи, що передбачає «оволодіння учнями знаннями про навколишнє середовище, набуття досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до організації, здійснення практичної природоохоронної та дослідницької робіт, формування екологічної культури

особистості, соціально-громадського досвіду та навичок у галузях сільського господарства, розвиток інтересів відповідно до вимог сьогодення, їх професійну орієнтацію» [4, с. 190].

Серед принципів організації навчально-дослідницької діяльності виокремлюють такі: *інтегральність* – об'єднання і взаємовплив навчальної і дослідницької діяльності учнів, взаємозалежність досвіду виконуваного дослідження і навчальних результатів; *неперервність* – довготривалість процесів навчання і виховання; *міжпредметні зв'язки* – дослідження потребує широкої ерудиції у різних галузях знань [3].

Основи дослідницької еколого-натуралістичної роботи закладаються на уроках природознавства, біології та екології під час виконання лабораторних та практичних робіт. Для учнів, які виявляють інтерес до природничих дисциплін, варто запропонувати проведення домашнього експерименту. Домашній експеримент – це особливий вид самостійної роботи учнів, який організовує і контролює вчитель з метою розвитку інтересу до предмета і формування самостійності в пізнанні [1].

Не менш важливою є позаурочна робота з учнями на заняттях гуртка. У загальноосвітній школі I – III ступенів № 19 м. Житомира працює екологічний гурток. Для організації дослідницької еколого-натуралістичної діяльності школярів розроблено та впроваджені у практику авторської програми гуртка «Основи наукового пізнання та науково-дослідної роботи», проводиться заходи для мотивації школярів до участі у роботі гуртка. На цьому етапі відбувається формується ціннісно-мотиваційна сфера особистості, орієнтації та переконання щодо необхідності поглибленого вивчення дисциплін природничого циклу та оволодіння основами наукового пізнання та науково-дослідницької діяльності. Протягом року реалізується система заходів, спрямованих на формування мотивації: агітаційна робота з учнями, екскурсії у музей природи ЖДУ імені Івана Франка, у ЖОЦЕНТУМ, у центр переливання крові, лабораторії природничого факультету ЖДУ імені Івана Франка та спілкування з науковцями; школярі проявляють свої здібності, готуючи виступи у агітбригаді «Бережата», під час підготовки предметних тижнів. Гуртківці беруть участь у турнірі юних натуралістів (команда «Бережата»), турнірі юних хіміків (у складі збірної команди м. Житомира),

Організація роботи з розвитку особистості школярів проводиться у таких основних напрямках: *еколого-натуралістичному*, який передбачає оволодіння знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів; *дослідницько-експериментальному*, який сприяє залученню учнів до науково-дослідницької, експериментальної, а також створенню умов для інтелектуального розвитку.

З метою формування стійкої мотивації до еколого-натуралістичної дослідницької діяльності учнів школи систематично залучаються до Всеукраїнських, Міжнародних еколого-натуралістичних та природоохоронних конкурсів, освітніх програм. Зокрема команда ЗОШ I – III ступенів № 19 брала участь у Всеукраїнських Globe іграх – 2016 (Алексеичук Л. нагороджена Дипломом I ступеня, Дубовик Марія та Добровінська Вероніка – Дипломами II ступеню, Шиш Андрій – Дипломом III ступеню). Учні представляли науково-дослідницькі проекти на Intel Еко Україна, на Форумі Дотик Природи.

Учні школи систематично проводять моніторинг довкілля шляхом екологічних спостережень у рамках програми GLOBE. GLOBE в Україні (Global

Learning and Observations to Benefit the Environment) – це частина міжнародної науково-освітньої програми, яка надає можливість учням та громадянам з усього світу брати участь у процесі збору даних та наукових дослідженнях для того щоб робити внесок у наше розуміння Землі як системи та навколишнього середовища. Мета програми – підтримка та сприяння співпраці учнів, вчителів, науковців та громадян у дослідженні навколишнього середовища, Землі як системи та їх динаміки. GLOBE тісно співпрацює з Національним управлінням з авіації і дослідження космічного простору (NASA), Національним управлінням океанічних і атмосферних досліджень (NOAA) та Національним науковим фондом (NFS) [10].

Однією з найефективніших форм науково-дослідної діяльності є Мала академія наук (МАН), яка сприяє розвитку дослідницьких здібностей учнів, формуванню навичок ведення наукового дослідження, аналізу отриманих результатів, їх оформлення, розвиває вміння презентувати власні здобутки, формуючи навички конкурентоспроможності, вміння відстоювати власні погляди [6]. У межах МАН старшокласники проходять перші етапи становлення як науковці. Зокрема роботи Клименко О. М. «Вивчення сорбційних важких металів на природних адсорбентах»; Мовчан Д. Р. «Вивчення мотиваційно-ціннісної сфери особистості академічно обдарованих старшокласників»; Мовчан Д. Р. «Вивчення особливостей структури академічно обдарованої особистості»; Гербеда Андрій Васильович «Вивчення адсорбційних властивостей модифікованого силікагелю щодо деяких катіонів металів», Скорик Н.В. «Психологічні чинники розвитку стресу та його наслідки», Алексейчук Л. М. «Вади зору набуті у шкільному віці: причини, профілактика». Під час проведення дослідження у рамках МАН учні набувають досвіду ведення наукового дослідження, вчать критично опрацьовувати першоджерела, планувати власну діяльність, проводити експеримент, узагальнювати та систематизувати отримані результати дослідження, презентувати їх для широкого загалу. Такі форми та методи роботи сприяють інтелектуальному розвитку особистості.

У проекті освітнього стандарту еколого-натуралістичної роботи позашкільних та загальноосвітніх закладів України вказується, що загальна і позашкільна освіта можуть взаємодоповнювати один одного і тим самим створювати єдиний освітній простір, необхідний для повноцінного особистісного розвитку кожної дитини [7].

Багаторічний досвід роботи шкільного екологічного гуртка у співпраці з ЖОЕНЦУМ свідчить про можливість взаємодії загальної та позашкільної освіти не тільки на етапі допрофільної підготовки учнів, а й на етапі профільного навчання учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дулій В. Методика дослідницької еколого-натуралістичної роботи старшокласників / Валентина Дулій // Рідна школа–№ 12– 2011 –С. 64 – 66
2. Позашкільна освіта в Україні (нормативно-правові акти) / під ред. В. В. Вербицького. – К.: НЕНЦ, 2002. – 304 с.
3. Пустовіт Г. П. Екологічна освіта учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія / Г. П. Пустовіт. – К.; Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
4. Пустовіт Г. Позашкільна освіта та виховання крізь призму сьогодення / Г. Пустовіт // Рідна школа. – 2009. – № 3. – С. 28–33.
5. Сорочинська О. А. Організація позакласної еколого-натуралістичної роботи учнів основної школи / О. А. Сорочинська // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2012. – Вип. 66 «Педагогічні науки». – С. 189–193.

6. Сидорчук Н. Г., Антонова О. Є. Мала академія наук як форма організації наукової діяльності учнів: метод. реком. [Текст] / Н. Г. Сидорчук, О. Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2004. – 36 с.
7. Концепція позашкільної освіти та виховання [Текст] // Інформ. зб. Мін. освіти України, 1997. – С. 22–32.
8. <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/PUT.pdf>
9. <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/NDTK.pdf>
10. <https://nenc.gov.ua/old/2180>

Войтко О.В.

*научный сотрудник Института модернизации содержания образования
Министерства образования и науки Украины*

К ПРОБЛЕМЕ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Автор статьи подчеркивает важность изучения языков международной коммуникации для улучшения взаимопонимания между народами. В статье представлен успешный опыт скандинавских стран в изучении иностранных языков, основанный на общеевропейских рекомендациях, направленных на многоязычие, языковое разнообразие и соответствует принципу «родной язык + два иностранных». Автор описывает особенности изучения иностранных языков в странах ЕС и Украины. В статье призывает изучать языки самостоятельно на протяжении всей жизни и дает соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: многоязычие, поликультурность, межкультурная коммуникация, принцип «родной язык + два иностранных».

Роль иностранных языков на данном этапе развития человечества в эпоху взаимодействия культур очень велика. На каждого человека влияют мировые процессы вызванные созданием политических союзов, зон свободной торговли, постепенным исчезновением государственных границ, миграцией народов, взаимопроникновением культур. Это процессы глобализации, в которые вовлечено все человечество. Возникает проблема сохранения национальных языков как основного признака идентичности народа и поиск так называемых языков-посредников для коммуникации представителей разных культур.

Главная цель изучения иностранных языков – обеспечить успешную коммуникацию. Именно благодаря международному языку происходит адаптация человека к новой социокультурной среде, он учится больше уважать других и проявлять толерантность. Сегодня языки международной коммуникации: английский, французский, китайский, арабский и другие.

Два языка – современная норма в ЕС

Многоязычие и поликультурность – важные направления развития Европы. Главной в проблеме изучения языков Совет Европы считает Концепцию многоязычия [3]. Особенности языковой политики современной Европы: способствовать развитию многоязычия, защита языков национальных меньшинств, улучшение взаимопонимания между европейскими народами.

Одновременно с популяризацией языков международной коммуникации возникает угроза исчезновения национальным языкам. Поэтому еще в 1995 г. Совет Европы принял Европейскую Хартию региональных языков или языков меньшинств [1]. Таким образом, сегодня в Европе изучаются все языки.

Языковая политика ЕС направлена на изучение родного языка и двух иностранных. Большие трудности возникли у многоязычных странах, в которых несколько государственных языков, например Люксембург. Так, министр образования Люксембурга Мади Дельво Штерес заявила: *«В нашей стране несколько государственных языков. Граждане Люксембурга активно изучают их в объеме 60% аудиторных занятий в учебных программах. Уже сейчас в моей стране есть острая необходимость изменить государственную языковую политику, т.к. на изучение всех остальных предметов остается слишком мало времени. Очень скоро очевидной станет нехватка высококвалифицированных математиков, физиков, химиков и др.* (Форум министров образования стран Европы «Школа XXI века: Киевские инициативы» 22-23 сентября 2011 года). Однако Мади Дельво Штерес считает залогом успеха и требованием времени владение иностранными языками и другие знания.

Лучше всех в мире английским языком как иностранным владеют жители Скандинавии. Одна из причин в том, что их национальные языки (шведский, финский, норвежский и т.д.) обслуживают только 20 млн. жителей Скандинавского региона, но не используются мировой общественностью для коммуникации. Национальная языковая политика скандинавских стран основана на общеевропейских рекомендациях, направленных на многоязычие, языковое разнообразие и соответствует принципу *«родной язык + два иностранных»*.

Основная задача скандинавских школ – формирование базовых навыков чтения, понимания на слух, письма, общения на иностранном языке и перевода. Изучение иностранного языка начинается с 6-9 лет по 4 часа в неделю. Дополнительно изучается литература, культура и история стран англоязычного мира. Активно работают клубы разговорного английского языка.

Английский как иностранный изучается по принципу сравнения и взаимодействия со скандинавскими языками. Дети пользуются им в повседневной жизни для общения со сверстниками, чтения литературы в оригинале, просмотра англоязычных видеопрограмм, фильмов, игр. На английском разговаривают все, ведь это очень модно. Через 3-4 года (с 10-15 лет) начинают изучать второй иностранный язык. Помимо основных уроков есть факультатив (3 раза в неделю) для практики разговорной речи.

Для повышения и поддержания уровня знаний английского языка искусственно создается языковая среда: 50 % медиа издаются на английском языках. Дублируются только программы для детей и мультфильмы. Изучению грамматике уделяют намного меньше времени. Мы уже говорили об интеграции языка в школьную программу, когда часть предметов преподают на изучаемом иностранном языке.

Уровень знаний выпускников средней школы по первому иностранному языку – B2, по второму – A2 – B1. (Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка) [4] А к 21 году образованный человек на высоком уровне владеет 2-3 иностранными языками. Иностранные языки изучаются в рамках программ обучения на протяжении всей жизни Lifelong Learning (LLL).

Современные европейцы, и украинцы, как правило, владеют родным языком, международным и понимают жителей соседних стран.

Лингвистическое и культурное разнообразие стран и Европы, и Украины – это одновременно большое достижение и вызов. Например, для комфортного проживания в Европе достаточно овладеть такими востребованными языками как английский, немецкий, французский, итальянский [5]. В Украине – это украинский,

русский, английский, немецкий, языки представителей национальных меньшинств и другие иностранные (в зависимости от региона).

Лайфхаки для изучения языка самостоятельно

- Создание **языковой среды** и **мотивация** для обучения!
- **Чтение** – залог успеха. Нужно читать то, что интересно, а также новости, учебную литературу.
- **Чтение вслух** и на скорость. Один и тот же текст (отрывок) перечитать 5-10 раз, отмечая, сколько времени вы тратите каждый раз на прочтение. Задача прочитать быстро текст. Чем быстрее человек читает, тем лучше он сможет воспринимать на слух иностранную речь.
- **Быстро читать и учить наизусть** скороговорки. От скорости проговаривания вслух иностранных слов напрямую зависит способность человека воспринимать чужую речь на этом языке.
- **Изучать** два иностранных языка **параллельно**. Смотреть фильм на немецком с английскими субтитрами, изучать параллельно одну тему.
- **Словарный запас**. Нужно **заучивать слова и устойчивые словосочетания**. Выделять их в песнях или при чтении. Придумывать предложения с новыми словами, записывать их, повторять.
- **Просмотр** документальных фильмов и учебные видео на YouTube.
- Понемногу **учить грамматику**, а также **слушать и петь песни**.
- Каждый день **пользоваться для коммуникации** изучаемым языком. В устной и письменной форме, например, вести дневник или писать письма друзьям и знакомым, общаться по Skype, Viber и т.д.

Современное многоязычное образование открывает большие возможности, прежде всего мобильности в обучении и трудоустройстве, поэтому его можно считать ценностью нашего времени. Главная цель овладения иностранным языком – познакомиться с особенностями новой культуры, понимать представителей других этносов, т.е. сформировать способность к межкультурной коммуникации. Поэтому многие задания, которые применяются при преподавании иностранных языков, должны иметь коммуникативных характер.

Украинское общество в некотором смысле можно считать многоязычным, учитывая проживание представителей разных этносов на ее территории. Следовательно, вскоре для каждого гражданина Украины может стать обязательным изучение нескольких языков: украинского, русского, английского, и/ или одного из языков национальных меньшинств, и/ или еще одного языка международной коммуникации.

Мы считаем, что сегодня главное в изучении языков – не просто получить формальное образование, а создать мотивацию для изучения языков, обучения на протяжении всей жизни, стремиться знать больше о других языках и культурах, и главное – учиться с удовольствием, как это делают жители скандинавских стран. Ведь язык – это новая картина восприятия мира, шедевр, в котором отображаются уникальные черты национальной идентичности народа, создавшего его.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств. Страсбург, 5 ноября 1992 г. Электронный ресурс. / Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_014
2. *Communication on Multilingualism “A New Framework Strategy for Multilingualism”*) от 2005 г. Электронный ресурс. / Режим доступа:

- http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c1_1084_en.htm
3. Резолюция Совета Европы о Европейской стратегии многоязычия. Электронный ресурс. / Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:320:0001:01:EN:HTML>
 4. A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg, 2001
 5. Europeans and their languages. Электронный ресурс. / Режим доступа: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf

Лійчук Л.В.,

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Розвиток критичного мислення особистості є актуальним за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин. У цьому сенсі є очевидною життєва необхідність формування критичного мислення для вітчизняної освітньої системи. У статті обґрунтовано необхідність розвитку критичного мислення студентів, розкрито педагогічні умови, методи і прийоми формування критичного мислення майбутніх фахівців в умовах вищої школи.

Ключові слова: критичне мислення, вища освіта, освітні інновації, розвиток критичного мислення.

Питання характеру і направленості вищої освіти є предметом активного обговорення та дискусій як освітян, так і широких верств громадськості. Відповіді на них виробляються і переосмислюються кожною окремою епохою та суспільством, адже залежать від багатьох притаманних саме даному конкретному часові, країні, рівню розвитку суспільства, економіки, психології чинників. Освіта не існує сама по собі, вона тісно пов'язана з іншими елементами суспільства як системи, визначає їх динаміку і сама певною мірою визначається цією динамікою [5, с.104]. Тому на даний момент в сучасному суспільстві існує чітко виражене соціальне замовлення на інтелектуально розвинутих працівників, причому в масових масштабах.

Сучасний світ – це світ інформації, яка швидко збільшується і при тому постійно застаріває. Це світ, у якому ідеї постійно піддаються структурним змінам, новим перевіркам і переосмисленню, світ, у якому власне мислення слід увесь час адаптовувати до мислення інших, де варто поважати прагнення до чіткості, точності та ретельності, де навички інтелектуальної праці слід постійно підвищувати й удосконалювати. Мінливі умови ринкових відносин, глобальні процеси інтеграції, інтелектуалізація праці, інформатизація суспільства вимагають від спеціалістів не тільки відповідного обсягу фундаментальних знань, професійної компетентності, а й високого інтелектуального розвитку, певних особистісних якостей, нового типу розумової діяльності, критичного стилю мислення [4].

Мислення є складним психологічним і соціально-історичним феноменом, предметом комплексних, міждисциплінарних досліджень. Мислення, на відміну від

інших процесів життєдіяльності індивіда, відбувається відповідно до певної логіки й виникає в проблемній ситуації. Мислення поділяється на творче й критичне. Учені визначили творче мислення як мислення, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого рішення того або іншого завдання, а критичне мислення – це перевірка запропонованих рішень з метою визначення галузі їх можливого застосування. Творче мислення спрямоване на створення нових ідей, а критичне виявляє їх недоліки та дефекти. Для ефективного вирішення завдань необхідні обидва види мислення [2].

Розвиток критичного мислення особистості передбачає зсув основного акценту із засвоєння обсягу інформації на розвиток самостійного, саморефлексивного мислення, що формується у процесі вирішення різнорідних завдань, відточуванні навичок роботи з будь-якою інформацією. У даному контексті необхідним є використання таких методів пізнання, що відрізняються контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату. Дані методи слід використовувати під час розв'язування завдань, формулювання висновків, імовірнісного оцінювання й ухвалення рішень і вимагають навичок, які обґрунтовані й ефективні для конкретної ситуації і типу завдання. Зауважимо, що для критичного мислення характерна побудова логічних висновків, створення узгоджених між собою логічних моделей і ухвалення обґрунтованих рішень, що стосуються того, відхилити яку-небудь думку, погодитися з нею чи тимчасово відкласти її розгляд, що вимагає психічної активності, спрямованої на розв'язання конкретного когнітивного завдання [3].

Освіта сьогодні повинна відходити від типової для традиційної освіти схеми навчання «почув, запам'ятав, переказав» до схеми «пізнав шлях пошуку, осмислив, зрозумів, здатний оформити свою думку словами, довести свою точку зору, застосувати отримані знання у житті». Це диктує необхідність формування критичного мислення студентів, ознаками якого є: вміння досліджувати реальні виробничі та життєві ситуації; висувати різні варіанти розв'язання поставлених завдань, порівнювати, оцінювати, виявляти недоліки і переваги кожного з них, вибираючи оптимальний; приймати самостійні рішення та прогнозувати їх наслідки; аналізувати інформацію, зібрану з різних джерел, з точки зору її достовірності, точності, корисності для розв'язання поставленої проблеми; обговорювати проблему, що вирішується, чітко і продумано викладати власні думки, аргументовано доводити свою точку зору, уважно ставлячись до чужої та враховуючи її; розпізнавати суперечливі дані, судження, аргументи, виявляти і виправляти помилки в чужих розмірковуваннях та визнавати їх у своїх [4].

Критичне мислення є складним процесом, який починається з ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів [6, с.205]. У науковій літературі серед прийомів формування критичного мислення виділяють: пошук, аналіз, структурування, сортування інформації, її перетворення в процесі виконання завдання, подання у формах, зручних для інтерпретації і подальшого використання; знаходження, пояснення, виправлення помилок, контроль процесу й результатів виконання завдання; аналіз проблемної ситуації, висунення і перевірка гіпотез, прогнозування можливих варіантів розвитку або перетворення досліджуваних об'єктів, вироблення і співставлення різних варіантів розв'язання завдання й обґрунтування вибору оптимального, формулювання

висновків [4, с.7].

У педагогічній теорії відсутній алгоритм, який може забезпечити розвиток критичного мислення студентів, проте обґрунтовано педагогічні умови і підходи до навчання, які роблять цей процес більш ефективним. Зауважимо, що для розвитку критичного мислення студентів, викладач повинен: забезпечити час і можливість для практики критичного мислення; надавати можливість студентам міркувати; приймати різні ідеї та думки; заохочувати активну участь їх у навчальному процесі; гарантувати студентам відкрити, сприятливу атмосферу; висловлювати, проявляти віру у здатність кожного студента приймати критичне рішення; цінувати критичне мислення [1, с.22].

До педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх фахівців належать: виділення професійних компетенцій і системи умінь та навичок логічно і критично мислити; підготовка викладацького складу, що володіє професійними компетенціями у сфері логічного і критичного мислення, знаннями про методи та способи їх формування; координація досліджень в галузі розвитку мислення і обмін досвідом дослідників і викладачів у напрямі формування критичного мислення через публікації, конференції, семінари, майстер класи та спеціальні проекти; розробка спеціального курсу чи включення до змісту інших дисциплін завдань і вправ, спрямованих на відпрацювання розумових умінь і критичності розуму; створення діагностичних методик визначення рівня критичного мислення студентів з урахуванням здібностей і життєвого досвіду; розробка міждисциплінарної технології формування критичного мислення майбутніх фахівців [7].

Отже, необхідність розвитку критичного мислення студентів має для освіти об'єктивний характер і зумовлена потребами суспільства. В сучасному інформаційному світі, яке характеризують швидкі зміни в усіх його підструктурах, фахівцю будь-якої галузі вже не достатньо мати статичний запас знань і традиційних навичок життєдіяльності. Майбутнє покоління має вміти самостійно здобувати знання, при цьому набувати навичок, необхідних для життя в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земцов І. Критичне мислення як базовий компонент підготовки майбутніх учителів історії / І.Земцов, Т.Скрябіна // Рідна школа. – 2010. – № 1-2. – С. 21-24.
2. Линдсней Г. Творческое и критическое мышление / Г.Линдсней, К.Халл, Р.Томпсон // Хрестоматия по общей психологии / под ред. Ю.Гиппенрейгер, В.Петухова. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – С. 130-145.
3. Халперн Д. Психология критического мышления / Д.Халперн. – С.-Пб. : Питер, 2000. – 512 с.
4. Хачумян Т. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Т.Хачумян. – Харків, 2005. – 16 с.
5. Черкасенко В.П. Розвиток вмінь критичного мислення студентів як імператив розвитку сучасної освіти США / В.П.Черкасенко // Наукові праці Державного гуманітарного університету ім. П.Могили. Серія «Педагогіка». – 2000. – Т. 7. – С. 103-106.
6. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності / О.Чуба // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 3. – С. 202-208.
7. Шакирова Д.М. Теоретические основания концепции формирования

критического мышления / Д.М.Шакирова // Педагогика. – 2006. – № 9. – С. 96-98.

Фоміна Л.В.,

Кулікова І.І.,

Харківський національний медичний університет

Харків, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПІДГРУНТТЯ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У дослідженні здійснено системний аналіз вивчення психолого-педагогічного підґрунтя сприйняття образу викладача студентами. Проаналізовано особливості формування іміджу викладача вищої школи. Систематизовано складові, що визначають високий професіоналізм сучасного педагога.

Ключові слова: викладач, глобалізація, імідж, університет, професійна компетентність, сприйняття.

XXI століття пов'язано з необхідністю розвитку складових забезпечення якості вищої освіти. Лише освіта є одним з найважливіших чинників подолання економічної, політичної, гуманітарної кризи у світі. Сучасний педагогічний процес характеризується швидкими змінами освітніх парадигм, новими підходами до навчання та методів подачі матеріалу (наприклад, дистанційне навчання). Кожен вищий навчальний заклад, не дивлячись на його спеціалізацію, педагогічний, аграрний чи медичний, намагається бути лідером у наданні освітніх послуг. Це пов'язано з тим, що освіта – це не лише один із ключових факторів, який впливає на рівень підготовки фахівців, але й є тією складовою, що формує імідж країни у світі, тобто робить свій внесок у розвиток освітнього процесу. Варто ззначити, що в такому випадку, рівень якості освіти є сегментом, що дає можливість досягнути цілі, які ставить перед собою навчальний заклад, бути ініціатором у час глобалізаційних процесів. Ми поділяємо точку зору вітчизняної дослідниці Л. Сергєєвої, яка зазначає, що модернізація будь-якого суспільства неможлива без усвідомлення пріоритетної ролі освіти та науки та їхнього всебічного оновлення. Ефективність діяльності сучасного фахівця в ринкових умовах значною мірою залежить від сформованості його особистісних характеристик, що визначають потенційні можливості в досягненні успіху, адекватну поведінку в мінливих умовах сьогодення, забезпечують упевненість у собі, гармонію із собою і навколишнім світом, іншими словами, його конкурентноспроможність [2, с. 27].

Варто зазначити, що мета освітнього процесу – сформулювати не лише професійну, конкурентноспроможну особистість на ринку праці, але й вкласти в неї моральний аспект, гуманістичні цінності. І тут на допомогу має прийти викладач, який не лише захоплений навчальним процесом, але й намагається досягнути глибокі питання, без яких неможливо визначити подальшу долю як країни, так і світу в цілому, передає цей неоціненний спадок своїм студентам.

Науковці виокремлюють чотири складові, без яких неможливо уявити сучасного викладача. Перш за все, це зовнішній вигляд, оскільки перше знайомство ґрунтується саме на цьому. І дуже важко переконати студентів, що викладач – майстер своєї справи, якщо він має певні недоліки у поведінці, зовнішньому вигляді. Ми схилиємося до думки С. Шевчука, який зазначає, що багато працівників не можуть гідно себе презентувати й стати цікавими для суб'єктів навчально-виховного процесу, хоча й мають необхідну компетентність. Причини

різні. Одна з них – невміння педагога презентувати себе як висококваліфікованого фахівця на належному рівні, нерідко саме це створює репутацію непрофесіонала, що далеко не завжди відповідає дійсності. З іншого боку, чимало педагогів насправді не мають адекватної ділової репутації та необхідного для успіху професійного іміджу [3, с.80].

Проте варто зазначити, що важлива й репутація вищого навчального закладу, де працює викладач, оскільки це створює загальне враження про роботу професорсько-викладацького складу. Це часто підкреслює переваги класичного державного університету перед приватними, проте не завжди. Свідченням цьому є вимоги до педагога університету, який перебуває в постійному розвитку, розкриваючи свої знання, уміння, особистісні та компетенції, відповідальність, професійні функції. Звичайно, викладачам зі стажем легше впоратися із поставленою метою, оскільки вони апелюють більше вже до власного досвіду викладання, роботи в колективі, спілкування зі студентами. Тому необхідно приділяти увагу молодим викладачам, які лише починають свій педагогічний шлях. Важливо, щоб викладач мав власну ділову репутацію, не просто наслідував своїх старших колег, а вмів проявити власну соціальну відповідальність, перейняти зміст та форми навчальної діяльності, удосконалюючи свою педагогічну майстерність та ораторське мистецтво. Науковці, зокрема О. Г. Мороз зазначають, що професійне спілкування в будь-якій сфері є насамперед діалогічним, оскільки справжні рівноправні партнерські відносини в професійному спілкуванні можливі лише за умови діалогічної взаємодії [1, с. 38]. Сучасні результати психолого-педагогічних досліджень свідчать про те, що навчально-виховний процес повинен передбачити принципи зміни відносин між його учасниками – викладачем університету та студентом. Результати досліджень, проведених у Європі та США, указують на те, що майбутнє – за педагогічними технологіями, орієнтованими на реалізацію навчальних впливів, заснованими на адаптованості, скерованості подання навчального матеріалу. Значна роль в університеті відводиться тренінгам, у ході яких моделюються конкретні ситуації.

Імідж викладача знаходить своє вираження також у взаємодії багатьох факторів, але першочергова роль належить взаємодії викладача та студента. Від нього залежить організація форм і методів навчання, інтерес студента до тієї чи іншої дисципліни, прагнення удосконалюватися. Викладач ставить перед студентами відповідні завдання та оцінює їх перші наукові досягнення. Разом з тим, засвоєння знань і практичних навичок – це постійна й клопітка робота студентів, їх активна свідомо діяльність.

У процесі опрацювання матеріалів ми дійшли висновку, що вітчизняні та іноземні студенти неоднозначно можуть сприймати одного й того ж викладача. Така ситуація зумовлена певними складовими: індивідуально-особистісними, які характеризують викладача як особистість (лояльність, відкритість, доброта, емпатія, комунікативність; професіоналізм, який характеризує його професійну діяльність (діалог на лекції), методи викладання, авторитет, новаторство; соціальні, які характеризують комунікативні якості педагога (культура мовлення, емоційна стабільність, інтелігентність). Зауважимо, що цей перелік далеко не повний. Його можна продовжувати, ґрунтуючись на багатогранності людського досвіду.

Таким чином, імідж викладача вищої школи формується на професійній компетенції, особистісній педагогічній майстерності, інноваційному мисленні, професійному вмінні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мороз О. Особистість майбутнього педагога / О. Мороз // Вища освіта України. – 2002. – №3. – С. 50–54.
2. Сергеева Л. Науково-педагогічні працівники як педагогічна категорія / Л. Сергеева // Післядипломна освіта в Україні. – №1. – 2015 (36). – С. 27–30.
3. Шевчук С Кейс-метод як засіб зростання майстерності педагога професійної школи / С. Шевчук // Післядипломна освіта в Україні. – №2. – 2015 (37). – С. 79–83.

Невмержицька О.В.,

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

У статті висвітлено шляхи розвитку пізнавальних інтересів старших дошкільників засобами медіаосвіти. Подано визначення поняття «пізнавальний інтерес» та охарактеризовано умови, що сприяють формуванню та зміцненню пізнавальних інтересів. Доведено, що засоби медіаосвіти забезпечують розвиток пізнавальних процесів, сприяють формуванню нових вмінь та навичок, забезпечують позитивну атмосферу на заняттях, що створює належні умови для розвитку стійких позитивних пізнавальних інтересів старших дошкільників.

Ключові слова: медіаосвіта, пізнавальний інтерес, старший дошкільник, медіазасоби, медіаторчість.

Природною потребою дошкільника є пізнання світу навколо себе і себе у світі. Найважливішими рисами дитячої поведінки є невгамовна жага нових вражень, цікавість, постійне прагнення спостерігати й експериментувати, самостійно шукати нові відомості про світ [1, с. 135]. У своїх пошуках дитина невтомна. Вона хоче знати все, втомлюючи запитаннями дорослих. Пізнавальні інтереси та їхня сформованість стають важливою умовою готовності дошкільника до навчання у школі.

Проте, як помічають шкільні вчителі, з часом пізнавальні інтереси слабшають, учні втрачають інтерес до навчання. З огляду на це, постає завдання пошуку шляхів формування стійких пізнавальних інтересів дітей та молоді.

Предметом пізнавального інтересу вступає одна з важливих властивостей людини: пізнавати навколишній світ в безпосередньому відношенні людини до нього – в прагненні проникати в його розмаїття, відобразити у свідомості найважливіші ознаки, причиново-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечності, а не лише з метою біологічної і соціальної орієнтації у сучасному світі [3, с. 239].

На переконання Г. Щукіної, інтерес є вибірковою спрямованістю особистості, що звернена до пізнання, його предметної сторони і самого процесу оволодіння знаннями. Вчена стверджує, що формуванню та зміцненню пізнавальних інтересів сприяє дотримання низки умов, до яких належать:

- 1) максимальна опора на активну мисленнєву діяльність дітей. Вона забезпечується ситуаціями розв'язування пізнавальних задач, активного пошуку, здогадок тощо;

2) навчання на оптимальному рівні розвитку особистості. Навчальна діяльність має щоразу ускладнюватися, в результаті чого діти набудуть нових умінь, які дозволятимуть розв'язувати більш складні завдання пізнання;

3) емоційна атмосфера навчання, позитивний емоційний тонус навчального процесу [2, с. 110 – 112].

Забезпечити ці умови можна, використовуючи у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу засоби медіаосвіти. Як правило, старші дошкільники знайомі з різними видами медіа: телебаченням, газетами та журналами, радіо, відеоіграми тощо. Здебільшого в домашніх умовах вони використовуються з розважальною метою. У цьому випадку діти сприймають побачене не критично, без стимулювання з боку дорослих не прагнуть до аналізу побаченого чи почутого. Саме тому задля формування пізнавальних інтересів важливо, щоб мас-медіа використовувалися ще й із інформаційно-пізнавальною, комунікативною та виховною метою. Завдяки цьому дошкільник матиме змогу сприймати необхідну інформацію, осмислювати її та на основі цього формувати певні цінності, якими керуватиметься у різних життєвих ситуаціях.

З допомогою засобів масової інформації дошкільники можуть пізнавати світ, спостерігаючи за тим, чого в реальному житті побачити не можуть: дитина, що живе в селі, може побачити життя мегаполісу, натомість дитина, яка ніколи не була в сільській місцевості, може побачити фермерське господарство. З допомогою ЗМІ діти можуть побувати на Північному чи Південному полюсі, в різних країнах світу, побачити, як там живуть люди, познайомитися з рослинним та тваринним світом тощо. Ця інформація неминуче формуватиме цікавість, яка за правильного педагогічного підходу може перерости в допитливість. Адже те, що цікаве, але не до кінця зрозуміле, викликатиме нові запитання, особливо якщо дитина переконана, що почує на них відповідь.

Не менш важливим для розвитку творчої уяви є прослуховування аудіозаписів казок чи оповідань. Кожна дитина в своїй уяві зможе створити власні образи героїв аудіотексту. При цьому для формування цікавості корисно прослуховувати аудіозапис фрагментами. Завершення фрагмента на цікавому місці спонукатиме дошкільників з нетерпінням очікувати продовження розповіді.

Оскільки провідним видом діяльності дошкільників є гра, то важко переоцінити її значення в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу. Гра як форма медіаосвітньої діяльності сприяє розвитку пізнавальних процесів, розвиває самостійність дитини, вміння долати труднощі у процесі розв'язання проблемних завдань, формує творчі здібності, спонукає до налагодження міжособистісних контактів, мотивує до зацікавлення внутрішнім світом інших людей.

Продуктивною у даному випадку може бути гра на прикладі медіа. Наприклад, дітям можна запропонувати виконати ролі відомих телегероїв, які опинилися у медіатекстах різних жанрів, або ж здійснити постановку вистави, в якій улюблені герої мультфільмів опиняються в новій для них ситуації.

Розвиткові пізнавальних процесів може посприяти гра, в якій старшим дошкільникам необхідно відтворити логічну послідовність подій з відомого їм мультфільму. Для цього пропонуються листівки, на яких зображені кадри з мультфільму, що перетасовуються. Для розвитку творчої уяви можна запропонувати порушити логічну послідовність, переставити листівки місцями і скласти свою розповідь про пригоди відомих героїв. Як варіант даної гри, можна запропонувати дітям озвучити цю нову історію.

Для розвитку творчої уяви та критичного мислення можна запропонувати старшим дошкільникам описати улюбленого телегероя, розказати про його вчинки та пофантазувати, що вони зробили б, потрапивши у аналізовану казку чи мультфільм.

На заняттях з образотворчого мистецтва діти можуть намалювати серію малюнків, які ляжуть в основу нового мультфільму. Це може бути індивідуальна робота, або ж колективна. У другому випадку кожна дитина малює один фрагмент. Далі виконані дітьми картинки розкладаються у певній послідовності і вихованці мають змогу скласти усну розповідь за мотивами намальованого.

Продуктивним видом діяльності може стати залучення вихованців до медіаторчості: створення газети чи коміксу, знімання роликів з життя групи тощо. У такій діяльності старші дошкільники краще пізнаватимуть себе й своїх друзів, помічатимуть причиново-наслідкові зв'язки, які виникають у житті групи, набуватимуть нових знань та умінь.

Отже, застосування медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу сприяє розвитку пізнавальних інтересів дошкільників. Робота із залученням медіазасобів та медіаматеріалів забезпечує розвиток пізнавальних процесів, сприяє формуванню нових вмінь та навичок, забезпечує позитивну атмосферу на заняттях. За таких умов у дошкільників формується пізнавальна мотивація, бажання пізнавати нове, опановувати нові види діяльності, творити, що стане добрим підґрунтям для стійких позитивних пізнавальних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гнетецька О. Пізнавальний інтерес як критерій розвитку дослідницьких здібностей дітей старшого дошкільного віку / О. Гнетецька // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 29. – С. 135 – 139.
2. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г.И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
3. Мендерецький В. Розвиток пізнавального інтересу як психолого-педагогічна проблема / В. Мендерецький, В. Шуліка, С. Дмитрук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 4. – С. 237 – 245.

*Прокопів Л. М.,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОЧИСЕЛЬНИХ ШКІЛ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті проаналізовані тенденції розвитку малочисельної школи у зарубіжних країнах. Висвітлено особливості розвитку сільської малочисельної школи Польщі, Норвегії, Фінляндії та ін. Обґрунтовано переваги розвитку малої сільської школи.

Ключові слова: малокомплектність, загальноосвітня школа, малочисельна школа, зарубіжні країни.

На сучасному етапі розвитку шкільної освіти України українська школа перебуває в стані реформ та оптимізації, яка має передбачати не занепад та закриття, а модернізацію, трансформацію, надання якісних освітніх послуг.

У цьому контексті зміни потребують малочисельні школи. Проблема актуалізується завдяки існуванню суперечностей та проблем в освіті кожної із зарубіжних країн. Загалом на сьогодні за рубежом уже описані і працюють малочисельні школи.

Інтерес науковців сьогодні викликають розвідки з питань малочисельної школи України та зарубіжжя (Н. Побірченко, О. Савченко, В. Кузь, О. Коберник, О. Любар, І. Осадчий, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.).

З огляду на це, **метою** статті є висвітлення особливостей роботи малочисельних шкіл у зарубіжних країнах.

У законодавчій базі України по різному підходять до розуміння поняття малочисельна школа. Існують визначення «малочисельний загальноосвітній заклад», «малокомплектний освітній заклад». Частіше використовують термін «малочисельна школа» [1].

У ст. 14 Закону України «Про загальну середню освіту» зазначається, що в загальноосвітніх закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб [1, с. 67].

Загальновідомою є істина, про неможливість механічного перенесення досвіду роботи певного типу школи однієї країни на іншу, бо вона існує в дещо інших умовах. До створення нового типу сільської школи в Україні теж потрібен власний шлях.

Варті уваги і світовий досвід розвитку загальноосвітньої сільської школи, у тому числі й малочисельної, які відповідають потребам розвитку освіти в Україні. Саме порівняльний аналіз роботи малочисельних шкіл у різних країнах, дасть змогу виявити можливості використання зарубіжного досвіду і отримати певну позитивну практику.

Такі школи поширені в багатьох країнах головним чином у сільській місцевості. Вони мають своє призначення, реалізують свою освітню практику і соціальну політику.

Європейський досвід збереження малочисельних шкіл передбачає:

впровадження інноваційних технологій співпраці та партнерства, введення у навчально-виховний процес технологій проектів;

залучення до співпраці громадських організацій тощо;

- залучення волонтерів та створення волонтерських програм, надання послуг для дорослих;
- надання допомоги і грантів для молодих педагогів, які готові працювати в регіонах;
- роботу на платформах дистанційної освіти.

Прикладом роботи малочисельної школи є діяльність польського товариства «Eduktor». ««Eduktor» засновано 12 липня 1999 року у м. Ломжа Білостоцького воєводства на північному сході Польщі групою пенсіонерів-освітян, які, прагнули зберегти малу школу, змінивши підходи до неї та саме розуміння такої школи.

Метою діяльності товариства був пошук коштів, призначених на збереження малої школи, оснащення сільських шкіл комп'ютерними та ін. сучасними засобами, розвиток місцевих цивільних ініціатив шляхом організації і підтримки різноманітних освітніх форм для дорослих жителів сільської місцевості у рамках

проектів, реалізованих за грантової підтримки місцевих фондів і фондів Європейського Союзу[5, с.33].

Ще однією організацією, яка займалася збереженням малих шкіл у Польщі є досвід Федерації освітніх ініціатив, які пішли ще далі, а саме започаткували програму «Мала школа».

Мала школа об'єднала для співпраці батьків, учителів та громадськості. Ця школа отримала правову підтримку для створення державних шкіл для 20-30 дітей на рівні 1-3 класів з 1-2 вчителями чи створення шкіл початкових і гімназій на базі громадських організацій [5, с. 55].

Такі школи прижилися на території Польщі і мають перспективи існування, причому недержавні малочисельні школи окрім високої якості освітніх послуг ще й допомагають економити державні кошти.

Країни Європи підтримали ідею збереження малочисельних шкіл громадськими організаціями, батьками.

Для порятунку малочисельних шкіл у Фінляндії створена і діє організація «Сільський рух». В умовах, коли число учнів менше 12 осіб, шукаються оптимальні варіанти навчання.

У малочисельних школах є безоплатним соціальне забезпечення, забезпечення підручниками та навчальними матеріалами учнів початкової та середньої школи. Крім того, навчальний заклад здійснює транспортування учнів до школи і від школи до дому.

Головною ідеєю малочисельної школи Фінляндії: «Дітей потрібно готувати до життя, а не до екзаменів». Ідея фінської школи в тому, аби дитині там було комфортно. Найяскравіша особливість фінської сільської малочисельної початкової школи — позбавленість від умовностей та штучних обмежень у всіх аспектах — від одягу до поведінки. Батьків до навчального процесу майже не залучають, але вони постійно в курсі стану навчання їхньої дитини. Усі школи підключені до державної електронної системи «Wilma», щось на зразок електронного шкільного щоденника, до якого батьки отримують особистий код доступу[1].

Цікавим у цьому плані є досвід Естонії. У 2014 році введені до переліку компетенцій цифрові навички школярів, яке тутешнє Міністерство освіти і науки вимагає від школярів. Другий секрет успіху Естонії – у відкритості даних про освіту. У цій країні більше 10 років існує система електронного врядування [4].

Цікавим є досвід малочисельних шкіл Норвегії – малочисельні школи утримуються за кошти держави. Бо там суспільство прийняло політичне рішення змирилося з високою вартістю надання освіти в сільських регіонах. Через географічну розпорошеність населення в Норвегії 650 тис. осіб (або більш як 1/10 населення) проживають у віддалених населених пунктах (час подорожі до міста перевищує 45 хвилин).

70 % шкіл малочисельних шкіл в Нідерландах управляються громадськими об'єднаннями батьків, і якість освіти в них, за думкою фахівців, значно вища, ніж у державних.

Як видно із вищесказаного, збереження малочисельної школи має явні переваги, як показує досвід інших країн, і дозволяє по-новому визначити концепції освітніх технологій навчання і освіти. Це може бути спільна програма, влади, громадськості, села.

Загальновідомою є істина, про неможливість механічного перенесення досвіду роботи певного типу школи однієї країни на іншу, бо вона існує в дещо інших умовах. До створення нового типу сільської малочисельної школи в Україні

теж потрібен власний шлях. Саме порівняльний аналіз роботи малочисельних шкіл у різних країнах, у тому числі й Росії, дасть змогу виявити можливості використання зарубіжного досвіду і отримати певну позитивну практику[3, с.143].

Малочисельна школа України має шанс на існування за умов співпраці органів влади, громадськості, науковців, меценатів, керівників навчальних закладів, педагогічної громадськості, батьків, які через залучення фінансів зможуть відкрити грантові програми, допомогти зберегти малу школу і село.

Аналіз життєдіяльності малочисельних шкіл зарубіжних країн дав можливість визначити схожі проблеми їх розвитку та існування: малий контингент учнів, якість освітніх послуг, зацікавлення громадськості. Перспективи подальших досліджень убачаємо у аналізі стану розвитку названих типів шкіл у другій половині ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Досвід Фінляндії: «Дітей потрібно готувати до життя, а не до екзаменів» / [електронний ресурс] - [Режим доступу] <http://strongertogether.org.ua/publikacii/dosvid-finlyandiyi-ditej-potribno-gotuvaty-do-zhyttya-a-ne-do-ekzameniv/>
2. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 28 від 16 липня 1999 р. - С. 547-562
3. Прокопів Л. Сучасні підходи до роботи малокомплектної школи у Росії та Україні (порівняльний аспект) / Л.Прокопів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2012. – №23. – С. 141 – 143
4. Титиш Г. Як це у них. Естонський досвід реформи середньої освіти [електронний ресурс]. - [Режим доступу]: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/06/13/213508/>
5. Школа – центр активності громади: узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості: матеріали Всеукр. науково-практичного семінару (Луганськ, 26-27 березня 2011 р.) / ред. колегія: О. М. Дрепіна, О. В. Переходченко, В. В. Щербаченко. – Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. – 268 с.

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ»

*Омельченко Г.Ю.,**Харьковский национальный технический университет
сельского хозяйства им. Петра Василенка, Украина***ОБ АКТУАЛЬНОСТИ ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

В статье раскрывается понятие гендерной ответственности. Рассматривается важность и актуальность её формирования в высшем учебном заведении технического профиля. Говорится о формировании гендерно-чувствительной среды, распространение гендерных знаний, внедрение их в жизнь, и о преодолении гендерных стереотипов, которые сложились в обществе.

Ключевые слова: гендерная ответственность, паритет, гендерное равенство, гендерно-чувствительная среда.

В гендерном реформировании нуждается каждая сфера нашей жизни - от промышленности и сельского хозяйства до государственного управления, здравоохранения, экологии, строительства или транспорта. Не является исключением и система образования. С той лишь разницей, что, страдая от структурного гендерного дисбаланса, образовательная система должна одновременно выполнять более сложную функцию - информационно-просветительскую и воспитательную, способствуя гендерным преобразованиям и формируя у молодого поколения новые подходы и стандарты в этой сфере. Актуальность гендерных преобразований в Украине обусловлена как международными обязательствами государства, так и ее внутренними потребностями.

В Законе Украины «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин» (2005 г.) определены основные направления гендерной политики в украинском обществе, в частности обеспечения паритетного положения мужчин и женщин во всех сферах жизнедеятельности, ликвидация всех форм дискриминации, где гендерное равенство рассматривается как «равный правовой статус женщин и мужчин и равные возможности для его реализации, что позволяет лицам обоих полов принимать равное участие во всех сферах жизнедеятельности общества» [1].

Но принятие закона и признание гендерного неравенства само по себе не обеспечит готовности мужчин и женщин в своей обыденной жизни руководствоваться заложенными в вышеуказанных документах принципами и требованиями. Именно поэтому, особое значение приобретает повседневная работа по распространению гендерных знаний, внедрение в жизнь принципов гендерного равенства и формирование новых стандартов и традиций поведения, которые бы закрепляли эти принципы на всех уровнях, независимо от того, в какой сфере это поведение проявляется - в экономике, политике, в информационном пространстве, в педагогическом процессе или в повседневном общении, в семейной жизни, быту.

Именно система высшего образования, которая сегодня имеет мощный научно-педагогический потенциал и работает с молодыми людьми, которые в будущем станут элитой страны и будут вести за собой других, способна стать основным звеном в формировании новых подходов и традиций, способствующих проникновению принципов гендерного равенства во все сферы жизни украинского общества.

Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства им. Петра Василенко на протяжении многих лет удачно сочетает учебный процесс с воспитанием студентов осуществляя просветительскую и научно-исследовательскую деятельность. На основе национальной системы воспитательной работы разработана и реализуется собственная концепция воспитательной работы ХНТУСХ, в основе которой лежат принципы единства гуманизма, демократизма, индивидуального подхода к каждому студенту/ке. Одной из приоритетных задач учебно-воспитательного процесса нашего университета, а именно Центра гендерного образования, является формирование гендерно-чувствительной среды, распространение гендерных знаний, внедрение их в жизнь, преодолевая все сложившиеся в обществе гендерные стереотипы.

Создание благоприятного психологического климата, атмосферы комфорта и взаимоуважения между преподавателями и студентами зависит от слаженной работы администрации вуза и всех его структурных подразделений (комитета по делам молодежи и спорта, совета кураторов, научно-методического совета, студенческого совета, дирекций УНИ, кафедр). Основную часть информации в ходе учебного процесса студент/ка получают не из сообщений преподавателя, а с общей «морально-психологической атмосферы» учебного заведения и непосредственно - учебного процесса, иначе говоря, от «духа» университета, отношений, царящих внутри него, особенности общения, и т.д.

И в этой плоскости лежит значительный и мощный пласт проблем, которые сдерживают и распространение гендерных знаний, и формирование необходимого гендерно-ответственного поведения преподавателей и студентов. Сегодня большинство преподавательского состава не обращается к этим знаниям и практикам в своей повседневной профессиональной деятельности. Более того, определенная часть преподавателей вообще считает эти проблемы искусственными и надуманными, формируя, таким образом, соответствующие негативные установки и у студентов/ток. Выпускник/ца должны иметь соответствующие знания и навыки, которые помогли бы им в будущем видеть и решать проблемы, которые имеют гендерную составляющую. И прежде всего - уметь отстаивать свои права в профессиональной деятельности.

Довольно частым, даже стандартным обращением преподавателей к студентам есть ссылка на их взрослость, самостоятельность и ответственность. В то же время именно при такой форме обращения-общения преподаватели часто демонстрируют несколько высокомерный и поучительный тон, переходя на уровень «отец (взрослый) - ребенок». К тому же и студент воспринимается несколько односторонне, только как будущий специалист, носитель определенной части знаний и профессиональных навыков. Преподаватели в своей профессиональной деятельности должны быть примером и содействовать развитию всего комплекса персональных качеств личности с учетом гендерного компонента. Современные преподаватели не должны быть манипуляторами, то есть не пытаться подчинять и контролировать волю слушателей для достижения собственной цели; они должны обладать противоположным манипуляции потенциалом - самоактуализацией. Самоактуализация - это желание человека стать тем, кем он может стать, достичь вершины своего потенциала.

Путь к гендерной культуре пролегает через гендерную осведомленность, информированность, гендерную чуткость и выработку ассертивности в действующем противостоянии и противопоставлении половым стереотипам. Сегодня для каждого преподавателя необходимым является базовый комплекс гендерных знаний, которые были бы положены в основу его профессиональной

деятельности. И каждый преподаватель должен отвечать за их наличие и пополнения. К сожалению, сегодня мы не можем говорить о восприятии педагогами фундаментальных разработок в области гендерной педагогики, а тем более - о готовности внедрять их в повседневную деятельность.

Задачей преподавателей является научить студентов понимать, искать гендерные различия и применять гендерные подходы, основы гендерного анализа в будущей профессиональной деятельности, в семейных отношениях, общении, в коллективе. Таким образом, знание о гендерной роли и ценностях, статусах, стереотипах и нормах не только будут актуализированы в повседневной познавательной активности студентов, но и трансформированные до уровня закрепления их в системе их ценностей, в их собственном опыте и поведении. И только на основе этого возможными станут гендерно-ответственное поведение студента, способность соотносить свои поступки с их влиянием на другого человека с учетом их гендерных особенностей. А эти задачи преподаватели могут выполнить только в том случае, если они сами будут обладать знаниями, с наличием гендерного компонента.

Формирование гендерной ответственности необходимо прежде всего у преподавателей, без неё они не будут иметь необходимого комплекса знаний и навыков, не смогут применять дифференцированный подход и не смогут учить этому других. Поэтому гендерная ответственность преподавателей должна рассматриваться как отправная точка профессиональной ответственности. Только так можно подготовить будущих специалистов к профессиональной деятельности, в которой гендерная составляющая будет всегда учитываться, а поведение во всех сферах будет действительно гендерно ответственным.

Путем повседневной работы по изучению, пониманию и распространению гендерных знаний, внедрение в жизнь принципов гендерного равенства и формирование новых стандартов и традиций поведения будет формироваться ответственное поведение преподавателей и сотрудников ВНЗ.

Научить молодых людей ответственности непросто, тем более, что существующие в обществе ценности не всегда способствуют тому. Однако, когда традиционные ценности разрушены, а новые еще не созданы, именно университеты, которые привлекают в свои стены массы молодежи, обязаны формировать у будущей элиты ученых, политиков, предпринимателей этику ответственности, осознание того, что нужно расплачиваться за последствия своих действий. Получается, что университетские преподаватели, как никто другой, должны верить в лучшее будущее. Ведь, как подчеркивал французский философ Пьер Тейяр де Шарден, будущее находится в руках тех, кто способен дать последующим поколениям существенные основания жить и надеяться.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Закон Украины «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин» //Ведомости ВР Украины. - 2005. - № 52. - С. 561
2. Муздыбаев К. Психология ответственности / Куанышбек Муздыбаев. – Л. : Наука, 1983. – 240 с.
3. Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : навчальний посібник /за заг. ред. Н. Світайло. – Суми : Видавництво РА «Хорошие люди», 2013. – 209 с.
4. Терепиций С. О. Поняття «стандартизація вищої освіти» в сучасному філософсько-освітньому дискурсі // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – Вип. 11. – 2008. – С. 281-289.
5. Терепиций С. Причины та витоки глобалізації освітнього ландшафту/ С. Терепиций // Вища освіта України. – 2016. – №. 1. – С. 22-29.

Наукове видання

«ОСОБИСТІТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИКА»

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції

Частина 2

Українською, польською, російською, англійською мовами

Під загальною редакцією Я. Кота

Підписано до друку 23.03.2017. Формат 60x84 1/16
Тираж 300 прим.
Видруковано з оригіналів.

Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie
ul. Projektowa, 4
20-209 Lublin